

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI KURULUŞ DÖNEMİNDE BURSA'DA İZ BIRAKMIŞ
ÖNEMLİ BİR İLİM ADAMI
MOLLA YEGÂN VE YEGÂNZÂDELER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Şeyma DENİZ

BURSA - 2021

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**OSMANLI KURULUŞ DÖNEMİNDE BURSA'DA İZ BIRAKMIŞ
ÖNEMLİ BİR İLİM ADAMI
MOLLA YEGÂN VE YEGÂNZÂDELER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Şeyma DENİZ

Danışman

Prof. Dr. Mefail HIZLI

BURSA - 2021

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda 701822028 numaralı Şeyma DENİZ'in hazırladığı “**Osmanlı Kuruluş Döneminde Bursa'da İz Bırakmış Önemli Bir İlim Adamı Molla Yegân Ve Yegânzâdeler**” çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, .../.../2021 günü-..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mefail HIZLI
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ
İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

Doç. Dr. Saadet MAYDAER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

.... /... /2021

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 26/01/2021

Osmanlı Kuruluş Döneminde Bursa'da İz Bırakmış Önemli Bir İlim Adamı Molla Yegân ve Yegânzâdeler

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 103 sayfalık kısmına ilişkin, 26/01/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %19'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar dahil

3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

26/01/2021

Adı Soyadı : Şeyma DENİZ

Öğrenci No : 701822028

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Programı : Y.Lisans

Statüsü : Y.Lisans

Danışman

Prof.Dr. Mefail HIZLI

26/01/2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Osmanlı Kuruluş Döneminde Bursa’da İz Bırakmış Önemli Bir İlim Adamı Molla Yegân ve Yegânzâdeler**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

26/01/2021

Adı Soyadı : Şeyma DENİZ

Öğrenci No : 701822028

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Programı : Yüksek Lisans

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Şeyma DENİZ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Bilim Dalı : İslâm Tarihi Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XIII+103
Mezuniyet Tarihi : .../.../2021
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mefail HIZLI

Osmanlı Kuruluş Döneminde Bursa'da İz Bırakmış Önemli Bir İlim Adamı Molla Yegân ve Yegânzâdeler

Osmanlı Devleti'nde ulema sınıfı arasında seçkin bir konuma sahip olan Molla Yegân ve ailesini konu alan bu çalışmada, Molla Yegân ve onun soyundan geldikleri için Yegânzâdeler lâkabıyla meşhur olan ailesinin hayatları, eserleri, vakıfları, etkiledikleri ve etkilendikleri isimlerin biyografileri ile muasırı bulunduğu kişiler üzerinde durulmuştur.

Söz konusu çalışmanın nirengi noktasını biyografi eserleri ile arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Bu kaynaklar ışığında çalışmanın konusunu oluşturan kişiler lâkab ve soyları, tarihî kaynaklarda nasıl ele alındıkları, ilmî yolculukları, görevleri, etkilendikleri ekoller, eserleri, hocaları, talebeleri vs. çeşitli yönlerden ele alınarak haklarında bilgi verilmiştir. Bunlara ilave olarak tezin odak noktasını oluşturan Molla Yegân'ın hangi âlimlerle aynı dönemde yaşadığının daha iyi anlaşılması için muasırı olduğu önemli ulemanın isimleri kronolojik sırayla verilmiştir.

Tüm bu aşamalar sırasında konuyla ilgili ikincil kaynaklar da incelenmiş olup bu çalışmalarda yanlış bilgi ihtiva eden bölümler, Osmanlı dönemi klasik kaynakları referans gösterilerek karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Molla Yegân, Yegânzâdeler, Medrese, Müderris, Ulemâ

ABSTRACT

Name and Surname : Şeyma DENİZ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Art
Branch : Islamic History
Degree Awarded : Master
Page Number : XIII+103
Degree Date : .../.../2021
Supervisor : Prof. Dr. Mefail HIZLI

An Important Scientist Who Left a Mark in Bursa During the Ottoman Foundation: Molla Yegan and Yeganzades

This study is about Molla Yeğen and his family, Molla was distinguished among his Ulema class during the Ottoman Empire, and his descendants who were known as "Yegânzâdeler" became famous because of their lives, works, foundations and the names of contemporary people who they affected and who they were influenced by.

Aforementioned, the triangulation point of the study consists of the biography Works and the archived information. In the light of these sources, information were given about the people who are the subject of this study by taking various aspects like, their names and how they were handled with historical sources, their scientific (ilmi) journeys, their duties, the schools they were affected by, their works, their teachers, their students, etc.

Throughout the stages, minör sources which are related to the topic were examined, and the chapters that contained wrong information in these studies were evaluated comparatively with the classic sources of the Ottoman period.

In addition to these, the important contemporary Ulama's names were given a chronologic order in order to know the focal point of the thesis "Molla Yegan" better and to know with which scholars and which period of time he lived.

Key Words: Mullah Yegân, Yegânzâdees, Madrasa, Professor, Ulemâ

ÖNSÖZ

Günümüze kadar pek çok araştırmanın temelini oluşturan biyografi çalışmaları, dönemlerin daha iyi anlaşılmasında ve bazı meselelerin çözümünde her zaman büyük bir ehemmiyete sahip olmuştur. Ne yazık ki biyografi kaynakları incelemeye tabi tutulduğu zaman birtakım bilgilerin eksik olmasının yanı sıra bazı eserlerde yazılı olan bilgilerin tekrarından da öteye gidilemediğine şahit olunmuştur. Böylece araştırılmak istenen kişiler hakkındaki malumatlar sınırlı ölçüde kaldığı için bunların hayatları sonraki dönemlere eksik bilgilerle ve yaşadıkları zamanda sahip oldukları değer ve etkileri bilinmeden aktarılmıştır.

Osmanlı Devleti ilmiye ricali arasında önemli bir konuma sahip olan Molla Yegân ve ailesi hakkında bilinenler bu duruma örnek teşkil etmektedir. Zira bu ulema ailesi hakkında şimdiye kadar çok az çalışma yapılmış olup bunlarda da bazı yanlışlıklara ve son derece kısıtlı malumata rast gelinmiştir. Molla Yegân'ın çocuk ve torunlarını kapsayan Yegânzâdeler ailesi hakkında ise başlı başına herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu minvalde araştırmamızla birlikte söz konusu kişiler hakkındaki bilgiler, klasik kaynakların da yardımıyla kapsamı daha da genişletilerek müstakil bir çalışma haline getirilmiştir.

Arşiv kaynakları ve klasik eserlerin ekseninde şekillenen çalışmamızda Osmanlı ulema sınıfı arasında önemli bir yere sahip olan Molla Yegân ve ailesi araştırılmıştır. Ailesini Yegânzâdeler olarak ele aldığımız bölümde Osmanlı ilim hayatına katkıları ele alınmıştır.

Lisans döneminde başlayan Osmanlı tarihine dair çalışmalarımdaya yönlendirmeleri ve kıymetli bilgileriyle bana rehberlik eden ve özellikle böyle bir konuyu araştırmamı tavsiye eden danışman hocam Prof. Dr. Mefail HIZLI'ya şükranlarımı ve hürmetlerimi sunarım. Dua ve destekleriyle her vakit yanımda olan değerli aileme medyun-ı şükran ve minnettirim. Yapıcı eleştirileri ve desteğiyle araştırmalarımaya katkı sağlayan manevi ablam Ayşegül AYDIN TURAN ile dostluklarıyla daima beni motive eden bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Son olarak her gün yüzlerce araştırmacıya kapılarını açan Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi ve İSAM çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Bursa, 2021

Şeyma DENİZ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
C. ARAŞTIRMANIN METODU.....	2
D. İLGİLİ LİTERATÜR VE DEĞERLENDİRİLMESİ	3
E. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI	6

BİRİNCİ BÖLÜM MOLLA YEGÂN

A. MOLLA YEGÂN'IN HAYATI.....	8
1. Lâkabı ve Soyu.....	8
2. Kaynaklarda Molla Yegân	8
3. İlim Yolculuğu	9
4. Görevleri	10
a. Müderrisliği.....	10
b. Müftülük ve Kadılığı.....	10
5. Etkilendiği Ekol	12
6. Fenârîzâdelerle Arasındaki Gerginlik	12
7. Molla Gürânî'yi Anadolu'ya Getirishi	13
8. Kitapları	14
9. Vefatı.....	15
10. El Yazısı.....	17
B. HOCASI MOLLA FENÂRÎ.....	18
C. MOLLA YEGÂN'IN TALEBELERİ	23
1. Ayaslug Çelebisi Mehmed.....	23
2. Efdalzâde Molla Hamîdüddin.....	24
3. Hızır Bey	26
4. Molla Hüsrev	28
5. Hacı Hasanzâde Efendi.....	31
6. Hatibzâde Molla Taceddin İbrahim	32
7. Molla Hayreddin Halil.....	33
8. Molla Mecidüddin	34

9. Muhyiddin Muhammed Niksârî	34
D. MOLLA YEGÂN'IN OSMANLI'YA GETİRDİĞİ ÖNEMLİ BİR SİMA: MOLLA GÜRÂNÎ	35
E. MUASIRI OLDUĞU KİŞİLER	40
F. FAHREDDİN-İ RÂZÎ VE OSMANLILARA TESİRİ	41
1. Fahreddin-i Râzî	41
2. Fahreddin-i Râzî Ekolü ve Osmanlı'ya Yansıması	44

İKİNCİ BÖLÜM YEGÂNZÂDELER

A. YEGÂNZÂDELER VE AİLENİN SOY AĞACI	49
1. Babası Armağan Bey	50
2. Çocukları	50
a. Alâeddin Ali	50
b. Hüsnü Çelebi	51
c. Mehmed Şah Efendi	51
d. Mehmed Şah	51
e. Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân	51
f. Müderris Ulvî	52
g. Hüseyin Çelebi	53
h. Mustafa Çelebi	53
3. Oğulları Tarafından Torunları	53
a. Sinaneddin Yûsuf bin Ali Yegânî	53
b. Şah Mehmed b. Sinan el-Yegânî	54
c. Eyyühüm Ahmed Çelebi ibn Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân	55
d. Hasan Çelebi	55
e. Mevlana Şeyh Mahmud Çelebi	56
f. Ömer Çelebi	56
g. Şemseddin Çelebi	56
h. Mehmed Şah Riyâzî bin Şemseddin Ahmed el-Yegânî	56
i. Mehmed Şah bin Şemseddin Ahmed el-Yegânî	57
j. Paşa Çelebi el-Yegânî	57
k. Alâeddin Ali Yegânî	57
l. Sinaneddin Yûsuf bin Alâeddin Ali	57
4. Kızı Tarafından Torunları	57
a. Sinaneddin Yûsuf Paşa	58
b. Mehmed bin Sinan Paşa	61
c. Yakub Paşa	61
d. Müftü Ahmed Paşa	62
e. Küçük Hızır Bey Çelebi	62
f. Hacı Kadın	62
g. Fahrunnisa Hatun	63
5. Molla Yegân'a İntisab İddiasında Bulunanlar	63
a. Celâl Efendi Yegânzâde	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOLLA YEGÂN VE YEGÂNZÂDELERE AİT YAPILAR

A. YEGÂNZÂDELERE AİT YAPILAR	65
1. Camiler.....	65
a. Eyyühüm Ahmed Efendi Camii	65
b. Hacı Ahmed bin Hızır Yegân Camii	65
2. Mescidler.....	65
a. Molla Yegân Mescidi	65
b. Hacı Kadın-Hızır Bey Mescidi	66
3. Medreseler	67
a. Molla Yegân Medresesi.....	67
b. Eyyühüm Ahmed Efendi Medresesi.....	70
c. Müftü Medresesi/İnebey Medresesi	70
d. Hacı Kadın Medresesi	70
4. Mektepler.....	71
a. Yegân Mektebi (Molla).....	71
b. Ahmed Çelebi Mektebi	71
c. Armağan Mektebi.....	71
5. Hamamlar	71
a. Eyyühüm Ahmed Efendi Hamamı	71
b. Sinan Paşa Hamamı.....	71
6. Sular	72
a. Yeni Su.....	72
b. Kara Pınar Suyu	72
7. Mahalle	72
a. Hızır Bey Mahallesi	72
8. Molla Yegân Vakfiyesindeki Şahitler	72
a. Ahmed Dede.....	72
b. Mevlânâ Taceddin	72
c. Mevlânâ Hayreddin	73
d. Mevlânâ İlyas	73
e. Mevlânâ Yûsuf.....	73
f. Şeyh Sadeddin Efendi	73
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	77
Arşiv Kaynakları	77
Kitap ve Makaleler.....	77
Tezler	85
İnternet Kaynakları.....	85
EKLER.....	86

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale / madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz. / bkz.	: Bakınız
BOA	: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
BŞS	: Bursa Şerhiye Sicilleri
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Yayına hazırlayan
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
İÜİFD	: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
neş.	: Neşreden
No.	: Numara
OMÜİF	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
s./ss.	: Sayfa/Sayfa sayısı
sad.	: Sadeleştiren
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih yok
VGM:	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Günümüze kadar ulaşan araştırmalar içinde Osmanlı ilmiye ricalini oluşturan şeyhülislâmları, kadıları, müftüleri ve müderrisleri ihtiva eden pek çok çalışma mevcuttur. Ancak bunlar arasında tezimizin ana konusunu oluşturan Molla Yegân hakkında çok az bilgi olmakla birlikte ailesi hakkında ise neredeyse yok denecek derecede malumat vardır. Söz konusu bu çalışmalar, gerek kendi bütünlüğü içinde gerekse diğer eserlerdeki bilgilerle birtakım tenakuzlar barındırmakta ve birbirinden farklı pek çok bilgileri ihtiva etmektedir.

Tezimizin ana muhtevasını, Molla Yegân ve ona nispet edildiği için Yegânzâdeler adıyla şöhret bulan çocukları ve torunları oluşturmaktadır. Bu ekseninde kaynaklarda aile hakkında yer alan kimi belirsiz ve tartışmalı ifadeler güvenilir kaynaklar referansı ile değerlendirilmeye tabi tutulmuş, aile hakkında kapsamlı ve sağlam bilgilerle konu yeni baştan ele alınmıştır. Araştırma süresince Molla Yegân'ın vefat tarihi, kitabesinin mevcudiyeti, Osmanlı Devleti'nin ikinci şeyhülislâmı olup olmadığı, hac vazifesini eda ettikten sonra resmî işlerden el çekip çekmediği, kendisine nispet edilen *Risâletü Usûli'l-hadîs* ve *Risâletün fi'l-Hulle* adlı kitapların kim tarafından kaleme alındığı gibi pek çok mesele ele alınıp sağlam bilgi ve delillerle izah edilmeye çalışılmıştır.

Asıl amacımız çalışmanın ana konusunu oluşturan Molla Yegân ve ailesi hakkında daha fazla malumat elde etmek olduğu için araştırmamız bu kişiler üzerinde yoğunlaşmış olup hoca ve talebeleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Detaylı bilgileri barındıran bu çalışma sayesinde Yegânîler ailesinin önemi ortaya çıkarılmaya çalışılmış, bazı kaynaklarda yer alan ve haklarında birtakım yanlış ve tartışmalı malumatların arındırılması sağlanmış ve Osmanlı döneminde ilmiye geleneğinde sahip oldukları değerlerin daha iyi anlaşılmasına gayret gösterilmiştir.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Osmanlı tarihi boyunca Bursa şehri büyük bir öneme sahip olmuştur. Devletin de dîbâcesi/ön sözü olarak kabul edilmiş ve yaklaşık 39 sene başkent kalmıştır. Bu süre zarfında padişahlar, hanedan üyeleri, önemli devlet erkânı ve hayırseverler tarafından pek çok vakıf kurulmuş ve pek çok yatırım yapılmıştır. Osmanlı'nın en iyi medreseleri arasında yer alan Sultaniye Medresesi, Yıldırım Medresesi, Muradiye Medresesi vs. eğitim-öğretim kurumları tarih boyunca pek çok önemli devlet adamı ve ulemanın yetişmesine katkı sağlamıştır.

Bursa, şehre gelen ve buradaki önemli ilim adamlarının bilgilerinden istifade etmek ve onlarla tanışma şerefine nail olmak isteyen çok sayıda kişiyi ağırlamıştır. Şehre yolu düşen kişiler ile medreselerdeki eğitim halkasına katılan kişilerin belirlenmesi ve aralarındaki hoca-talebe silsilesinin tespit edilerek icazetnâmelerin anlaşılmasının kolaylaştırılması ve istihdam edildikleri kurumların tespit edilmesi gibi konular açısından bu çalışma önemli bir konuma sahiptir.

Osmanlıların kuruluş ve yükseliş dönemlerinde varlık gösteren, ilmiye ricali arasında saygıdeğer bir konuma sahip olan, seçkin ulemanın yetişmesine katkı sağlayan, ilim ve kültür tarihimizin hazinesi sayılacak çok sayıda önemli eserlere imza atan ve vakıflar inşa eden Yegânîler ailesinin ehemmiyeti de bu araştırmanın üzerinde durduğu konular arasındadır.

C. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmada Molla Yegân ve Yegânzâdelerin hayatları hakkında bilgiler sunan Osmanlı klasik kaynakları temel alınmıştır. Söz konusu ailenin Osmanlı kültür tarihinde önemli sayılacak vakıflarının tespiti konusunda da Vakıflar Genel Müdürlüğünden elde edilen belgeler ve birincil kaynaklar esas alınmıştır. Bu kaynaklardan ailenin doğum ve vefat yerleri ile tarihleri, lâkapları, ilmiye kurumunda vazifelendirildikleri yerler, eserleri, hocaları, öğrencileri, etkilendikleri ekoller, Osmanlı eğitim sistemine kazandırdıkları, muasırları, saray erkânı ve ilmiye ricali arasındaki itibarları vs. çalışma esnasında incelemeye tabi tutulmuştur.

Molla Yegân ve ailesindeki kişiler ile öğrencilerinin isim tespitinde Taşköprülüzâde Ahmed Efendi'nin *eş-Şakâiku'n-Nu'maniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı eserinden istifade edilmiştir. Mecdî Mehmed Efendi'nin *Şakâik-i*

Nu'maniyye ve Zeylleri: Hadâiku's-Şakâik'ı ile Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmanî* adlı eserlerinden de yararlanılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında ailenin daha iyi anlaşılması için Yegânîlere ait soy ağacı yapılmıştır. Ancak aynı isme sahip olan kişiler hakkında yeterli malumat olmadığı için o kişiler soy şeceresine ilave edilmemiştir.

Araştırma sürecinde bilgi zenginliğini sağlamak için ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. Söz konusu kaynaklarda yer alan bilgiler arasında herhangi bir çelişki görüldüğü zaman birincil kaynakların referans gösterilmesi cihetine gidilmiştir.

D. İLGİLİ LİTERATÜR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezin ana konusunu oluşturan Molla Yegân ve ailesi hakkında bilgi sahibi olmak için müracaat edilen kaynakların başında Osmanlı biyografi eserleri gelmektedir. Akabinde Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ile Vakıflar Genel Müdürlüğünden temin edilen belgelerle kapalı kalan bazı hususlar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bütün bunlara ilave olarak konuyla ilişkili çeşitli kitaplar, tezler, makaleler, ansiklopedi maddeleri ve sempozyum bildirilerinden de istifade edilmiştir.

Başvurulan kaynaklar arasında ilk dönem eserlerinden Taşköprülüzâde Ahmed Efendi'nin *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*'si, Mecdî Mehmed Efendi'nin *Şakâik-i Numaniyye ve Zeylleri: Hadâiku's-Şakâik*, Hoca Sadeddin'in *Tâcü't-Tevârih*'i, İsmail Belîğ'in *Tarih-i Bursa: Güldeste-i Riyaz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan*'ı, Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed'in *Ravza-i Evliya*'sı, Evliya Çelebi Mehmed Zıllî İbn Dervîş'in *Evliya Çelebi Seyehatnamesi*, Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmanî*'si, Ahmed Rifat b. İsmail'in *Devhatü'l-Meşâyih*'i, Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*'u, Bursalı Mehmed Tâhir Efendi'nin *Osmanlı Müellifleri* vs. kaynaklardan yararlanılmıştır.

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi'nin *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı eseri Osmanlı âlimlerinin menkıbe ve hayat hikayelerini barındıran güvenilir bir eser olarak kabul görmüştür. Bu eser Ahmed Efendi hayatta iken de çok değer görmüş ve daha o dönemde eserin Türkçeye çevirileri yapılmaya başlanmış, zeyilleri vasıtasıyla da eser devamlı diri tutulmuştur. Osmanlı edebiyatında asıl anlamda biyografi yazma geleneğinin başlangıcı olan bu eser¹ sayesinde Molla Yegân, ailesi ve öğrencileri hakkında çok değerli bilgilere ulaşılmıştır. Aile

¹ Abdülkadir Özcan, "eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, s.485.

müntesipleri arasındaki ilişkinin tespit edilip soy ağacının oluşturulmasında temel referansımızın baş kaynağı olmuştur. Taşköprülüzâde'nin belirttiğine göre dedesi Molla Hayreddin de Molla Yegân'ın öğrencileri arasında yer almaktadır.

İsmail Belîğ'in *Tarih-i Bursa: Güldeste-i Riyaz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan* adlı eseri, Baldırzâde Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı *Ravza-i Evliyâ* adlı telifini temele alan vefeyatname türündeki bir eserdir. Bursa tarihi hakkında çok kıymetli bilgiler barındırması bakımından araştırmacıların başvurdukları kaynaklar arasında yer alır. Daha da önemlisi İsmail Belîğ, Osmanlı devlet ve ulema ricali, şeyh ve şairleri hakkındaki bilgileri nakledeken direkt alma yoluna gitmeyip tespit edebildiği eksiklikleri gidermeyi tercih etmiştir². Bu sayede eserin güvenilirliğini artırmıştır.

Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmanî* adlı eserinde bütün ulemâ hakkında bilgilerin yer almaması ve yalnızca kadılık makamına çıkabilen kişiler hakkında bilgilerin bulunması kapsamlı çalışma yapmak isteyen araştırmacıları zor durumda bırakmaktadır³. Ayrıca muhtevastaki bilgilerin güvenilirliği de tartışmaya açık bir mevzudur. Zira mukayese edildiği zaman eserde yukarıda analiz ettiğimiz kaynaklara aykırı bilgiler mevcuttur. Örnek kabilinden Molla Yegân'ın Molla Fenarî'nin kızıyla evlendiği bilgisi verilebilir. Ancak soy şecerelerinin oluşturulması hususunda değerli malumatlar da sunmaktadır. Örneğin Molla Yegân'ın ailesinde çok fazla kullanılan Mehmed Şah ismi karışıklıklara yol açmaktaydı. Bu eser ile kısmi anlamda karışıklığın önüne geçilmeye çalışılmış ve Molla Yegân'ın torunları olan Mehmed Şah ismindeki iki kişinin Eyyühüm Ahmed Çelebi'nin çocukları olduğu mevzusunda bizlere yardımcı olmuştur.

Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn* adlı kitabı eser-müellif aidiyetinin tespitinde çok önemli bilgileri bünyesinde barındırmaktadır. Zira Kemal Ramazan Haykıran *Fâtih'in İlk Hocası Mollâ Yegân: Güzelhisâr'dan Pây-ı Tahta* adlı kitabında *Risâletün fi'l-Hulle* adlı eseri Molla Yegân'a nisbet etmiştir⁴.

² Mustafa Çıpan, "İsmâil Belîğ", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, s.416.

³ Zeynep Altuntaş, "İlmiye ve Ulemâ Üzerine Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.10, sy.19, 2012, s.515.

⁴ Kemal Ramazan Haykıran, *Fâtih'in İlk Hocası Mollâ Yegân Güzelhisâr'dan Pây-ı Taht'a*, 1.bs., İstanbul: Kriter Yay., 2018, s.50.

Ancak Keşfü'z-Zunûn'a müracaat ettiğimizde eserin Molla Yegân'a değil, bilakis ailesinden Mevla Mehmed Şah b. Mehmed el-Yegânî'ye ait olduğu tespit edilmiştir⁵.

Bunlara ilave olarak günümüz eserlerinden ise Mefail Hızlı'nın *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, Sakıp Yıldız'ın *Fatih'in Hocası Molla Gürânî ve Tefsiri*, Mustafa Bilge'nin *İlk Osmanlı Medreseleri*, Ahmet Özel'in *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Kâmil Kepecioğlu'nun *Bursa Kütüğü*, Ahmet Gül'ün *Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadislerin Yeri*, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı* gibi eserlerden yeri geldiği zaman istifade edilmiştir.

Bunlar arasından Mefail Hızlı'nın *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri* adlı eseri Osmanlı sosyo-kültürel yapısının anlaşılması hususunda tarih çalışmalarında referans gösterilen ve özenle hazırlanmış bir kaynaktır. Osmanlı Klasik dönemi Bursa medreselerini araştırmak isteyen kişiler için başucu kitapları arasında yerini almaktadır. Eserde şeriye sicillerinden yola çıkılarak Bursa'da bulunan medreseler ele alınmış ve buralarda müderrislik vazifesinde bulunan ulema isimleri tespit edilmiştir. Molla Yegân Medresesi'ndeki hocaların belirlenmesi konusunda bu eserden yararlanılmıştır.

Kâmil Kepecioğlu'nun 4 ciltten müteşekkil olan *Bursa Kütüğü* adlı kıymetli eseri çalışma boyunca sıklıkla başvurduğumuz kaynaklardan birisi olmuştur. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mustafa Kara, Mefail Hızlı ve M. Asım Yediyıldız tarafından günümüz diline aktarılan ve şeriye sicilleri referansıyla Bursa tarihi hakkında mühim bilgileri ihtiva eden bu güzide eser, tezin oluşum sürecinde Molla Yegân'ın ailesinin tespiti ve vakıfları hususunda önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu eserlerin yanı sıra konuyla ilişkili çeşitli tezler, makaleler, ansiklopedi maddeleri, sempozyum bildirilerinden de istifade edilmiştir.

Konuyla ilgili daha önceden yapılmış olan Kemal Ramazan Haykıran, *Fâtiḥ'in İlk Hocası Mollâ Yegân: Güzelhisâr'dan Pây-ı Tahta* adlı kitabı, Mefail Hızlı'nın “*Yıldırım Semtini Aydınlatan Bir Sima Molla Yegân*” adlı makalesi, Osman Aydın'ın “*Anadolu Coğrafyasında Hadis Usûlü Çalışmaları: Molla Yegân ve Risâletü Usûli'l-Hadîs*” makalesi, Abdülkadir Özcan'ın Diyanet İslâm Ansiklopedisi'ndeki “Molla

⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, (terc. Rüştü Balcı), c.2, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2007, s.703.

Yegân” maddesi, Mehmet Zahit Tiryaki’nin *İslam Düşünce Atlası*’nda yer alan “Molla Yegân” maddesi eleştirel bakış açısıyla incelenip değerlendirilmiştir.

Abdülkadir Özcan’ın “Molla Yegân” maddesi konuyla alakalı bazı kapalı ifadeleri barındırmakla birlikte günümüz araştırmacıları tarafından yapılan en sağlam bilgileri içeren çalışmasıdır.

E. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI

Üç bölümden oluşan araştırmamızın Birinci Bölüm’ünde Molla Yegân’ın, hocalarının ve öğrencilerinin hayatı hakkında bilgiler sunulmaktadır. Osmanlı biyografi kaynakları ışığında bu kişilerin lâkapları ve soyları, tarihî kaynaklarda nasıl ele alındıkları, ilmî yolculukları, görevleri, etkilendikleri ekoller ele alınmıştır. Ayrıca kaynaklarda yer alan Molla Yegân’ın Fenârîzâdelerle arasındaki gerginlik meselesi ile Molla Gürânî’yi Anadolu’ya getirişi, eserinin kendisine aidiyeti tartışması değerlendirilmiştir. Muasırı olduğu kişiler tespit edilerek yaşadığı dönemdeki ilmî zenginlik ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Fahreddin er-Razî’nin hayatı, ekolü ve bu ekolün Osmanlı eğitim-öğretim sistemine olan yansıması ve katkısından bahsedilmiştir.

İkinci Bölüm’de; Molla Yegân’ın babası, çocukları ve torunlarının hayatları, katkıları, görevleri, eserleri ve Osmanlı ilim geleneğindeki yerleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Osmanlı’nın en iyi medreselerinde görev yapan bu ailenin saray erkânı ve ulema arasındaki konumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Molla Yegân’ın kitabına sahip olması nedeniyle onun ailesinden olduğunu iddia edenler hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü Bölüm’de; Bursa ve diğer şehirlerde Molla Yegân ve Yegânzâdelere ait yapılar hakkında bilgiler aktarılmıştır. Bu kıymetli ailenin inşa ettirdiği birbirinden değerli eserler ve yaptıkları vazifeler vasıtasıyla Osmanlı ilim ve kültür tarihine katkıları gün yüzüne çıkarılmıştır. Büyük bir çoğunun Fenârîzâdeler ile aynı isimlere sahip olması nedeniyle iki ailenin karıştırılmasının önüne geçmek ve ailenin bir bütün halinde görülmesini sağlamak için soy ağacı oluşturulmuş, ayrıca Molla Yegân vakfiyesinde yer alan kişiler tespit edilmiştir. Araştırmanın sonunda detaylı bir bibliyografya ve ekler kısmına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
MOLLA YEGÂN

A. MOLLA YEGÂN'IN HAYATI

1. Lâkabı ve Soyü

Asıl ismi Şemseddin Mehmed⁶ olmakla birlikte tarih ve biyografi kaynaklarında *Yegân* ismiyle meşhur olmuştur⁷. Babası Aydın ulemasından Armağan Halil'dir⁸. Ailesi Akçakoyunlu cemaatine bağlıdır⁹. Hangi tarihte doğduğu tam olarak bilinmeyen Molla Yegân, II. Murad zamanının (1421-1444, 1446-1451) önemli âlimleri arasında yer almıştır¹⁰.

2. Kaynaklarda Molla Yegân

Hoca Sadeddin *Tâcü't-Tevârih*, Taşköprülüzâde *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, Mecdî Mehmed Efendi'de *Hadâiku's-Şakâik* adlı eserlerinde II. Murad dönemi ilim adamları bahsinde Molla Yegân'a ilk sırada yer vermişlerdir¹¹.

Kaynaklarda pek çok güzel vasıflandırmayla zikredilen Molla Yegân, Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed Efendi'nin *Ravza-i Evliya* adlı eserinde “*sâhib-i fazl u irfân*”¹² olarak nitelendirilmiştir.

Taşköprülüzâde, Molla Yegân'ı “*âlim, âmil, fâzıl*”¹³ olarak vasıflandırmış, Mecdî Mehmed Efendi ise “*yegâne-i ferzâne-i zamân/zamanın biricik bilgini*” ve “*Molla Yegân ki yegâne-i zamândır/Molla Yegân zamanın yegânesidir/biriciğidir*”¹⁴ ifadelerini kullanmıştır. İsmail Belîğ ise *Güldeste-i Riyâz-i İrfân*'da “*asrında yegâne*

⁶ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1990, s.94.

⁷ Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, Edirne Selimiye Kütüphanesi, Edirne Selimiye Basmalar, No. 2084-2, s.438.

⁸ Topkapı Sarayı Milli Saraylar Arşivi (TS.MA.): TS. MA., Dosya No: 672, Gömlek No: 17.

⁹ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, (haz. M. Hızlı, M. Yurtsever), Bursa: Arasta Yay., 2000, s.238.

¹⁰ Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438; Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye Osmanlı Âlimleri*, (haz. Muhammet Hekimoğlu), (ed. Derya Örs), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019, s.142; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1984, s.32.

¹¹ Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142; Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Numaniyye ve Zeylleri: Hadâiku's-Şakâik*, (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul: Çağrı Yay., 1989, s.98.

¹² İsmail Belîğ, *Tarih-i Bursa: Güldeste-i Riyâz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan*, Bursa: Hudâvendigâr Matbaası, 1286-1287, s.252.

¹³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142.

¹⁴ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.100.

olan”¹⁵ demiştir. Büyük seyyah Evliya Çelebi de meşhur eseri *Seyahatname*’de Molla Yegân’a “zâhid-i zamâne, âbid-i yegâne/zamanın zâhidi, biricik âbid”¹⁶ ve “büyük zât”¹⁷ nitelemesinde bulunmuştur.

Kaynaklarda geçen bilgilere göre Molla Yegân çevresindeki kişiler tarafından zeki ve ince düşünceli biri olarak bilinmekteydi. Ezber kabiliyeti biraz zayıf olmakla birlikte¹⁸ dinin emir ve ilkelerini uygulamada özenli ve bunları insanlara öğretme hususunda gayretli biriydi¹⁹. Beyaz tenli, uzun boylu ve gür sakallıydı. Arkadaşlarıyla sohbet etmekten zevk alır, konukları için güzel sofralar kurardı. Hayatı boyunca padişah katında itibar sahibi olup izzet ü ikram gören, halk nezdinde de beğenilen ve iltifat gören biri olmuştur²⁰.

3. İlim Yolculuğu

Taşköprülüzâde, Molla Yegân’ın ilk öğrenimini Aydın’da ismini hatırlayamadığı bir kişiden gördüğünü söyler²¹. Daha sonra devrindeki ulema ile Bursa kadısı olan Molla Fenârî’den ders görmüştür²². Ayrıca hocası Molla Fenârî’den kıraat ilmi dışında farklı ilim dallarında da tahsil aldığı ifade edilen Molla Yegân²³, Mehmed Süreyyâ’nın eserinde belirtildiğine göre, hocası Molla Fenârî’den sonra, dönemindeki ilim adamlarının en büyüğü olmuştur²⁴.

¹⁵ İsmail Belig, a.g.e., s.254.

¹⁶ Evliya Çelebi Mehmed Zilli İbn Derviş, *Evliya Çelebi Seyehatnamesi*, c.2, Dersaadet: Akdam Matbaası, 1314, s.45.

¹⁷ Evliya Çelebi, a.g.e., s.17.

¹⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.99; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438.

¹⁹ Mefail Hızlı, “Yıldırım Sementini Aydınlatan Bir Sima Molla Yegân”, *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi*, sy.8, Bursa: Bursa Araştırmaları Vakfı, 2005, s.53.

²⁰ Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.99.

²¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142; ; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.99.

²² Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438; İsmail Belig, a.g.e., s.252; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.99; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.238; Âşıkpaşazâde, *Tevarih-i Âl-i Osman Aşıkpaşazâde Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332, s.203; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, (haz. H. Algül, O. Çetin, M. Hızlı, M. Kara, M. A. Yediyıldız), c.4, 2. bs., Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010, s.241. Osman Aydın, Molla Yegân’ın İbn Hâcer el-Askalanî’den de ilim tahsilinde bulunduğunu belirtmiş “Bkz. “Anadolu Coğrafyasında Hadis Usûlü Çalışmaları: Molla Yegân ve Risâletü Usûli’l-Hadîs”, *OMÜF Dergisi*, sy.44 (Samsun, Haziran 2018), s.147”, ancak dipnotunda göstermiş olduğu referansta böyle bir bilgiye rastlanamamıştır.

²³ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.238.

²⁴ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, (yayına haz. Nuri Akbayar, eski yazıdan aktaran Seyit Ali Kahraman), c.3, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Vakfı, Haziran 1996, s.957.

Molla Yegân, İslâmî ilimlerin birçoğunda ders almış olmakla birlikte daha ziyade Arapça alanında yetkinleşmiş ve dersler vermiştir²⁵. Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşayan pek çok meşhur âlim Molla Yegân'ın eğitim halkasından geçmiştir²⁶. Bunlar arasında yer alan Molla Hüsrev fıkhıta, Molla Gürânî tefsirde, Hocazâde kelâm ilminde İslâm âlemi tarafından itibar gören eserler kaleme almışlardır²⁷. Ayrıca kendisinin soyundan gelen ve *Yegânzâdeler* adıyla meşhur olan pek çok kişi, kıymetli âlimler arasında zikredilmiştir²⁸.

Kemal Ramazan Haykıran, Molla Yegân'ın, Fatih Sultan Mehmed'in ilk hocası olduğunu dile getirmişse²⁹ de yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde bunu doğrulayacak bir malumata ulaşamamıştır.

4. Görevleri

a. Müderrisliği

Hanefi mezhebine mensup olan Molla Yegân ilmî alanda temayüz etmiş önemli bir âlimdir. Molla Yegân, hocasından icazet aldıktan sonra Manastır Medresesi³⁰, Sultaniye Medresesi müderrisliği³¹ ile Bursa'daki çeşitli medreselerde hocalık yapmıştır³².

b. Müftülük ve Kadılığı

II. Murad dönemindeki ilmî hayatın odak noktası olan Molla Yegân, yaşadığı dönemde hem müftülük hem de kadılık yapmıştır³³. Bu bağlamda Hoca Sadeddin Efendi Molla Yegân'ın ders, fetva ve mesned-i kaza vazifelerini birlikte ifa ettiğini dile getirmiş³⁴, Taşköprülüzâde ile Baldırzade ise Molla Yegân'ın hocası Molla Fenârî'nin

²⁵ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.292.

²⁶ Halil İnalçık, "Murad II", *İslâm Ansiklopedisi*, c.8, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s.613.

²⁷ Halil İnalçık, "Mehmed II", *İslâm Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995, s.534.

²⁸ Abdülkadir Özcan, "Molla Yegân", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2005, s.266.

²⁹ Haykıran, a.g.e., s.41.

³⁰ İsmail Belig, a.g.e., s.252 ; Mefail Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul: İz Yay., 1998, s.40; Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, 3.b, y.y: T.A.Ç Vakfı, 1993, s.157.

³¹ A. Süheyl Ünver, *Risale 5: Kadıköyü'ne Ünvanı Verilen Hızır Bey Çelebi Hayatı ve Eserleri*, c.1, İstanbul: Nümune Matbaası, 1944, s.76.

³² Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438; Özcan, "Molla Yegân", s.265.

³³ Halil İnalçık, "Murad II", s.613.

³⁴ Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438. Kemal Ramazan Haykıran, (a.g.e., s.40'da) Hoca Sadeddin'in eserini referans göstererek onun Molla Yegân hakkında sadece kadılık görevini yaptığını belirttiğini söylemiştir. Ancak işaret ettiği sayfalarda böyle bir bilgi mevcut değildir.

vefatından sonra başmüdürrislik, müftülük ve kadılık makamına getirildiğini zikretmiştir³⁵. İsmail Belig ve Mehmed Süreyya da, Molla Yegân'ın 834/1431 senesinde hocası Molla Fenârî'nin vefatıyla Bursa kadılığı görevine getirildiğini aktarmışlardır³⁶.

Kepecioğlu, Bursa'da kadılık vazifesini yürüten kişilerin listesinde 7. sırada zikrettiği Molla Yegân'ın ilk kadılığa geliş tarihini 1419'da verirken ikinci defa görevlendirilmesini ise 9. sırada 1435 yılında olduğunu kaydetmiştir³⁷. Buradan hareketle Molla Yegân'ın bilinmeyen nedenlerle iki ayrı tarihte Bursa kadılığına getirildiği sonucuna ulaşabiliriz.

Abdülkadir Özcan makalesinde net olarak belirtmese de sadece “*Şakâyık Tercümesi*”ndeki bir ifadeden hareketle” ibaresinden yola çıkarak Molla Yegân'ın ikinci Osmanlı müftüsü olduğunu dile getirmiştir³⁸. Osmanlı arşivinde şeyhülislâm fetvalarını konu alan çalışmada ise Molla Yegân'ın hocası Molla Fenârî'den sonra 834-840/1431-1436 yılları arasında 6 yıl boyunca ikinci Osmanlı şeyhülislâmı olduğu bilgisi kayıt altına alınmıştır³⁹. Bütün bu bilgilerden hareketle Molla Yegân'ın yaşadığı süre boyunca müdürrislik ve kadılık görevlerinin dışında Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfının en üst kademesi olan şeyhülislâmlık makamına da getirildiğini söyleyebiliriz.

Kaynaklarda Molla Yegân'ın hacdan döndükten sonra herhangi bir resmî görev almadığı aktarılsa da⁴⁰ Selanik şehrindeki Serez Medresesi'nin tescilini kendisinin yaptığını gösteren belgeler⁴¹, onun bazı resmî görevler yürüttüğünü akla getirmektedir. Bunun dışında bazı kaynaklarda Molla Yegân'ın yeniden Bursa kadılığı görevine getirildiği ve 857/1453'teki İstanbul fetih hareketinde etkin rol aldığı belirtilmektedir⁴².

³⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.238.

³⁶ İsmail Belig, a.g.e., s.253; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.957.

³⁷ Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.262.

³⁸ Özcan, “Molla Yegân”, s.265. Kemal Ramazan Haykıran kaleme aldığı eserinde Abdülkadir Özcan'ın bu görüşünü referans göstererek -yanlışlıkla olsa gerek- Molla Yegân için “üçüncü şeyhülislam” ifadesini kullanmıştır. Konu hakkında bkz. Haykıran, a.g.e., s.41.

³⁹ Sebahattin Bayram, Önder Bayır, *Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları*, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015, s.11.

⁴⁰ Konu hakkında bkz. Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.238; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.99; Mehmed Süreyya, a.g.e., c.3, s.957.

⁴¹ Ahmet Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadislerin Yeri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997, s.91.

⁴² Özcan, “Molla Yegân”, s.265.

5. Etkilendiği Ekol

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ekolünün Osmanlı medrese sistemine tesiri büyük olmuştur. Söz konusu ekol, 13. yüzyıldan itibaren Efdaleddin Huncî ve Sadreddin Ahlatî yoluyla Anadolu'ya gelmiştir. Molla Fenârî başta olmak üzere öğrencisi Molla Yegân ile Hızır Bey ve sonraki dönemde yer alan birtakım âlimler aracılığıyla varlığını Osmanlı topraklarında devam ettirmiştir⁴³.

6. Fenârîzâdelerle Arasındaki Gerginlik

Bazı kaynaklarda verilen bilgilere göre Yegânîler ile Fenârîler arasında bir gerginlik mevcut idi. Bu olayın sebebi olarak Molla Fenârî'nin kızını, öğrencisi Molla Yegân'la evlendirmek istemesi, ancak Molla Yegân'ın daha önceden Aydın'daki hocasının kızıyla evlenme sözü verdiği için kabul etmemesi gösterilir⁴⁴. Fenârîzâdeler bu durumdan hoşnut olmamış ve Molla Yegân'ı zor durumda bırakmak istemişlerdi. Bu sebeple onu vermiş olduğu fikhî bir hükümden dolayı şikâyet etmişlerdi. Bu konudan haberdar olan bir müderris Molla Yegân hakkında “*Bu adam, faziletli bir âlimdir, belki bu meselede de çıkış yolu bulabilir, vazgeçin.*” dediyse de Fenârîler meclisin kurulmasını ısrarla istemişler. Molla Yegân, “*İmam Züfer müctehid midir?*” deyince onlar, “*Evet*” demişler, bunun üzerine o, “*Ben de bu kararı gördüğüm bir yarardan dolayı onun mezhebine göre verdim. Eğer kararı bozma gücünüz varsa buyurun bozun!*”⁴⁵ diye cevap vermiştir.

Bu olay Molla Yegân'ın fikhî alandaki bilgisinin derinliğini ve ayrıntılı konulardaki vukûfiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Başta *Sicill-i Osmânî* olmak üzere birtakım kaynaklar ve bunları referans alan araştırma eserlerinde Molla Yegân'ın, Molla Fenârî'nin kızıyla evlendiği kaydedilmiştir⁴⁶. Ancak bakıldığı zaman -Yegânîler ve Fenârîlerin çocuklarının isim benzerliğinden olsa gerek- bu eserlerde söz konusu iki ailenin karıştırılma ihtimali yüksektir.

⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s.76; İlyas Üzüm, “Hatipzâde Muhyiddin Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, s.463; Mehmet İpşirli, “Medrese”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, s.330.

⁴⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.144; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.438-439.

⁴⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.142-144; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.100; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.439; Murteza Bedir, “Züfer b. Huzeyl”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.44, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2014, s.529.

⁴⁶ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.957.

7. Molla Gürânî'yi Anadolu'ya Getirişi

Bazı kaynaklar Molla Yegân'ın, 844/1441 yılında hac farizasını eda etmek için kutsal topraklara yolculuk yaptığını nakletmiştir⁴⁷. Yolculuğu esnasında Kahire'ye uğramış ve burada Molla Gürânî'yle tanışmıştır. Beraberinde getirdiği Molla Gürânî kendisinden ders okumuştur⁴⁸. Daha sonra Molla Yegân, Gürânî'yi hac dönüşü hediye olarak padişaha takdim etmiştir. II. Murad da ilmî liyakatinden dolayı Gürânî'yi oğlu Şehzade Mehmed'e hoca tayin etmiştir⁴⁹. Sultan ayrıca Gürânî'ye Bursa'da Kaplıca ve Yıldırım Han medreselerinde müderrislik vazifesi de vermiştir⁵⁰. Eski kaynaklarda Molla Gürânî'nin Molla Yegân'la Kahire'de karşılaştığı bilgisi yer alırken günümüz araştırmacıları iki âlimin Halep'te görüşme ihtimallerinin daha kuvvetli olduğunu nakletmişlerdir⁵¹.

İki âlimin biyografilerinin anlatıldığı eski kaynakların neredeyse tamamı söz konusu bilgiyi aktarmışlardır. Ancak Topkapı Sarayı Arşivi'nde Molla Yegân'ın eliyle II. Murad'a yazmış olduğu vesikanın varlığı nedeniyle bu konu hakkında farklı spekülasyonlar ortaya çıkmıştır. Vesikada şunlar yazılıdır:

“Ba'de'd-du'â,

Benüm Sultânım, selâm ve du'â idüp iki şâh gözler gözden öperim. Kabûl kılarsız işte Mollâ Gürânî geldi ne buyurursuz? Anda göndereyim mi yoksa bunda bir iki gün eyleyelüm sizden haber gelince?

İmdi benüm Sultânım varan adama ta'cîlce bir mektûb yazub mühürleyüp gönderesiz sizinle bizim aramızda kalsun Sultânım hele bir 'azîz kişidür sözüümüz sımadı geldi siz dahi nice olmalıysa öyle idün elhamdü'lillâh kim devletün gürdür üşenme benüm Sultânım aç gözünü aç ebûn(un) pâdişâhsın (pâdişâhısın) kimine virmekle kimine eyi söylemekle güler sûret gösterin benüm sultânım

⁴⁷ İsmail Belig, a.g.e., s.252-253; Taşkoprülüzâde, a.g.e., s.142.

⁴⁸ Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.93.

⁴⁹ Ahmed Rifat b. İsmail, *Devhatü'l-Meşâyih*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No. 04580, s.10; M. Kâmil Yaşaroğlu, “Molla Gürânî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2005, s.248; Ünver, a.g.e., s.76-77. Konu hakkında detaylı bilgi Molla Gürânî kısmında verilecektir.

⁵⁰ Ahmed Rifat b. İsmail, a.g.e., s.10; Taşkoprülüzâde, a.g.e., s.150.

⁵¹ Yaşaroğlu, a.g.m., s.249. Bu konu hakkında bkz. Yakup Şahiner, “Molla Gürani'den Şeyh Akşemseddin'e Fethin Hocaları: 1432-1453”, *Anasay*, sy.8, 2019, s.120.

ve dahi şeyhe yüz akçe gönderdüm du'âdân unutmam didüm etmiş biz dâim du'âdayız kendüye oğul gerek ise oğluna beğlik gerekse tevbesini zinhâr sımasın zira kim ben kendümden söylemedüm erenler izniyle söyleyem dimiş

imdi benim sultânım ve benim cânım zinhâr tevbeni sıma kimhem dünyâ pâdişâhı hem âhiret pâdişâhı olasız hem/kim? etmiş korkman üşenmen devleti gürdür hemân tevbesin sımasun dimiş

gece ve gündüz hayr du'âya meşgûl bilesiz benim devletlüm sizin başınız çün varan adam(ı) anlamalısız.”

Bu vesika ışığında hadiseye baktığımız zaman Molla Yegân, padişaha Molla Gürânî'yi tanıtmadan “...işte Mollâ Gürânî geldi, ne buyurursuz?” demiştir. Demek oluyor ki II. Murad, Molla Gürânî'den daha önceden haberdardı. Hem eski kaynaklarda hem de bunlardan yararlanılarak yazılan günümüz kaynaklarında zikredildiği gibi Molla Yegân rastgele Molla Gürânî'yle karşılaşmış onu Osmanlı topraklarına getirmemiştir. Ayrıca “*Anda göndereyim mi yoksa bunda bir iki gün eyleyelüm sizden haber gelince?*” ifadesi hadisenin başkent olan Edirne'de gerçekleşmediğini göstermektedir. Çünkü eğer olay Edirne'de gerçekleşmiş olsaydı o halde padişaha mektup yazıp göndermesine gerek kalmazdı. Sakıp Yıldız'ın da kanaatine göre Sultan II. Murad, ilim adamlarının tespiti ve ülkeye kazandırılması vazifesini Molla Yegân'a vermiştir⁵². Bunun üzerine Molla Yegân hac ibadetini eda etmek için gerçekleştirdiği yolculukta Molla Gürânî'yle karşılaşmıştır. Kendisini ikna edip birlikte Bursa'ya gelmişler ve padişahı haber gelinceye kadar orada beklemişlerdir⁵³.

Bu konu hakkında herhangi yeni bir bilgi bulunup gün yüzüne çıkarılıncaya kadar bu belge ışığında yapılan yorumların doğruluk payı olduğunu düşünüyoruz.

8. Kitapları

Yapılan araştırmalar sonucunda Molla Yegân'a ait olduğu kesinlik kazanan herhangi bir eser tespit edilememiştir. Bu meyanda Osman Aydın'ın Molla Yegân'a ait olduğu iddiasında bulunduğu *Risale fi Usûli'l-Hadis*⁵⁴ adlı eserin ferah kayıtlarına

⁵² Sakıp Yıldız, *Fatih'in Hocası Molla Gürânî ve Tefsiri*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 1988, s.39-40.

⁵³ Yıldız, a.g.e., s.48-51.

⁵⁴ Aydın, a.g.m., s.152.

bakıldığı zaman Molla Yegân Ahaveyn Ömer Çelebi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır⁵⁵. Kemal Ramazan Haykıran'ın da Molla Yegân'a nisbet ettiği *Risâletün fi'l-Hulle*⁵⁶ adlı eserin Molla Yegân'ın kendisine değil, ailesinden Mehmed Şah b. Mehmed el-Yegânî'ye ait olduğu tespit edilmiştir⁵⁷.

9. Vefatı

Kaynaklarda Molla Yegân'ın vefat tarihi için 840⁵⁸, 857⁵⁹, 865 civarı⁶⁰ ve 878⁶¹ senelerinin kaydedildiği görülmektedir. Ancak kaynaklarda Molla Yegân'ın 844 yılında hacca gittiği bilgisi yer aldığı için 840 tarihinin doğruluk payı olmadığı ortaya çıkar⁶². Bu tarihler arasında en makulunun vakfiyesini düzenlediği 865/1461 yılı civarında vefat etmiş olmasıdır, diye düşünüyoruz⁶³.

Ahmet Özel'in belirttiğine göre Molla Yegân, Fatih Sultan Mehmed devrinde İznik'te vefat etmiştir⁶⁴. Evliya Çelebi, Zeyniler'de medfun olduğunu söylerken⁶⁵ başka kaynaklarda Yıldırım Bayezid Camii'nin haziresine gömüldüğü de zikredilmiştir⁶⁶.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Molla Yegân'ın kabrinin eskiden müzede sergilendiğini, ancak günümüzde eski bir fotoğrafından başka bir kalıntının bulunmadığını belirtmiştir. Bu fotoğraf ışığında aktardıklarına göre kabrin köşelerinde yüksüklere oturan sütunçeler, her tarafında rûmî oyma, zülfeli tepelik vardır. Mezar taşından hareketle Molla Yegân'ın derviş halkasına dahil olduğunu ve kitabenin "*Yegân Monlâsı bîtâlî 'ısyân*" ifadeleriyle nihayete erdiğini belirtmiştir⁶⁷.

⁵⁵ Molla Yegân Ahaveyn Ömer Çelebi, *Risâle fi Usûli'l-Hadis*, Millî Kütüphane-Ankara, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz A 4181/9, vr.82b-84b.

⁵⁶ Haykıran, a.g.e., s.50.

⁵⁷ Kâtip Çelebi, a.g.e., s.703.

⁵⁸ Âşıkpaşazade Tarihi, 203'deki 2. dipnot; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.957.

⁵⁹ Özcan, a.g.m., s.266.

⁶⁰ Özcan, a.g.m., s.266.

⁶¹ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.238.

⁶² İsmail Belîğ, a.g.e., s.252-253.

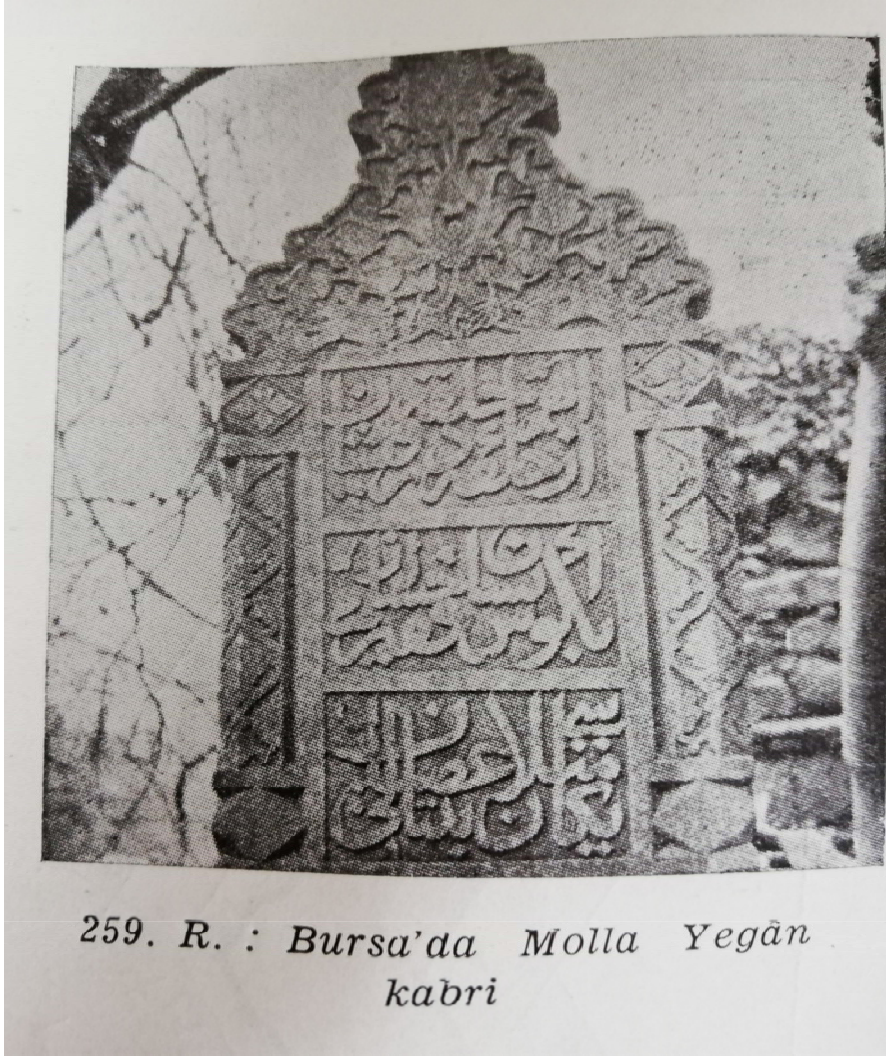
⁶³ Özcan, "Molla Yegân", s.266.

⁶⁴ Özel, a.g.e., s.94.

⁶⁵ Evliya Çelebi, a.g.e., s.50.

⁶⁶ A. Memduh Turgut Koyunluoğlu, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa: Vilayet Matbaası, 1935, s.155.

⁶⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri (855-886), c.3, İstanbul: Baha Matbaası, 1973, s.160.

259. R. : Bursa'da Molla Yegân
kabri

(Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri 855-886 (1451-1481), c.3,
s.161'den)

10. El Yazısı

TSMA.E.0983

(Topkapı Sarayı Milli Saraylar Arşivi (TS.MA.E): TS. MA.E, Dosya No: 983, Gömlek No: 77.)

B. HOCASI MOLLA FENÂRÎ

Asıl adı Muhammed bin Hamza⁶⁸ olup lâkabı Şemseddin, nisbesi Fenârî'dir. Babası Hamza bin Mehmed'dir⁶⁹. 751/1350 senesinde doğan Molla Fenârî⁷⁰ Yıldırım Bayezid (1389-1403), Çelebi Sultan Mehmed (1413-1421) ve II. Murad (1421-1444, 1446-1451) devirlerinde yaşamıştır.

Kaynaklarda Fenârî nisbesi hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Fenercilik sanatıyla meşgul olduğu için⁷¹ ya da Fenâr adlı bir köye nisbeti sebebiyle Fenârî denilmiştir⁷². İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Fenâr, Yenişehir ve İnegöl taraflarında bir yerdir⁷³. Ayrıca Emir Sultan'a takdim ettiği musanna (süslü, gösterişli) bir fenerden dolayı Emir, kendisine Fenârî lakabını vermiştir⁷⁴.

İbn Hâcer el-Askalanî *İnbâü'l-Gumr* adlı eserinde Molla Fenârî hakkında şu ifadeler yer vermiştir: “Güzel ahlâklı, oldukça faziletli ve cömert idi. Bununla birlikte İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini benimsemekle, *Fusûs*'u okutmak ve ders vermekle suçlandı. Kahire'ye geldiğinde ise böyle bir şey görülmedi [İbnü'l-Arabî'nin eserlerini okutmadı ve onun görüşleri ile ilgili herhangi bir şey söylemedi]. 822 senesinde hacca gitti ve döndüğünde [Mısır Sultanı] Müeyyed onu çağırdı. Bunun üzerine Kahire'ye gitti, şehrin ileri gelenleriyle bir araya geldi. Aynı şekilde [İbnü'l-Arabî'nin görüşleriyle veya eserlerini okutmasıyla ilgili olarak] ona isnat edilen sözlerden hiçbir şey söylemedi. Onun hakkında endişelenen bazı kişiler Fenârî'ye bu konuda bir şey söylememesini tavsiye ettiler. Asrın önde gelen âlimleriyle bir araya geldi; onlar Fenârî

⁶⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. F. Yavuz, İ. Özen), c.1, İstanbul: Meral Yayınevi, s.313.

⁶⁹ Sıtkı Güllü, “İlk Osmanlı Şeyhülislâm'ı Şemseddin Muhammed b. Hamza Fenârî (751-834 /1350-1431) ve Onun Aynu'l-A'yân Tefsiri”, *İÜİFD 1*, (y.y., 1999), s.238.

⁷⁰ Ahmed Rifat b. İsmail, a.g.e., s.3; İsmail Paşa el-Bagdadî, *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, c.2, Beyrut: Mektebetü'l-Müsna, 1955, s.188; Güllü, a.g.m., s.238.

⁷¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.54; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.47; Baldırzade Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.225-226; Aydın Yıldırım, Edip Yılmaz, “İlk Osmanlı Şeyhülislâmı Molla Fenârî”, *Diyanet İlmî Dergi*, c.31, sy.3 (Temmuz- Ağustos- Eylül 1995), s.71.

⁷² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.54; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.47; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.226; Yıldırım, Yılmaz, a.g.e., s.71.

⁷³ Yıldırım, Yılmaz, a.g.e., s.71; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s.228.

⁷⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, a.g.e., s.315.

ile müzakere ve görüş alışverişinde bulundular ve onun değerli biri olduğuna şahit oldular.”⁷⁵

Âşıkpaşazâde, Tarihi’nde onun da içinde bulunduğu bazı ilim adamları hakkında şu ifadelere yer verilmiştir: “Yıldırım Bayezid zamanında ulemadan Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ Kutbeddîn İznîkî, Şeyh Yâr Ali Horasanî, Şeyh Cezerî Sirozî ve fukaradan Şeyh Hamîd ve Şeyh Fahreddîn Mudurnî var idi. Bunlar kerâmetleri zâhir olmuş azîzlerdi.”⁷⁶

Tefsir, fıkıh, tasavvuf, kelam, mantık, belagat ilimlerinde zamanının en kudretli âlimi olup bu hususta pek çok değerli eserler yazan Molla Fenârî⁷⁷ hakkında İbn Hâcer “Arapça ilimlerinin yanı sıra Meânî ve Beyân ilimlerini ve Kıraat ilmini bilirdi. Birçok ilim dalında da mahareti vardı.”⁷⁸ demiştir.

Tarihî kaynaklar, vefeyatname ve biyografi kitaplarına bakıldığında Molla Fenârî’nin başta Ekberîyye olmak üzere Rifâiyye, Ebherîyye/Evhadiyye, Safevîyye/Erdebiliyye, Bayramiyye ve Zeyniyye gibi değişik tarikatlara mensubiyeti zikredilmiştir⁷⁹.

Molla Fenârî’nin, İbnü’l-Arabî (ö.638/1240), Sadreddin Konevî (ö.672/1273), Fahreddin-i Râzî (ö.606/1206), Ekmeleddin Bâberti (ö.786/1384) ve İbn Mübarekşah (ö.726/1326) gibi kişilerin tesirinde kaldığı anlaşılmaktadır⁸⁰.

Molla Fenârî, önce babasından Sadreddin Konevî’nin *Miftâhü’l-Gayb* isimli eserini okumuştur⁸¹. Sonrasında Bursa müderrislerinden olan Kemaleddin Mehmed bin

⁷⁵ Abdurrezzak Tek, “Molla Fenârî’nin Tasavvufî Kimliği”, *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 2009 Bursa) Bildiriler*, (ed. T. Yücedoğru, O. Ş. Koloğlu, U. M. Kılavuz, K. Gömbeyaz), Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010, s.441.

⁷⁶ Âşıkpaşazâde Tarihi, a.g.e., s.201; Tek, a.g.m., s.442.

⁷⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı*, s.229.

⁷⁸ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.47; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.54; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.226.

⁷⁹ Tek, a.g.m., s.441; Hakkı Şinasi Çoruh, “Türk Anadolu’da İlim Tarihinin İlk Büyük Siması, İlk Osmanlı Şeyh-ül-İslâmı Molla Fenârî (1350-1430/1431)”, *Türk Kültürü*, c.5, sy.120 (y.y., 1972), s.1265.

⁸⁰ Taha Boyalık, “Molla Fenârî”, *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlası.org>, (erişim tarihi: 11.11.19).

⁸¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.58; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.49; Tuba Nur Saraçoğlu, “Meşihat Makamının İlk Temsilcisi Molla Fenârî (ö.834/1431) midir?”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, sy.34 (Ankara: 2018), s.29.

Mehmed Mearrî'den ders almış⁸², ardından İznik'te Alâeddin Ali Esved'in derslerine devam etmiştir⁸³. Hocasıyla arasında geçen ilmî bir tartışma sebebiyle oradan ayrılmış ve Amasya'ya gitmiştir⁸⁴. Burada da Cemâleddin Aksarayî'nin öğrencisi olmuş⁸⁵ ve 778/1376 yılında kendisinden icazet almıştır. Fahreddîn er-Râzî'nin dördüncü kuşaktan torunu olan bu âlim, Molla Fenârî'nin Râzî'ye bağlandığı halkalardan birini oluşturmaktadır⁸⁶.

Fahreddin er-Râzî ekolüne bağlı olan Molla Fenârî vasıtasıyla, Osmanlı âlimlerinin bir çoğu bu ekole mensup olmuştur. Talebesi Molla Yegân ve ilk İstanbul kadısı olan Hızır Bey bu kişilerin başında gelir⁸⁷.

Ardından Seyyid Şerif Cürcânî'yle beraber Kahire'ye gitmiştir. Molla Fenârî ayrıca bu esnada astronomi, matematik gibi ilimlerle de meşgul olmuştur⁸⁸. Hocası Bâbertî'den de icazet alan Molla Fenârî Bursa'ya geri dönmüştür⁸⁹.

Molla Fenârî, Yıldırım Bayezid tarafından Manastır Medresesi müderrisliğine⁹⁰ ve 795/1393'de Bursa kadılığına vazifelendirilmiştir. Şehrin kadısı ve Osmanlı Devleti'nin fetva makamı görevini⁹¹ 10 yıl kadar sürdürmüştür⁹². İlim ve faziletiyle kısa zamanda şöhret bulan Molla Fenârî başta padişah olmak üzere saray ehli, âlimler ve halktan hürmet ve teveccüh görmüştür. Aynı zamanda kazzazlıkla (ipekçilik) uğraşan Molla Fenârî asıl geçimini buradan sağlamıştır⁹³.

⁸² Veli Ertan, "Osmanlı Devleti'nin İlk Şeyhülislâmı Molla Şemseddin Fenârî", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 22, sy.3 (Ankara: 1986), s.52.

⁸³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.54; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.3; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.47; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.226; Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", *İlmiyye Salnamesi*, Daru'l-Hilafeti'l-Âliyye: Matba'a-i Amire, 1334, s.322; Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.106.

⁸⁴ İlyas Yıldırım, "Molla Fenârî: İlmî Kişiliği, Fıkıhla İlgili Eserleri ve Osmanlı Fıkıh Tarihindeki Yeri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.11, sy.22 (İstanbul: 2013), s.259.

⁸⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.54; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.3; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.47; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.226; Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.322.

⁸⁶ Yıldırım, a.g.m., s.259.

⁸⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s.76.

⁸⁸ Yıldırım, a.g.m., s.258.

⁸⁹ Aydın, a.g.m., s.245.

⁹⁰ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.58; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.47; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.230; Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.322.

⁹¹ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.4; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.58; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.49; Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.322.

⁹² Aydın, a.g.m., s.245.

⁹³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.54-60; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.50; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.230; Yıldırım, Yılmaz, a.g.m., s.73.

Molla Fenârî Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşma aşamasında yaşamış ve aynı devirde gelişim gösteren ilmiye teşkilatının da oluşmasına yardımcı olmuştur. Zira Molla Fenârî ilmî derinliği, yazdığı eserleri, yetiştirdiği talebeleri ve devlet adamlarıyla olan yakınlığı sebebiyle bu aşamada en etkili kişilerden biri olmuştur⁹⁴.

Molla Fenârî, 817/1414 senesinde ikinci defa Bursa kadılığına getirilmiştir. 822/1419'da hac farızasını eda ettikten sonra dönüşte Kahire'ye uğramış ve burada el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin isteğiyle bir süre kalmıştır. Buradayken dönemin önde gelen âlimleriyle ilmî müzakerelerde bulunmuş ve ders vermiştir. 823/1420 senesinde Mısır'dan ayrılarak Kudüs'e uğramış, sonra da Bursa'ya dönerek eski vazifesini devam ettirmiştir⁹⁵. II. Murad tarafından 828/1425'te müftülük görevine tayin edilmiştir⁹⁶.

Ömrünün sonlarına doğru gözleri görmemeye başlayan Molla Fenârî daha sonra sağlığına kavuşunca bazı rivayetlere göre şükür olarak⁹⁷ 833/1430 tarihinde hacca gitmiştir. Yolculuğu sırasında Kahire'ye uğrayarak âlimlerle ilmî görüşmelerde bulunmuştur. Dönüşünden kısa bir müddet sonra 1 Receb 834/15 Mart 1431 tarihinde vefat etmiştir⁹⁸. Cenazesi Bursa'da kendi yaptırdığı caminin haziresine defnedilmiştir⁹⁹.

Molla Fenârî'nin Mehmed Şâh, Yûsuf Bâlî, Hasan Paşa, Ahî Yûsuf, Halil Paşa ve Ümmügülsüm adlarını taşıyan çocukları vardır¹⁰⁰.

Taşköprülüzâde Molla Fenârî'nin vefat ettiği 10.000 ciltlik bir kütüphane bıraktığını zikretmiştir¹⁰¹. Fenârî'nin 833/1430 tarihli vakfiyesinden anlaşıldığına göre Kudüs'te bir medrese inşa ettirmiş, buraya gelir sağlamak için de Kütahya'da dört

⁹⁴ Betül Gürer, "Molla Fenârî'nin Osmanlı Medrese Geleneği ve Osmanlı Düşüncesi Üzerindeki Tesirleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.39, sy.39 (Konya: 2015), s.124.

⁹⁵ Ahmed Rifat b. İsmail, a.g.e., s.4; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.48; Baldırzâde Selîsi Şeyh Mehmed, a.g.e., s.227.

⁹⁶ Aydın, a.g.m., s.245.

⁹⁷ Mehmet Çiçek, *Molla Fenari ve Fazlur Rahman'ın Kur'an'a Yaklaşımları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.16.

⁹⁸ Kâtip Çelebi, a.g.e., (haz. Şerefettin Yaltkaya, Rifat Bilge), c.1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971, s.92; Aydın, a.g.m., s.245.

⁹⁹ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.50; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, 4.b, Ankara: TTK Basımevi, 1983, s.649.

¹⁰⁰ Recep Cici, "Molla Fenârî'nin Osmanlı Hukuk Düşüncesindeki Yeri", *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 2009 Bursa) Bildiriler*, (Ed. T. Yücedoğru, O. Ş. Koloğlu, U. M. Kılavuz, K. Gömbeyaz), Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010, s.241.

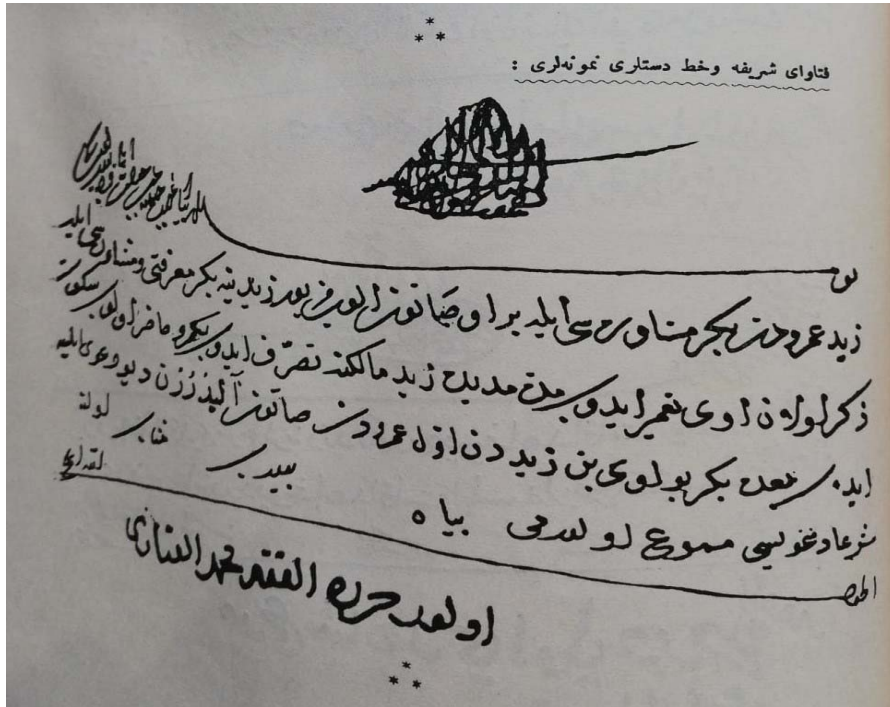
¹⁰¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.60.

köyün gelirini vakfetmiştir. Bursa’da ise üç mescid ve bir medrese yaptırmıştır¹⁰². Osmanlı Devleti’nde ilmiye sınıfına tanınan imtiyazlar ilk defa Fenârî ailesine verilmiş ve daha sonra bu, bütün ilmiye ailelerine teşmil edilmiştir¹⁰³.

Molla Fenârî’nin hocaları arasında başta babası Mevlana Hamza Fenârî vardır. Daha sonra Alâeddin Ali Esved (ö. 800/1397), Cemaleddin Aksarayı (ö. 791/1389), Ekmeleddin Baberti (ö. 786/1384), İbn Mübarekşah (ö. 726/1326)¹⁰⁴ vardır.

Onlarca esere imza atan Molla Fenârî’nin bilinen öğrencileri arasında İbn Hâcer el-Askalânî (ö. 852/1449), Muhyiddin Kâfiyeci (ö. 879/1474)¹⁰⁵, Mehmed Şah Fenârî, Şehabeddin İbn Arabşah, Kadızâde-i Rûmî, Kutbiddinzâde İznikî, Emir Sultan, Molla Yegân¹⁰⁶, Kara Yakub ve Sarı Yakub¹⁰⁷ vardır.

El Yazısı Örneği

(Ali Emîrî Efendi, “Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi”, *İlmiyye Salnamesi*, s.323’ten.)

¹⁰² Saadet Maydaer, “Molla Fenârî’nin Bursa’daki Vakıfları”, *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 2009 Bursa) Bildiriler*, (Ed. T. Yücedoğru, O. Ş. Koloğlu, U. M. Kılavuz, K. Gömbeyaz), Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010, s.95.

¹⁰³ Aydın, a.g.m., s.245.

¹⁰⁴ Taha Boyalık, “Molla Fenârî”, *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlasi.org>. (erişim tarihi: 11.11.19).

¹⁰⁵ Taha Boyalık, “Molla Fenârî”, *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlasi.org>. (erişim tarihi: 11.11.19).

¹⁰⁶ Aydın, a.g.m., s.245.

¹⁰⁷ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.19.

C. MOLLA YEGÂN'IN TALEBELERİ

Molla Yegân'ın gerek ailesine mensup gerekse normal talebesi olarak tedris halkasından geçen kişiler ulaşılabildiğimiz kadarıyla Yûsuf Bâlî b. Molla Yegân¹⁰⁸, Ayaslug Çelebisi Mehmed¹⁰⁹, Şeyhülislâm Efdalzâde Molla Hamîdüddin¹¹⁰, Kazasker Hızır Bey (damat)¹¹¹, Şeyhülislâm Molla Hüsrev¹¹², Kazasker Hacı Hasanzâde Molla Mehmed¹¹³, Hatibzâde Molla Taceddin İbrahim¹¹⁴, Molla Hayreddin Halil¹¹⁵, Molla Mecidüddin¹¹⁶, Muhyiddin Muhammed Niksarî¹¹⁷ ve Molla Güranî¹¹⁸ dir.

Zikredilen bu isimleri kısaca tanıtmak istiyoruz. Molla Yegân'ın ailesinden olan talebelerine ise ikinci bölümde değinilecektir.

1. Ayaslug Çelebisi Mehmed

Asıl adı Molla Mehmed b. Kadı-i Ayaslug'tur¹¹⁹. Babası Ayaslug kadısıdır¹²⁰. Halk nezdinde *Ayaslug Çelebisi* olarak meşhur olmuştur¹²¹.

Taşköprülüzâde, Ayaslug Çelebisi'nin fazilet sahibi ve zeki bir kişi olduğunu, devamlı ilim ve ibadetle işigal ettiğini, nefsin kemale ulaştırmaya çalıştığını aktarmıştır¹²². Bursalı Mehmed Tahir onun hakkında "*ilim ve irfan sahibi bir zat*"¹²³ nitelemesinde bulunmuştur.

¹⁰⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.144.

¹⁰⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.117.

¹¹⁰ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Ali Emîri Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.341; Cahit Baltacı, "Hamîdüddin Efendi, Efdalzâde", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, s.476.

¹¹¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.160; Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, s.413.

¹¹² İsmail Belig, a.g.e., s.259; Ferhat Koca, "Molla Hüsrev", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2005, s.252.

¹¹³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.266; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.180.

¹¹⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.168; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.115.

¹¹⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.206; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.139.

¹¹⁶ Aydın, a.g.m., s.149-150.

¹¹⁷ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.291.

¹¹⁸ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.5, s.1575.

¹¹⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.117; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.389.

¹²⁰ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.936; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170.

¹²¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.117; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.389.

¹²² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170.

¹²³ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.389.

Molla Yegân'dan ilim tahsilinde bulunan Ayaslug Çelebisi¹²⁴, Ağras Medresesi'nde müderrislik vazifesini ifa etmiştir. Bu görevini sürdürürken Molla Hocaşâde ve Molla İyâş gibi dönemin meşhur ilim adamları onun talebesi olmuştur¹²⁵.

Ayaslug Çelebisi, İbnü's-Sâ'âtî'nin kaleme aldığı *el-Mecma'* isimli eserine kıymetli bilgiler barındıran bir şerh yazmıştır¹²⁶. Ölüm tarihi bilinmeyen Molla Ayaslug Çelebisi, II. Murad devri sonlarında vefat etmiştir¹²⁷.

2. Efdalzâde Molla Hamîdüddin

Asıl adı Efdalzâde Hamîdüddin el-Hüseynî Efendi'dir¹²⁸. II. Murad zamanının meşhur Osmanlı âlimleri arasında yer almıştır¹²⁹. Ahmed Rıfat b. İsmail'in *Devhatü'l-Meşayih* adlı eserinde 6. şeyhülislâm olarak yer almaktadır¹³⁰. Kaynaklarda ilmiyle amel eden, takva sahibi, alçak gönüllü, yumuşak huylu, mütevazı, sabırlı bir âlim olduğu bahsedilmiştir¹³¹.

Molla Muhyiddin Fenârî, kendisinden uzun süre ders gördüğünü ve Molla Hamîdüddin'in şer'î ve aklî ilimler alanında bilmediği bir şeyin olmadığını söylemiştir¹³². Hocası hakkında "*İlim kitaplarının tamamı kaybolsa bile onları hafızasından yazdırabilirdi.*" demiştir¹³³.

Molla Yegân'ın hizmetinde bulunan Molla Hamîdüddin ondan ders¹³⁴ ve icazet almıştır¹³⁵. Bursa'da Kaplıca Medresesi'nde müderrislik vazifesini ifa etmiştir¹³⁶. II. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında görevinden alındıktan sonra fetihle birlikte

¹²⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.117; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.389.

¹²⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.117; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.936; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.389.

¹²⁶ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.170; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.117.

¹²⁷ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.936.

¹²⁸ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.286; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191.

¹²⁹ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.286; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Ali Emîri Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.341.

¹³⁰ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14.

¹³¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191.

¹³² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.290; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.193.

¹³³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.290.

¹³⁴ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Ali Emîri Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.341.

¹³⁵ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹³⁶ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Ali Emîri Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.341; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilât Tarih*, İstanbul: İrfan Matbaası, 1976, s.438.

devletin yeni başkenti olan İstanbul'a gitmiştir¹³⁷. Kaynaklarda belirtildiğine göre Efdalzâde İstanbul'da bulunduğu sırada Fatih Sultan Mehmed'in birkaç baltacıyla birlikte Eskisaray'ın önünden geçtiğini görmüştür. Bunun üzerine atından inerek sultanı selamlamıştır. Kendisini tanıyan II. Mehmed Molla'yı divana çağırmıştır. Davete icabet eden¹³⁸ Molla Hamîdüddin'i 50 akçe yevmiye karşılığında Bursa Muradiye Medresesi'ne hoca olarak vazifelendirmiştir¹³⁹.

Molla Hamîdüddin 23 Şevval 877/23 Mart 1473 tarihinde Sahn-ı Semân medreselerinden birine müderris olmuştur¹⁴⁰. Kaynaklarda zikredilen bilgilere göre Efdalzâde buradaki müderrislik vazifesini yürütürken¹⁴¹ II. Mehmed'in seferde olduğu bir zamanda İstanbul'da veba salgını çıkmıştır. Bunun üzerine Efdalzâde ailesiyle beraber civarda bulunan bir köye gitmiştir. Ancak Efdalzâde vermiş olduğu derslerini sekteye uğratmamak için büyük zorluklara rağmen haftada dört gün İstanbul'a gitmiştir¹⁴². Seferden dönen Sultan bu durumu öğrenince ziyadesiyle memnun olmuş ve kendisine hediyeler verip Efdalzâde'yi İstanbul kadılığına getirmiştir¹⁴³.

Molla Hamîdüddin'in İstanbul kadılığından önce Edirne kadılığı yaptığı da ifade edilmektedir¹⁴⁴. II. Bayezid zamanında şöhreti daha da artan Efdalzâde, Receb 901/Mart 1496'da şeyhülislâmlığa getirilmiş¹⁴⁵ ve yedi yıl kadar bu makamda kalmıştır¹⁴⁶.

Efdalzâde'nin ne zaman vefat ettiği konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir. Bu konu hakkında Bursalı Mehmed Tahir 903/1497 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir¹⁴⁷. Mehmed Süreyya ise 953/1546'da vefat ettiğini söylemiştir¹⁴⁸. Bazı

¹³⁷ Baltacı, a.g.m., s.476; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Baltacı, a.g.e., s.438.

¹³⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹³⁹ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Baltacı, a.g.m., s.476; Baltacı, a.g.e., s.438-439.

¹⁴⁰ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191.

¹⁴¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹⁴² Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.341; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.288; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Baltacı, a.g.m., s.476. Cahit Baltacı bu hadisenin Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra gerçekleştiğini söylemiştir. Bu konu hakkında bkz. Baltacı, a.g.e., s.439.

¹⁴³ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.290; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Baltacı, a.g.m., s.476. Cahit Baltacı, Molla Hamîdüddin'i İstanbul kadılığına getiren kişinin II. Bayezid olduğunu söylemiştir. Bu konu hakkında bkz. Baltacı, a.g.e., s.439.

¹⁴⁴ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.600; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.193; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹⁴⁵ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.191; Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.341; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹⁴⁶ Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.341; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹⁴⁷ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., c.1, s.306.

kaynaklarda ise Efdalzâde'nin Şaban 908 /Şubat 1503'te vefat ederek Eyüp Camii hazîresine defnedildiği aktarılmıştır¹⁴⁹.

Efdalzâde, Fatih'te Malta Çarşısı'nın başında Şekerciler Hanı'nın yanında bir medrese ile Edirnekapı'da Üçbaş Mescidi ve Keskin Dede Zâviyesi civarında aynı adla anılan bir mescid¹⁵⁰ ve bir sebil inşa ettirmiştir¹⁵¹.

Efdalzâde, Mahmûd el-İsfahânî'nin *Metâli 'u'l-enzâr 'alâ Tavâli 'i'l-envâr* ile Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin *Hâşiye 'alâ Şerhi Muhtasari'l-müntehâ* adlı eserlerine hâşiyeler yazmıştır. Bu eserleri uzun bir müddet medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur¹⁵². Bursalı Mehmed Tahir bunlara ek olarak *Ecvibe-i Muknia alâ Şarihi Hidayeti li 'ş-Şeyh Ekmeleddin* adlı eseri de eklemiştir¹⁵³.

3. Hızır Bey

II. Murad döneminin önemli bilginlerinden biri olan Hızır Bey, Eskişehir'e bağlı Sivrihisar kazasında¹⁵⁴ 810/1407 yılında doğmuştur¹⁵⁵. Babası Nasıruddin'in torunlarından Sivrihisar kadısı Celâleddin bin Sadrüddin bin İbrahim'dir¹⁵⁶. Annesinin soyunun Nasreddin Hoca'ya dayandığı söylene de bu konuda kesin bir bilgi mevcut değildir¹⁵⁷.

Taşköprülüzâde Hızır Bey'in keskin zekalı ve kuvvetli bir hafızaya sahip, ilim öğrenmeye oldukça hevesli olduğunu ve bu sebeple sayısız alanda ders aldığını nakletmiştir¹⁵⁸. Kaynaklarda, Hızır Bey'in kısa boylu olması nedeniyle kendisine “*ilim*

¹⁴⁸ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.600.

¹⁴⁹ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14; Ali Emîrî Efendi, “Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi”, a.g.e., s.341; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹⁵⁰ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.14-15; Baltacı, a.g.m., s.476.

¹⁵¹ Baltacı, a.g.m., s.476.

¹⁵² Baltacı, a.g.m., s.477.

¹⁵³ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.306.

¹⁵⁴ Mustafa Said Yazıcıoğlu, “Hızır Bey ve ‘Kasîde-i Nûniye’si”, *AÜİFD*, c.26, s.549; Ünver, a.g.e., s.77.

¹⁵⁵ Yazıcıoğlu, a.g.m., s.413.

¹⁵⁶ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.160; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.668; Ünver, a.g.e., s.77, İsmail Şık, “İki Osmanlı Âliminin Teolojik Yaklaşımlarının Kıyaslanması Candaroğlu İsmail Bey ve Hızır Bey Örnekleme”, *III. Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Veli Sempozyumu: Kastamonu’da İlmi Hayat ve Kastamonu Âlimleri*, (ed. Ali Rafet Özkan), Kastamonu Üniversitesi, 06-08 Mayıs 2016, s.483; Yusuf Mesut Kilci, “Hızır Bey (Hızır Bin Kazı Calal al-din)”, *Diyanet İlmi Dergi*, c.32, sy.4, (Ankara, Ekim-Kasım-Aralık 1996), s.113.

¹⁵⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.652; Yazıcıoğlu, “Hızır Bey”, s.413.

¹⁵⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.160-164.

dağarcığı”¹⁵⁹, “ikinci İbn Sina”, ve “ilmin alemi” şeklinde vasıflandırmalarda bulunulmuştur¹⁶⁰.

Akaide dair yazdığı *Kaside-i Nûniyye* adlı kasidesiyle büyük bir başarı sergilemiştir. Bu eserini Molla Hayalî şerh etmiştir¹⁶¹. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazan Hızır Bey’den¹⁶² önce tarih düşürme sanatı daha basit bir şekilde yapılırken Hızır Bey bunu şiirin son mısraında uygulayarak yeni bir çığır açmıştır. İstanbul’un fethi için düşürdüğü tarih bunun örneklerinden biridir: *Feth-i İstanbul’a nusret bulmadılar evvelûn / Feth edip Sultan Muhammed kıldı târîh “âhırûn” (857/1453)*¹⁶³.

İlk öğrenimini babasından yaptıktan sonra Bursa’da Molla Yegân Mehmed bin Armağan’ın yanında devam etmiştir. Aklî ve naklî ilimlerle birlikte dönemin yaygın ilimlerini öğrendikten sonra hocasından icazet almıştır¹⁶⁴. Hocası Molla Yegân’ın kızıyla evlenmiştir¹⁶⁵. Bu evlilikten dönemin ünlü âlimlerinden ve vezirlerinden olan Yakup Paşa, Müftü Ahmed Paşa ve Sinan Paşa adlı üç oğlu olmuştur¹⁶⁶. Ayrıca Hacı Kadın ve Fahrünnisa Hatun adlarında hayırseverlikleriyle nam salmış iki kızı da dünyaya gelmiştir¹⁶⁷.

Hızır Bey, hocası Molla Yegân gibi Fahreddin-i Razi’nin kelâm ekolünü Osmanlı Devleti’nde devam ettiren kişilerden biridir¹⁶⁸. Hızır Bey’in ilmî ekolünü sonraları sürdüren meşhur talebeleri arasında Hayâlî, Hocaîade Muslihuddin ve Kestelî sayılabilir¹⁶⁹.

Hızır Bey dönemin padişahı olan Fatih Sultan Mehmed zamanında gerçekleşen bir olayda galip gelince meşhur olmuş¹⁷⁰ ve Fatih onu mükafatlandırarak Bursa’daki

¹⁵⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.164; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.669; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.337.

¹⁶⁰ Yazıcıoğlu, “Hızır Bey”, s.414.

¹⁶¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.164.

¹⁶² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.164; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.337; Kilci, a.g.m., s.113.

¹⁶³ Yazıcıoğlu, “Hızır Bey”, s.414.

¹⁶⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.160; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.652.

¹⁶⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.160; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.668; Şık, a.g.e., s.483; Kilci, a.g.e., s.113.

¹⁶⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, c.2, s.76 2.dipnot; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.669; Kilci, a.g.m., s.113.

¹⁶⁷ Yazıcıoğlu, “Hızır Bey”, s.414.

¹⁶⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s.76.

¹⁶⁹ Yazıcıoğlu, “Hızır Bey”, s.414.

¹⁷⁰ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.162; Ünver, a.g.e., s.79-80; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.652; Ünver, a.g.e., s.80.

Çelebi Mehmed/Sultaniye Medresesi'ne 50 akçeyle müderris tayin etmiş¹⁷¹, ayrıca buna ilave olarak 848/1444 yılında İnegöl kadılığını da vermiştir¹⁷².

Daha sonra 855/1451'de Edirne'de Çifte medreselerin birinde müderris olan Hızır Bey¹⁷³, İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından payitaht kadısı olarak tayin edilmiş ve böylece İstanbul'un ilk kadısı olarak görev yapmıştır¹⁷⁴.

Hızır Bey kadılık vazifesini ifa ederken 863/1459 yılında vefat etmiş¹⁷⁵ ve Zeyrek'te gömülmüştür¹⁷⁶. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un Kadıköy ilçesini Hızır Bey'e arpalık olarak tahsis ettiği için bölgeye bu ad verilmiştir¹⁷⁷. Ayrıca İstanbul Unkapaı'da Hızır Bey adlı bir mahalle ile bir mescidinin olduğu da bilinmektedir¹⁷⁸.

Hızır Bey Bursa'dayken iki yardımcısı olan Hocazade Muslihuddin Mustafa ve Hayâlî Ahmed Efendi'nin de desteğiyle ileride meşhur olacak olan pek çok öğrenci yetiştirmiştir¹⁷⁹.

4. Molla Hüsrev

Osmanlı Devleti şeyhülislâmlarının üçüncüsü olan Molla Hüsrev'in asıl adı Mehmed bin Ferâmûz bin Ali'dir¹⁸⁰. Fatih Sultan Mehmed devrinin önde gelen âlimlerinden biridir¹⁸¹. Dönemin padişahına hoca olan Molla Hüsrev'in doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Sivas ile Tokat arasındaki Kargın köyünde doğduğu zikredilmektedir¹⁸². İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Yozgat'ın Yerköy taraflarında bir

¹⁷¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.162; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.112; Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", s.413; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1989, s.294.

¹⁷² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.162.

¹⁷³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.162.

¹⁷⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.164; Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", s.414 ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.652.

¹⁷⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.164.

¹⁷⁶ Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", s.414.

¹⁷⁷ Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", s.414; Ünver, a.g.e., s.75.

¹⁷⁸ Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", s.414.

¹⁷⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.162.

¹⁸⁰ Mefail Hızlı, "Molla Hüsrev Medresesi", *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu (18-20 Kasım 2011 Bursa) –Bildiriler–*, (ed. T. Yücedoğru, O. Ş. Koloğlu, U. M. Kılavuz, K. Gömbeyaz), Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013, s.65; Ferhat Koca, "Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği", *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu (18-20 Kasım 2011 Bursa) –Bildiriler–*, (ed. T. Yücedoğru, O. Ş. Koloğlu, U. M. Kılavuz, K. Gömbeyaz), Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013, s.23.

¹⁸¹ Arif Erkan, "Ünlü Türk Fıkıh Âlimi Molla Hüsrev Hayatı ve Eserleri", *Diyanet Dergisi*, c.17, ay:5 (Ankara, Eylül-Ekim 1978), s.313; Mehmet Demirtaş, "Molla Hüsrev'in Hayatı ve İlmi Kişiliğinin Sadakat Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 25-26 Eylül 2014 Tokat Bildiriler*, (haz. A. Açikel, S. Başol, M. Hanılçe, E. Hisarcıklılar), Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, c.3, 2015, s.149.

¹⁸² İsmail Belig, a.g.e., s.258; Hızlı, "Molla Hüsrev Medresesi", s.65; Koca, "Molla Hüsrev", s.252; Erkan, a.g.m., s.313; Koca, "Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği", s.25-26; Demirtaş, a.g.m., s.149.

aşiretin çocuğu olarak dünyaya geldiğini söylemiştir¹⁸³. Molla Hüsrev'in 885/1480 yılında vefat ettiği dikkate alınırca büyük ihtimalle 802/1400'den sonra doğmuş olduğu söylenebilir¹⁸⁴.

Bazı kaynaklarda onun Türkmen, bazılarında ise Rum kökenli bir mühtedinin çocuğu olduğu kaydedilmektedir. *Sicill-i Osmanî*'de babasının Frenk umerasından olup ihtida ettiği nakledilmiştir¹⁸⁵. Taşköprülüzâde ise Rum asıllı mühtedi¹⁸⁶ olduğunu söylemiştir. Ancak sonraki dönemde yapılan araştırmalar sonucunda kaynaklarda zikredilen bu bilginin doğruluk payı olmadığı anlaşılmıştır¹⁸⁷.

Molla Hüsrev'in halk nazarında büyük bir saygı ve itibara sahip olduğu kaydedilmiştir. Zira Cuma namazı için Ayasofya Camii'ne girdiği zaman halkın ayağa kalkarak mihraba doğru kendisine yol açtığı aktarılmıştır¹⁸⁸. Bulunduğu yerden vaziyeti gören padişah kendisiyle iftihar ederek “*O, devrinin Ebu Hanifesi'dir.*” demiştir¹⁸⁹.

Taşköprülüzâde'nin verdiği bilgiye göre Molla Hüsrev'in babası Ferâmuz (Ferâmûz/Ferâmerz) vefat edince küçük yaştaki Mehmed'i eniştesi Hüsrev Bey himayesine almıştır. Bu sebeple Mehmed bin Feramuz'a önceleri “Hüsrev kayını” (Hüsrev'in hanımının kardeşi) lakabı verilmiştir. Daha sonra görmüş olduğu tahsil neticesinde “Molla” unvanını alınca Molla Hüsrev olarak anılmaya başlanmıştır¹⁹⁰.

II. Murad devrinden itibaren fazilet ve kemaliyle bilinen Molla Hüsrev'in ilk eğitimini bir Rum/Anadolu vilâyetinde aldığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen eniştesinin himayesi altında tahsilini ilerletmiştir. Bursa'da Molla Fenârî'nin oğlu olan Bursa Kadısı Yûsuf Bâlî'den icâzet almıştır¹⁹¹. Ayrıca Edirne'de Sadeddin et-Teftâzânî'nin

¹⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s.229.

¹⁸⁴ Koca, “Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.26.

¹⁸⁵ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.298.

¹⁸⁶ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.200.

¹⁸⁷ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ferhat Koca, “Molla Hüsrev”, s.252.

¹⁸⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.202; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.137; İsmail Belig, a.g.e., s.260-261.

¹⁸⁹ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.9; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.202; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.232; İsmail Belig, a.g.e., s.261; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s.229.

¹⁹⁰ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.8; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.135; İsmail Belig, a.g.e., s.258-259; Cihat Tunç, “Molla Hüsrev'in İlmi Hayatı”, *Gevher Nesibe Sultan Adına Düzenlenen “Molla Hüsrev Mehmed Efendi” Kongresi Tebliğleri*, (Ed. Ahmet Hulûsi Köker), Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 14 Mart 1985, s.5; Hasan Özket, *Molla Husrev ve Mir'atü'l-Usul Adlı Eserinin Kaynakları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s.17; Baltacı, a.g.e., s.313.

¹⁹¹ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.136; Hızlı, “Molla Hüsrev Medresesi”, s.68; Demirtaş, a.g.m., s.150; Özket, a.g.t., s.18; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.657.

öğrencilerinden Burhâneddin Haydar Herevî¹⁹² ile Molla Fenârî, Molla Yegân ve Şeyh Hamza gibi Osmanlı âlimlerinden okumuştur¹⁹³.

Tahsilini tamamladıktan sonra ilk resmî görevine Edirne Şah Melik Medresesi'nde başlamış, Çelebi/Halebî Medresesi müderrisi kardeşinin vefatı sonrası bu medrese de Molla Hüsrev'e verilmiştir¹⁹⁴.

II. Murad saltanatı oğlu II. Mehmed'e bırakması sırasında (848/1444) Molla Hüsrev kazaskerliğe getirilmiş¹⁹⁵, II. Murad'ın 850/1446'da yeniden tahta cülûsundan sonra bu görevden ayrılıp Edirne kadısı olmuştur¹⁹⁶. II. Mehmed'in ikinci defa tahta çıkışından sonra Molla Hüsrev'e günlük yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Ayrıca onun İstanbul'un fethi sırasında padişahı destekleyen grupta yer aldığı bilinmektedir¹⁹⁷. Fethin ardından İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in vefatı üzerine Molla Hüsrev 863/1459'da İstanbul kadılığına getirilmiştir. Ayrıca Galata ve Üsküdar kadılıkları ile Ayasofya Medresesi müderrisliği de kendisine verilmiştir¹⁹⁸.

877/1472-73 senesinde Fatih Sultan Mehmed bir davet vermiş ve Molla Gürânî'yi de çağırmıştır. Padişah ulemanın nerede oturtulacağı konusunda Molla Gürânî'ye danıştığı zaman Gürânî, “*Bu ziyafette kendisine yakışanın hizmet etmek olduğunu*” söyleyince padişah çok etkilenmiş ve onu sağ yanına, Molla Hüsrev'i de sol yanına oturtmuştur. Bu durumu ilmî derecesine uygun bulmayan Molla Hüsrev padişaha “*İlmî ve dinî gayretim, böyle bir meclise katılmaya izin vermez.*” diyerek İstanbul'u terk edip Bursa'ya gitmiştir¹⁹⁹. Bursa'da Emîr Sultan'a yakın Zeyniler semtinde bir arsa

¹⁹² Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.8; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.135; İsmail Belig, a.g.e., s.259; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e.,s.231; Hızlı, a.g.m., s.66-68; Koca, “Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.26.

¹⁹³ İsmail Belig, a.g.e., s.259.

¹⁹⁴ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.8; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.231; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.136; İsmail Belig, a.g.e., s.259; Erkan, a.g.m., s.313-314; Koca, “Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.27, Özket, a.g.t., s.19; Baltacı, a.g.e., s.313.

¹⁹⁵ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.232; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.136; Koca, “Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.29.

¹⁹⁶ Koca, “Molla Hüsrev”, s.252.

¹⁹⁷ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.137; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.232; Koca, “Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.30-31.

¹⁹⁸ Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, (haz. İbrahim Kutluk), 2.b., Ankara: TTK Basımevi, 1989, s.336; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.137; İsmail Belig, a.g.e., s.260; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.232; Koca, “Molla Hüsrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.31; Demirtaş, a.g.m., s.150; Baltacı, a.g.e., s.313; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.657'de elviye-i selâse arasına Eyüp'ü de eklemiştir.

¹⁹⁹ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.9; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.137-138; Demirtaş, a.g.m., s.158; Tunç, a.g.m., s.8; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.657; Baltacı, a.g.e., s.313.

satın alarak Hüsrev Medresesi adıyla anılan medresesini yaptırmıştır²⁰⁰. Fâtih, Molla Hüsrev’i tekrar İstanbul’a davet etmiş ve muhtemeldir ki 878/1473-74’den kısa bir süre sonra onu İstanbul müftülüğüne/şeyhülislâmlığına getirmiştir²⁰¹.

Molla Hüsrev vefat tarihi olan 885²⁰²/1480 yılı Şaban/Ekim ayının bir Cuma gününe kadar bu makamda kalmıştır. Cenazesi Bursa’ya götürülerek Zeyniler’de bulunan Hüsrev Medresesi’nin hazîresine defnedilmiştir²⁰³.

Molla Hüsrev’in talebeleri arasında dönemin önde gelen âlimleri arasındaki Hasan Çelebi (886/1481), Hasan bin Abdüssamed es-Samsûnî (891/1486), Yûsuf bin Cüneyd et-Tokâdî (905/1499), İsmail Kemâleddin Karamânî (920/1514), Zenbilli Ali Cemâlî Efendi (932/1525), Molla Manisaoğlu²⁰⁴, Fenârî Hasan Çelebi²⁰⁵ vs. vardır.

5. Hacı Hasanzâde Efendi

Asıl adı Mehmed bin Mustafa bin Hacı Hasan’dır. Balıkesirli olup ailesi, yetiştirdiği ilim adamlarıyla meşhur olmuştur²⁰⁶. Hacı Hasanzâde ilk öğrenimini gördükten sonra İstanbul’a gitmiştir. Molla Yegân’ın hizmetine girmiş ve tahsilini bitirdikten sonra hocasından mülâzemet almıştır. İlk önce Dimetoka ve Malkara medreselerine müderris olmuştur. Daha sonra Gelibolu kadılığı görevini ifa etmiştir²⁰⁷.

Mahmud Paşa, Fâtih Sultan Mehmed’e Hacı Hasanzâde’nin ilmî seviyesinden ve faziletinden bahsedince Sultan onu Bursa’da Murad Han Medresesi’ne müderris olarak istihdam etmiştir. Ardından Bursa kadılığı görevini vermiştir. Daha sonra Hacı

²⁰⁰ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.233; Demirtaş, a.g.m., s.158.

²⁰¹ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.138; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.233; Koca, “Molla Hüsrev’in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.33; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.657; Baltacı, a.g.e., s.313; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.9’da tarih olarak 865 olarak belirtmiştir.

²⁰² Kâtip Çelebi, a.g.e., c.1, s.497; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.138; İsmail Belîğ, a.g.e., s.260; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.233. Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.9’da vefat tarihi 6. satırda 880 olarak belirtilmişken 20. satırda 885 olarak belirtilmiştir.

²⁰³ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.9; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.138; İsmail Belîğ, a.g.e., s.260; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, a.g.e., s.233; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.339; Koca, “Molla Hüsrev’in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, s.33; Özket, a.g.t., s.24; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.657.

²⁰⁴ Recep Cici, a.g.m., s.156; Badır, a.g.t., s.19.

²⁰⁵ Koca, “Molla Hüsrev”, s.253.

²⁰⁶ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.179; Mehmet İpşirli, “Hacıhasanzâde Efendi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1996, s.503.

²⁰⁷ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.266; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.180; İpşirli, “Hacıhasanzâde Efendi”, s.503.

Hasanzâde Sahn-ı Semân medreselerinin birinde müderrislik vazifesini ifa ettikten sonra İstanbul kadılığına getirilmiştir²⁰⁸.

Vezîriâzam Karamânî Mehmed Paşa, Kazasker Mevlânâ Muslihuddin'in sert tavrından ve kendisi aleyhine padişaha telkinde bulunmasından endişe etmiştir. Tam olarak bilinmemekle birlikte 886/1481'de Fâtih Sultan Mehmed'e divanda vezirlerin sayısının dört olduğu ve kazasker sayısının da ikiye çıkarılarak Muslihuddin Efendi'nin Rumeli, Hacı Hasanzâde'ninde Anadolu kazaskeri olması teklifinde bulunduğu, böylelikle Dîvân-ı Hümâyûn'da devlet işlerinin daha istikrarlı ilerleyeceğini söyleyince padişahın emriyle Hacı Hasanzâde'nin ilk Anadolu kazaskeri makamına getirildiği kaynaklarda zikredilmektedir²⁰⁹.

II. Bayezid döneminde aynı görevi devam ettiren Hacı Hasanzâde, 1488'de Rumeli kazaskerliğine getirilip vefatına kadar bu görevde kalmıştır²¹⁰. Söz konusu vazifelerinde ara vermeden yedi yıl Anadolu, on sekiz yıl da Rumeli olmak üzere toplam yirmi beş yıl kazaskerlik görevinde kalan yegâne âlim olmuştur²¹¹.

Hacı Hasanzâde'nin eserleri arasında Beyzâvî'nin tefsirinde *Hâşiye 'alâ Tefsîri Sûreti'l-En'am* isimli bir haşiyesi, tavzîh konusunda *Hâşiye ale'l-Mukaddimâti'l-Erba'a, el-Muhâkeme beyne'l-Allâme ed-Devvânî ve'l-Fâdil Mîr Sadreddin* isimli haşiyesi, sarf ilmiyle alakalı *Mîzânü't-Tasrîf* isimli eserleri vardır²¹².

Hacı Hasanzâde, “*Kadı*” kelimesinin delaleti olan 911/1505 yılında vefat etmiştir²¹³. Vefat ettiğinde yaşı tam olarak bilinmemekle birlikte yaşının 90'ın üzerinde, hatta 115 olduğu kaydedilmiştir²¹⁴.

6. Hatibzâde Molla Taceddin İbrahim

Asıl ismi Molla Taceddin olup halk nezdindeki aşinalığını İbnü'l-Hatib lakabıyla kazanmıştır²¹⁵. Babası II. Mehmed (1451-1481) devri âlimlerinden Mehmed Efendi'dir²¹⁶.

²⁰⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.266; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.180; İpşirli, “Hacıhasanzâde Efendi”, s.503.

²⁰⁹ İpşirli, “Hacıhasanzâde Efendi”, s.503.

²¹⁰ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.268; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.180.

²¹¹ İpşirli, “Hacıhasanzâde Efendi”, s.503-504.

²¹² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.268.

²¹³ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.322.

²¹⁴ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.180.

Hatibzâde, Molla Yegân'ın rahle-i tedrisinden geçmiş ve bu halkada bütün ilimlerde liyakate ulaşmıştır. Sultan II. Murad'ın isteğiyle bazı medreselerde hocalık yapmıştır. Daha sonra 130 dirhem karşılığında İznik Medresesi'nde müderris olmuştur²¹⁷.

Hatibzâde'nin oğlu Muhyiddin'in verdiği bilgiye göre, Molla Yegân hacca gitmek için yola çıktığında İznik'e uğramış, babası da hocasını karşılayıp görkemli bir evde onun için büyük bir ziyafet hazırlamıştır. Hatibzâde, hamamdan çıkan hocası Molla Yegân'ın ayaklarını yıkayıp öptükten sonra hocasından hayır duası almıştır²¹⁸.

Hatibzâde Molla Taceddin'in vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kaynaklar II. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında vefat ettiği bilgisiyle yetinirken²¹⁹ Mehmed Süreyyâ'nın belirttiğine göre Molla Taceddin 864/1460'da vefat edip²²⁰ İznik'e defnedilmiştir²²¹.

7. Molla Hayreddin Halil

Asıl adı Molla Hayreddin Halil bin Kasım bin Hacı Safa bin Ahmed bin Mahmud'dur. Fatih Sultan Mehmed döneminin âlimlerindendir²²². Molla Hayreddin fıkıh, tefsir ve hadis alanlarında liyakat sahibi, şeriat ehli, vera sahibi, içi dışı temiz bir kişi olup boş sözlerden ve gereksiz kelâmlardan sakınan bir zat idi. Mescidde uzun süre itikâfa girip Kur'an okuyarak nafile oruç tutup nafile namaz kılmaya özen gösterirdi²²³.

Molla Hayreddin doğduğu bölgede temel ilimleri tahsil ettikten sonra Bursa'ya gitmiştir. Burada Molla İbn el-Beşir'den ders görmüştür. Daha sonra Edirne'ye giderek burada Molla Hüsrev'in kardeşinden ilim tahsil etmiştir. Ayrıca Molla Fahreddin Acemî'den de hadis ve tefsir ilimlerini görmüştür²²⁴.

²¹⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.59; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.115.

²¹⁶ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.655.

²¹⁷ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.168; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.115.

²¹⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.168.

²¹⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.168.

²²⁰ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.50.

²²¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.168; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.115.

²²² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.206; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.139.

²²³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.208; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.141 .

²²⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.206; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.139; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2, s.661'de Molla Hayreddin'in Molla Hüsrev'den ders gördüğünü zikretmiştir.

Bursa'ya geri dönen Molla Hayreddin, Bursa Sultaniyesi müderrisi Molla Yûsuf Bâlî b. Şemseddin el-Fenârî'nin talebesi olmuştur. Daha sonra faziletiyle meşhur Molla Yegân'ın hizmetine girmiş ve ilimde en üst makama ulaşmıştır²²⁵.

II. Mehmed İstanbul'daki Seman medreselerini inşa edince hocası Molla Hayreddin bu medreselerden birinde müderris olarak görevlendirilmesi için Fatih'in önünde Taşköprizade'nin dedesi Molla Halil'in adını zikrederek onu övmüştür²²⁶. Molla Hayreddin 879/1474 yılında vefat etmiş ve Küre'deki büyük camiye defnedilmiştir²²⁷.

8. Molla Mecidüddin

Kaynaklarda Molla Mecidüddin'in ilmiyle âmil ve övülmüş bir sirete sahip olduğu belirtilmiştir. Fatih Sultan Mehmed, Molla Gürânî'den sonra Molla Mecidüddin'i kadıasker yapmıştır²²⁸.

9. Muhyiddin Muhammed Niksârî

Asıl adı Molla Muhyiddin Muhammed bin İbrahim'dir. Babası Niksarlı İbrâhim Efendi adıyla ünlenmiştir²²⁹. Muhyiddin Muhammed, Molla Can talebesindedir²³⁰. Ayrıca Tokatlı Molla Hüsâmeddin Çelebi, Yûsuf Bâlî b. Muhammed Fenârî ve Molla Yegân gibi âlimlerden Arapça ve dinî ilimler tahsil etmiştir²³¹. Kadızâde-i Rûmî'nin talebesi olan Fethullah eş-Şirvânî'den de astronomi ve mantık ilmini öğrenmiştir²³². Ancak Muhyiddin Muhammed tefsir ilmiyle daha fazla meşgul olduğu için bu alanda meşhur olmuştur²³³.

Muhyiddin Muhammed ilk görevini İsfendiyaroğulları'ndan İsmail Bey'in Kastamonu'da Niksârî için yaptırdığı medresede yapmıştır²³⁴. İsmail Bey burası için

²²⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.206; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.139.

²²⁶ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.208; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.140.

²²⁷ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.208.

²²⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.160; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.111.

²²⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.291; Hasan Gökbulut, "Niksârî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, s.122.

²³⁰ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1106.

²³¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.291; Gökbulut, a.g.m., s.122.

²³² Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.388; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.291; Gökbulut, a.g.m., s.122.

²³³ Gökbulut, a.g.m., s.122.

²³⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., 291; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1106; Gökbulut, a.g.m., s.122.

tefsir, hadis, şer'î ve aklî ilimlerle alakalı 300 kitap bağışlamıştır²³⁵. Molla Niksârî bu kitaplardan çok istifade etmiş ve bir çok ilim öğrencisi yetiştirmiştir²³⁶. II. Bayezid padişah olunca Niksârî'yi İstanbul'da tefsir dersi ve vaaz vermesi için görevlendirmiştir²³⁷. Bu iş için günlük 50 dirhem maaş da tahsis edilmiştir²³⁸. Bunun üzerine Niksârî, Ayasofya ve Fâtih camilerinde vaaz verip tefsir okutmuştur. Kaynakların belirttiğine göre Niksârî'nin Ayasofya'da yaptığı derslerine padişah da devam etmiştir²³⁹.

Söz konusu derslerden hareketle bir hâşiye yazdığı ve Kâdî Beyzâvî'nin *Envârü't-Tenzîl* adlı eserini okuttuğu anlaşılmaktadır. Güzel ahlâkıyla bilinen Niksârî, Allah'a tefsirini bitirinceye kadar ölmemesi için dua etmiştir. Allah tarafından duası kabul gören Niksârî, eserini bitirdikten sonra vefat etmiştir²⁴⁰. Muhyiddin Muhammed Niksârî 901/1495'te²⁴¹ Şehzadebaşı Camii civarında bulunan Şeyh İbnülfefâ Türbesi yanında defnedilmiştir²⁴².

D. MOLLA YEGÂN'IN OSMANLI'YA GETİRDİĞİ ÖNEMLİ BİR SİMA: MOLLA GÜRÂNÎ

Molla Gürânî olarak meşhur olmakla birlikte asıl adı Şemseddin Ahmed b. İsmail b. Osman b. Ahmed b. Reşid b. İbrahim'dir. Nisbeti el-Hemezânî, el-Gürânî, eş-Şâfî'dir²⁴³. Ahmet Rıfat Efendi, Molla Gürânî'nin, Sultan II. Murad'ın isteği üzerine Hanefî mezhebini benimsediğini zikreder²⁴⁴.

Molla Gürânî'nin nerede ve ne zaman doğduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Hayatı hakkında bilgi veren kaynakların çoğu Sehâvî'nin, Molla Gürânî'nin Gürân

²³⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.291; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1106.

²³⁶ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440.

²³⁷ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.388; Gökbulut, a.g.m., s.122.

²³⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.292.

²³⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.440; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., 292; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1106; Gökbulut, a.g.m., s.122.

²⁴⁰ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.292; Gökbulut, a.g.m., s.122.

²⁴¹ İsmail Paşa el-Bağdâdî, a.g.e., c.2, s.218; Taşköprülüzâde, a.g.e., s.442; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.292; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.388; Gökbulut, a.g.m., s.122.

²⁴² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.442; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.292; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.1, s.388; Gökbulut, a.g.m., s.122.

²⁴³ Takiyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Düreru'l-'Ukûdi'l-Ferîdetün fi Terâcimi'l-A'yâni'l-Müfîdeti*, c.1, 1423/2002, s.259.

²⁴⁴ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10.

köyünde 813/1410 senesinde doğduğu fikrini benimsemiştir²⁴⁵. Bursalı Mehmed Tahir ise Gürânî'nin Şehrîzor'da doğduğunu kaydetmiştir²⁴⁶.

Şeyhülislâmın biyografilerini anlatan kaynaklarda Molla Gürânî 4. şeyhülislâm olarak yer almaktadır²⁴⁷. Birtakım Arap kaynaklarında Molla Gürânî hakkında “*Âlimü bilâdi'r-Rum/Anadolu'nun âlimi*” ifadesi geçmektedir²⁴⁸.

Molla Gürânî, doğruları söylemekten hiçbir zaman kaçınmayan, sultan ve vezirlere isimleriyle seslenen biridir. Sultanla karşılaştığı zaman selam vermekle birlikte huzurunda eğilmez; kucaklaşır, ama elini öpmezdi. Bayram günlerinde ise davet edilmeden saraya gitmezdi²⁴⁹. Evinde yatılı kalan öğrencisinin anlattığına göre, Molla Gürânî yatsı namazını eda ettikten sonra gün ağarınca kadar Kur'an-ı Kerim'i hatmedermiş²⁵⁰.

Küçük yaşta hafız olan²⁵¹ Molla Gürânî ilk eğitimini memleketinde almış, daha sonra Diyarbakır, Hıms (Humus) ve Hayfa'daki ilim meclislerine katılmıştır. Akabinde Bağdat'a giderek burada Zeynüddin Abdurrahman b. Ömer el-Kazvîni'den Kur'an'ın yedi okunuş şekli olan kırâat-i seb'a ilmi ile tefsir, fıkıh, kelâm ve nahiv derslerini öğrenmiştir. Zemahşerî'nin el-Keşşâf adlı tefsirini de hocası Kazvîni'den okumuştur. Sonrasında Hasankeyf'e gidip Celâleddin el-Hulvânî'den Arap dili ve edebiyatı ilmini almıştır²⁵².

830/1427'de Şam'a geçtiği tahmin edilen Molla Gürânî, Alâeddin Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'nin de bulunduğu dönemin âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Bundan sonra 835/1431 senesinde Kudüs üzerinden Kahire'ye yolculuk yapmıştır²⁵³. Burada İbn Hacer el-Askalânî'nin öğrencisi olup ondan hadis icâzeti almıştır. Hocası İbn Hacer, Gürânî'nin hadis ilimlerini ve bilhassa Sahîh-i Buhârî'yi rivayet ve dirayet açısından iyi bir şekilde okuduğunu söylemiştir²⁵⁴. Ayrıca bölgenin önemli âlimlerinden

²⁴⁵ Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, a.g.e., c.1, s.259; Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmî Li-ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Beyrut: Daru'l-Mektebi'l-Hayat, c.1, s.241.

²⁴⁶ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.2, s.3.

²⁴⁷ Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10; Ali Emîrî Efendi, “Meşîhat-i İslâmiyye Tarihçesi”, a.g.e., s.334.

²⁴⁸ Yıldız, a.g.e., s.23

²⁴⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.154; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.107-111.

²⁵⁰ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.154; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.107.

²⁵¹ Sehavi, a.g.e., s.241; Karakaş, a.g.m., s.933.

²⁵² M. Salih Kumaş, *İlimden Fethe Fâtih'in Hocası Molla Gürânî*, 1. bs., Bursa: Emin Yay., 2017, s.30.

²⁵³ Yaşaroğlu, a.g.m., s.249.

²⁵⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.150; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.102-103; Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, a.g.e., c.1, s.259.

olan Ahmed b. Ali el-Makrîzî, Kemâleddin İbnü'l-Bârîzî, Zeynüddin Abdurrahman b. Muhammed ez-Zerkeşî ve Ali b. Ahmed el-Kalkaşendî'den fıkıh, hadis, tefsir ve kıraat ilimlerini görmüştür. Bu ilimlerde ileri bir mertebeye ulaşan Molla Gürânî, Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Çakmak'ın (1438-1453) yakın çevresi arasında bulunmuş ve sultanın huzurunda gerçekleştirilen ilim meclislerine iştirak etmiştir²⁵⁵.

Kahire'de bulunan Berkûkıyye Medresesi'nde fıkıh müderrisliği yapmıştır. Bu görevini sürdürürken 844/1440'da Ebu Hanîfe'nin soyundan geldiği söylenen Dımaşk'ın Hanefî kadısı Hamîdüddin Muhammed b. Ahmed en-Nu'mânî el-Fergânî'yle aralarında bir tartışma çıkmıştır. Bu olayda kadının atalarına hakaret ettiği konusu dönemin sultanına iletilince hapsedilmiştir²⁵⁶. Yargılama neticesinde suçlu bulunarak seksen değnekle cezalandırılmış, akabinde müderrislik görevinden uzaklaştırılarak Şam'a sürgün edilmiştir²⁵⁷. Söz konusu olay Osmanlı kaynaklarında yer almamaktadır.

Hac vazifesini eda etmek için Hicaz'a doğru yola çıkan Molla Yegân burada Molla Gürânî'yle tanışmıştır. Gürânî'nin ilmî liyakatini fark eden Molla Yegân onu Anadolu'ya davet etmiştir²⁵⁸. II. Murad, "*Bize bir hediye getirdin mi?*" diye sorunca Molla Yegân, "*Evet, yanımda tefsir ve hadis âlimi bir adam getirdim.*" cevabını vermiştir²⁵⁹. Gürânî'nin ilmî derinliğini fark eden Sultan, kendisini Bursa'daki Kaplıca Medresesi ile Yıldırım Medresesi'ne müderris tayin etmiştir²⁶⁰. Eski kaynaklarda Molla Gürânî'nin Molla Yegân'la Kahire'de karşılaştığı bilgisi yer alırken günümüz araştırmacıları Halep'te görüşme ihtimallerinin daha kuvvetli olduğunu nakletmişlerdir²⁶¹. Kaynaklarda Molla Gürânî'nin Molla Yegân'dan ilim tahsilinde bulunduğu ifade edilmektedir²⁶².

II. Murad, Manisa'da şehzade olan II. Mehmed'in eğitim ve terbiyesi için gönderdiği hocalardan bir fayda görmeyince, oğluna sert tabiatlı ve heybetli bir hoca

²⁵⁵ Yaşaroğlu, a.g.m., s.249.

²⁵⁶ Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, a.g.e., c.1, s.260; es-Sehâvî, a.g.e., s.242; Yazıcıoğlu, a.g.m., s.249.

²⁵⁷ Sehavi, a.g.e., s.242; Yazıcıoğlu, a.g.m., s.249.

²⁵⁸ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.150; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.103; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10; Ali Emîrî Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi", a.g.e., s.334; Yakup Şahiner, a.g.m., s.120.

²⁵⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.150; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.103.

²⁶⁰ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.150; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.103; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10; İlmiye Salnamesi, s.334; Baltacı, a.g.e., s.310.

²⁶¹ Yaşaroğlu, a.g.m., s.249. Bu konu hakkında "Bkz. Yakup Şahiner, "Molla Gürani'den Şeyh Akşemseddin'e Fethin Hocaları: 1432-1453", *Anasay*, sy.8, (2019), s.120".

²⁶² Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.5, s.1575.

göndermek istemiş, bunun için de yanındaki kişilerle istişare etmiş ve sonuçta kendisine Molla Gürânî tavsiye edilmiştir. Sultan da Gürânî'yi Şehzade Mehmed'e hoca olarak vazifelendirmiş ve Molla Gürânî'nin eline bir değnek vererek oğlunun emirlerine karşı çıkması durumunda onu dövmesini tembihlemiştir²⁶³. Hocasından korkan II. Mehmed'in kısa sürede Kur'an-ı Kerim'i hatmetmeye başladığı haberini duyan Sultan II. Murad, buna çok sevinmiş ve Gürânî'ye kıymetli hediyeler göndermiştir²⁶⁴.

II. Mehmed padişah olunca hocası Gürânî'ye vezirlik makamını teklif etmiş, ancak o, "*Kapındaki görevli ve hizmetçiler için sonunda vezir olabilmek için sana hizmet ederler. Onlardan başka biri vezir olursa kalpleri senden soğur ve yönetim işlerine zarar gelir.*" diyerek bu teklifi reddetmiş²⁶⁵, sonuçta 855/1451'de kazaskerlik makamına getirilmiştir²⁶⁶.

İstanbul'un fethinde Fatih Sultan Mehmed'in istişare meclisinde yer almıştır. Orduyla birlikte fethe katılanlar arasında Akşemseddin, Akbıyık Dede, Molla Gürânî, Molla Hüsrev gibi önemli dinî önderleri vardır²⁶⁷. Gürânî bu süreçte talebesini her zaman desteklemiş ve, "*...ve mısdâk-ı feth-i İstanbul ki bu muhlısdan gayrı(ya) bâis olmadı...*" sözleriyle fetih sonuçlanıncaya kadar kararlı olunması gerektiğini ifade etmiştir²⁶⁸.

Molla Gürânî, Sultan'ın kendisine verdiği kadılık ve müderrislik vazifelerini ona danışmadan ehil olan başka kişilere vermiştir²⁶⁹. Sultan bu davranıştan memnun olmamışsa da hocasına bir şey söylemekten çekinmiştir. Vezirleriyle istişaresi sonucunda Gürânî'ye, "*Dedemin Bursa'daki vakıflarında düzenin bozulduğunu işittim. Onlara çekidüzen verecek birine ihtiyacım var.*" tarzındaki düşüncesini aktarmıştır²⁷⁰.

Molla Gürânî bu işi üstlenerek Sultan tarafından Bursa kadılığı ve orada bulunan vakıflarının idaresini üstelenerek Bursa'ya gitmiştir. Bir müddet sonra Sultan, Molla Gürânî'ye verilmek üzere hizmetçisiyle bir ferman göndermiştir. Ancak bu ferman

²⁶³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.150; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.103.

²⁶⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.150; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.104.

²⁶⁵ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.150-152; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.104; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10; Yaşaroğlu, a.g.m., s.249; Halil İncelik, "Mehmed II", s.511.

²⁶⁶ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.152; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.104; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10.

²⁶⁷ Yıldız, a.g.e., s.57.

²⁶⁸ Yıldız, a.g.e., s.56.

²⁶⁹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.152; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.104-105; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10.

²⁷⁰ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.152; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.105.

dinî kurallara aykırı bir hükmün olduğunu görünce Gürânî fermanı yakıp hizmetçiyi dövmüştür. Bu haberi duyan Sultan söz konusu hareketlerden çok rahatsız olup Gürânî'yi görevden almıştır. Bunun üzerine hoca-talebe arasına soğukluk girmiştir²⁷¹.

Bazı kaynaklara göre Molla Gürânî, Fatih Sultan Mehmed'le bu olayı yaşayınca Mısır'a gitmiş ve dönemin Mısır Sultanı Kayıtbay, Gürânî'ye benzeri görülmemiş bir ikramda bulunmuştur. Bir süre sonra II. Mehmed yaptığına pişman olmuş ve Sultan Kayıtbay'a bir elçi göndererek hocası Gürânî'yi İstanbul'a göndermesini rica etmiştir²⁷². Kayıtbay da bu değerli âlime kıymetli hediyeler vererek II. Mehmed'in yanına göndermiştir²⁷³.

Molla Gürânî 862 senesinde İstanbul'a gelince Sultan kendisine tekrardan Bursa kadılığı vazifesini vermiştir²⁷⁴. 885/1480 tarihinde şeyhülislâm olmuştur²⁷⁵. Sultan, bir müddet bu görevi yapan Gürânî'ye daha sonra yevmiye iki yüz dirhem, aylık yirmi bin dirhem ve yıllık elli bin dirhem maaş bağlamıştır. Molla Gürânî, talebesi Sultan II. Mehmed'in himayesinde maddî ve manevî anlamda rahat bir dönem geçirmiştir²⁷⁶.

Ömrünün sonlarına doğru rahatsızlanan Gürânî, İstanbul'da vefat etmiş, cenazesi Aksaray'da yaptırmış olduğu caminin hazîresine defnedilmiştir²⁷⁷. Sicill-i Osmânî'de Bursa'da medfun olduğu yazılıdır²⁷⁸.

Kaleme aldığı birçok eseri de bulunan²⁷⁹ Molla Gürânî'nin İstanbul'da Vefa semtindeki medresesinin yanında bir cami, Taşkasap'ta bir cami, Uzunçarşı başında Merdivenli Mescid adlı bir mescidi, şu an mevcut olmamakla birlikte Galata'da bir mescidi ve Taşkasap'ta bir mektebi vardır. Ayrıca Galata'da mescidi yanında diğer bir mektebi, Uzunçarşı başında bir hamamı ve bir darulkurrası vardır²⁸⁰.

²⁷¹ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.152; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.105; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10. Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Sakıp Yıldız, a.g.e., s.60-64.

²⁷² Taşköprülüzâde, a.g.e., s.152; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.105-106.

²⁷³ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.152.

²⁷⁴ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.152; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.106; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10.

²⁷⁵ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.106; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.5, s.1576; Ahmed Rıfat b. İsmail, a.g.e., s.10; Baltacı, a.g.e., s.310-311.

²⁷⁶ Taşköprülüzâde, a.g.e., s.154.

²⁷⁷ Yaşaroğlu, a.g.m., s.249; Karakaş, a.g.m., s.933-934.

²⁷⁸ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.5, s.1576.

²⁷⁹ Yaşaroğlu, a.g.m., s.250.

²⁸⁰ Baltacı, a.g.e., s.311.

E. MUASIRI OLDUĞU KİŞİLER

Yaşadığı dönemin önemli âlimleri arasında yer alan Molla Yegân, İslâm dünyasındaki pek çok tarih, hadis, kelam, felsefe bilgini ve şairiyle aynı döneme tanıklık etmiştir. Doğum veya vefat tarihlerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla bu isimlerden bazıları şunlardır:

Hacı Bayram-ı Velî (1340-1430)²⁸¹, Molla Fenârî (1350-1431)²⁸², Sıbt İbnü'l-Acemî (1352-1438)²⁸³, Abdülkâdir Merâgî (1353-1435)²⁸⁴, Bedreddin Simâvî (1359-1420)²⁸⁵, Bedreddin Aynî (1361-1451)²⁸⁶, Ahmed b. Ebu Bekir Bûsîrî (1361-1436)²⁸⁷, Abdulkerîm el-Cîlî (1365-1428)²⁸⁸, Emir Sultan (1368-1429)²⁸⁹, İbn Hâcer el-Askalânî (1372-1449)²⁹⁰, İbn Hatîb en-Nasîriyye (1372-1440)²⁹¹, İbn Nasîrüddin (1375-1438)²⁹², Sabuncuoğlu Şerefeddin (1386-1468)²⁹³, Kâfiyeci (1386-1474)²⁹⁴, Uluğ Bey (1394-1449)²⁹⁵, Ali Kuşçu (1400-1474)²⁹⁶, Mehmed Şah Fenârî (1401-1435[?])²⁹⁷, Hızır Bey

²⁸¹ Nihat Azamat, “Hacı Bayrâm-ı Velî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1996, s.442.

²⁸² İbrahim Hakkı Aydın, “Molla Fenârî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2005, s.245.

²⁸³ İbrahim Hatipoğlu, “Sıbt İbnü'l-Acemî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, s.85.

²⁸⁴ Nuri Özcan, “Abdülkâdir-i Merâgî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1988, s.242.

²⁸⁵ Bilal Dindar, “Bedreddin Simâvî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, s.331.

²⁸⁶ Ali Osman Koçkuzu, “Bedreddin Aynî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, s.271.

²⁸⁷ İsmail Lütfi Çakan, “Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, s.468.

²⁸⁸ M. Nazif Şahinoğlu, “Abdulkerîm el-Cîlî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1988, s.250.

²⁸⁹ Hüseyin Algül, Nihat Azamat, “Emir Sultan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, s.146.

²⁹⁰ M. Yaşar Kandemir, “İbn Hâcer el-Askalânî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999, s.514.

²⁹¹ Ahmet Ağırakça, “İbn Hatîb en-Nâsîriyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999, s.30.

²⁹² M. Yaşar Kandemir, “İbn Nâsîrüddin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999, s.226.

²⁹³ Nuran Yıldırım, “Sabuncuoğlu Şerefeddin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2008, s.358.

²⁹⁴ Hasan Gökbulut, “Kâfiyeci”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2001, s.154.

²⁹⁵ Yavuz Unat, “Uluğ Bey”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, s.127.

²⁹⁶ Cengiz Aydın, “Ali Kuşçu”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, s.408.

²⁹⁷ Tahsin Deliçay, “Mehmed Şah Fenârî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, s.529.

(1407-1459)²⁹⁸, Alâeddin et-Tûsî (1414-1482)²⁹⁹, Molla Câmî (1414-1474)³⁰⁰, Celâleddin ed-Devvânî (1426-1502)³⁰¹, Kadızâde-i Rûmî (ö.1440)³⁰², Ahmed b. Muhammed Kastallânî (1448-1517)³⁰³, Abdurrahman Bistâmî (ö. 1454)³⁰⁴, Akbıyık Sultan (ö.1456)³⁰⁵, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi (1456-1516)³⁰⁶, Molla Hüsrev (ö.1480)³⁰⁷, Molla Gürânî (ö.1488)³⁰⁸, Molla Zeyrek (ö.1497-1498[?])³⁰⁹, Hacıhasanzâde Efendi (ö.1505-1506)³¹⁰, Niksârî (ö.1495)³¹¹.

F. FAHREDDİN-İ RÂZÎ VE OSMANLILARA TESİRİ

1. Fahreddin-i Râzî

12. yüzyılın önemli düşünürleri arasında yer alan Fahreddin-i Râzî'nin asıl adı Ebu Kasım Ziyaüddin Ömer bin Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî'dir. Hicri 543/544 Miladi 1148/1149'da Rey şehrinde doğmuştur. Babası Rey şehrinin hatibi Ziyaüddin Ömer'in mesleği nedeniyle Râzî'ye İbnü'l-Hafîb denilmiştir³¹². Ayrıca Râzî, “*İkinci Gazzalî*” ve “*Üçüncü Muallim*” unvanlarına da sahiptir³¹³. Gerek sultanlar nezdinde gerekse halk arasında fikirlerine büyük bir önem verilmiştir³¹⁴.

²⁹⁸Yazıcıoğlu, “Hızır Bey”, s.413.

²⁹⁹ Mustafa Öz, “Alâeddin et-Tûsî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, s.432.

³⁰⁰ Ömer Okumuş, “Molla Câmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993, s.94.

³⁰¹ Harun Anay, “Celâleddin ed-Devvânî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, s.257.

³⁰² İhsan Fazlıoğlu, “Kadızâde-i Rûmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2001, s.98.

³⁰³ Abdülkadir Şenel, “Ahmed b. Muhammed Kastallânî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2001, s.583.

³⁰⁴ Mustafa Çağrı, “Abdurrahman Bistâmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, s.218.

³⁰⁵ Hasan Kâmil Yılmaz, “Akbıyık Sultan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, s.223.

³⁰⁶ Hasan Aksoy, “Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2006, s.485.

³⁰⁷ Ferhat Koca, “Molla Hüsrev”, s.252.

³⁰⁸ Yaşaroğlu, “Molla Gürânî”, s.248.

³⁰⁹ Mehmet İpşirli, “Molla Zeyrek”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2005, s.266.

³¹⁰ İpşirli, “Hacıhasanzâde Efendi”, s.503.

³¹¹ Gökbulut, “Niksârî”, s.122.

³¹² Mustafa Bozkurt, *Fahreddin Râzî'de Bilgi Teorisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.2'deki 6. dipnot.

³¹³ İbrahim Çapak, “Fahreddin Râzî'nin İslam Mantık Tarihindeki Önemi ve Bazı Mantık Konuları Hakkındaki Görüşleri”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, c.8, sy.23, s.112.

³¹⁴ Süleyman Uludağ, *Fahreddin Râzî Hayatı/Fikirleri/Eserleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991, s.10-11.

İbn Rüşd (ö.595/1198), Sühreverdî Halebî (ö.587/1191), İbn Meymun (ö.601/1204)³¹⁵, Abdülkâdir-i Geylânî (ö.561/1165-66), İzzeddin b. Abdüsselâm Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö.638/1240) gibi döneminin ünlü âlimleriyle aynı zamanda yaşamıştır. Râzî'nin yaşadığı dönemde ileri bir seviyede olan tasavvuf ilminin önde gelen temsilcileri arasında İbn Arabî, İbn Fariz, Feridüddin Attar, Bahaüddin Veled, oğlu Mevlana, Sadreddin Konevî ve Necmeddin Kübra vardır³¹⁶.

Râzî'nin yaşadığı dönemde şöhret sahibi olmasında gerçekleştirdiği ilmî gezilerinin büyük etkisi vardır. Yolculuğu esnasında ziyaret ettiği ilim ve kültür şehirlerinden bazıları Buhara, Semerkand, Cürcân, Herat, Tûs, Hucend, Hârizm, Gazne, Belh'tir. Râzî, Hârizm şehrindeyken Mu'tezilî âlimlerle tartışmalar yapmış ve bunun sonucunda birtakım olaylar cereyan edince buradan ayrılıp Rey'e geri dönmek zorunda kalmıştır³¹⁷.

Râzî eserleri arasında yer alan *el-Mebâhisü'l-Meşrikiyye ve Şerhu'l-İşârât* gibi bazı kitaplarının okutulduğu Mâverâünnehir ülkelerini gezmiştir. Başlangıçta Serahs'a giden Râzî, burada ünlü hekim Abdurrahman b. Abdülkerim'le tanışarak yakın arkadaş olmuştur. İbn Sînâ'ya ait olan *el-Kanûn* adlı kitabı dostu için şerhetmiştir. Ayrıca iki oğlunu da zengin dostunun kızlarıyla evlendirmiştir³¹⁸.

Râzî daha sonra Serahs'tan ayrılıp Buhara'ya gitmiştir. Fıkhî mevzularda buradaki Hanefî ulemasından Şerefüddin el-Mes'ûdî, Rükneddin el-Kazvîni, Radyüddin en-Nîsâbüri'yle; itikadî konularda ise Nüreddin es-Sâbûni'yle ilmî tartışmalar yapmıştır. Hitabetinin kuvvetiyle yaptığı münazaralarda galip gelen Râzî, büyük takdir toplamıştır. Bâtunîler ve Kerrâmîlerle de gerçekleştirdiği münazaralarla büyük ses çıkarmış ve ehl-i bid'at olan çok sayıda kişinin Ehl-i Sünnet'e yönelmesini sağlamıştır³¹⁹.

Bazı eserlerde, Râzî'nin Belh'te iken Celâleddîn-i Rûmî'nin babası Bahâeddin Veled'i dönemin sultanına şikâyet edip şehirden çıkarılmasına neden olduğu

³¹⁵ Uludağ, a.g.e., s.21.

³¹⁶ Uludağ, a.g.e., s.21-22.

³¹⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, s.89.

³¹⁸ Yavuz, a.g.m., s.89.

³¹⁹ Yavuz, a.g.m., s.89-90.

belirtmişse de bu bilginin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Râzî, Bahâeddin Veled'in şehirden ayrıldığı 616/1219 yılından önce ölmüştür³²⁰.

Râzî, gerçekleştirdiği geziler sırasında uğradığı yerlerdeki emir ve sultanlardan ikram ve iltifat görmüştür. Hatta bazı kaynaklarda Râzî için medrese ve saray yapıldığı bilgisi de nakledilmiştir. Bazı zamanlarda da Râzî'yi himayesi altına alan siyaset adamları olmuştur. Onlardan birkaçı arasında Horasan şehrindeki Alâeddin Tekiş ile oğlu Harizmşah Muhammed b. Tekiş, Gur sultanları Şehâbeddin ve Gıyâseddin vardır³²¹.

Bazı müellifler tarafından, Râzî'nin Bağdat'tayken nedeni bilinmeyen bir olaydan dolayı işkence görünce Mısır'a gittiği nakledilse de kaynaklarda söz konusu olayın doğruluğunu ispat edecek bir bilgi mevcut değildir³²².

Râzî 600/1203 yılında İran, Afganistan, Hindistan ve Türkistan'daki bazı şehirleri gezdikten sonra vefatına kadar Herat'ta yaşamıştır. Burada eserlerini yazarken 300'den fazla talebe de yetiştirmiştir. Ömrünün ilk zamanlarını yoksulluk içinde geçiren Râzî, son yıllarında muhafızlarla korunacak kadar zengin olmuştur. Bu servette devlet adamlarının ikramları ve tabip dostu Abdurrahman'dan kendi oğullarına kalan mirasın büyük etkisi olduğuna dair bilgiler mevcuttur³²³.

Fahreddin-i Râzî, 1 Şevval 606/29 Mart 1210 tarihinde Herat şehrinde vefat etmiştir. Bazı eserlerde Kerrâmîler tarafından zehirlendiği söylenmiştir. Râzî'nin nerede gömüldüğü konusunda net bir görüş yoktur. Bazı eserlerde Râzî'yi dinden çıkmakla itham edenlerin cenazesine zarar vermemeleri için vasiyetinde zikrettiği Herat civarındaki Muzdahan köyü yakınlarında defnedildiği bilgisi vardır. Bazı eserlerde ise aslında evinde defnedildiği, ancak Muzdahan yakınlarında bir tepede gömülü olduğu izlenimi verildiği yazılmıştır³²⁴.

Hocaları Ziyâüddin Ömer, Kemâleddin es-Simmânî, Mecdüddin el-Cîlî ve Ebû Muhyiddin'dir³²⁵.

³²⁰ Yavuz, a.g.m., s.89.

³²¹ Uludağ, a.g.e., s.8.

³²² Yavuz, a.g.m., s.89.

³²³ Yavuz, a.g.m., s.89.

³²⁴ Yavuz, a.g.m., s.89.

³²⁵ Eşref Altaş, "Fahreddin er-Râzî", *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlası.org>, (erişim tarihi: 01.11.19).

Fahreddin-i Râzî'nin talebeleri arasında Kutbeddin es-Sülemî el-Mısrî, Şemseddin el-Hoyî, Zeynüddin el-Keşşî, Şehâbüddin en-Nisâburî, Şemseddin el-Hüsrevşâhî, Muhammed b. Rıdvan, Reşîdüddin el-Ebîverdî, el-Leysî, Abdülcebbâr b. Muhsin el-Cîlî, İbn Şerefşâh b. Ebi'l-Meâlî, Ebu Bekir b. İbrahim Ebu Bekir el-İsfahanî, Şerefüddin İbn Uneyn, Ebu Ya'la el-Herevî, Ebu Tâlib el-Mervezî, Tacüddin ez-Zevzenî zikredilmiştir³²⁶.

Râzî, Ebu'l-Hasen el-Eş'arî, Cüveynî, Ebu'l-Hüseyn el-Basrî, İbn Sina, Zemahşerî, Gazzalî ve Ebu'l-Berekat el-Bağdâdî'den etkilenmiştir³²⁷.

Telif ettiği eserleriyle yaşadığı sırada önemli fikir adamları arasında yer alan Râzî, Nasîrüddin et-Tûsî, Esîrüddin el-Ebherî, Necmeddin el-Kâtibî, Sirâceddin el-Urmevî, Kâdî Beyzâvî, Adudiddin el-Îcî, Kutbüddîn er-Râzî et-Tahtânî, Muhammed b. Mübarekşah el-Buhârî, Saduddin et-Taftazânî, Cürcânî, İbn Haldûn, Tâceddin el-Urmevî, İbnü't-Tilimsânî, Karâfî, Şemseddin el-İsfahânî, Safiyyüddin el-Hindî, Âlûsî gibi birçok âlimi etkilemiştir³²⁸.

Râzî'nin muhtelif ilimlerde 200'den fazla eser kaleme aldığı bilgisi mevcut ise de zikredilen bazı eserlerin ona aidiyeti iddiası asılsızdır³²⁹.

2. Fahreddin-i Râzî Ekolü ve Osmanlı'ya Yansıması

İslâm düşünce tarihinin Râzî'den önce ve Râzî'den sonra diye ikiye ayrıldığı fikri genel kabul görmüştür. Râzî'den önce kelâmcılar, umumiyetle kendilerinden önceki kelâmcıları takip ederken Râzî ve takipçileri, Farabî ve İbn Sina gibi düşünürlerin kitaplarından yararlanmışlardır. Bu nedenle kelâm ilmi hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin öncelikle felsefe ve mantığı öğrenmeleri gerekmiştir. Bu dönemden sonra kelâmcıların bilgi kaynağını, selefleri olan kelâmcılardan ziyade filozoflar oluşturmuştur. Bütün bu olayların neticesinde filozofların ilahiyat alanındaki

³²⁶ Eşref Altaş, "Fahreddin er-Râzî", *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlası.org>, (erişim tarihi: 01.11.19).

³²⁷ Eşref Altaş, "Fahreddin er-Râzî", *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlası.org>, (erişim tarihi 01.11.19).

³²⁸ Eşref Altaş, "Fahreddin er-Râzî", *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlası.org>, (erişim tarihi 01.11.19).

³²⁹ Yavuz, a.g.m., s.93.

görüşleri haricinde fizik, mantık, hendese, aritmetik ve astronomiye ait birtakım fikirleri de kelâm kitaplarında değerlendirilmeye başlanmıştır³³⁰.

Osmanlı döneminde verilen icâzetnamelerin büyük çoğunluğunda Fahreddin-i Râzî'den sonra Necmeddin el-Kâtibî yazılmaktadır. Bu bilgiden yola çıkarak ikisi arasında hoca-talebe irtibatı olduğu anlaşılmaktadır. Bu icâzetnamelerde hoca-talebe halkasının Seyyid Şerîf el-Cürcânî kanalıyla Kâtibî'ye, ondan da Râzî yoluyla Gazzâlî'ye ulaşması, Kâtibî'nin buradaki ehemmiyetini göstermekle birlikte felsefe ve kelâm tarihinde de mühim bilgiler vermektedir. Örneğin Çarşambalı Ahmed Hamdi Efendi'nin 1327/1909 senesinde öğrencisi Seyyid Hocaşâde Hasan Efendi'ye verdiği icâzetnâmedeki zincirin Seyyid Şerîf el-Cürcânî'ye ulaşan bölümü, nazarî bilgilerin öğretiminin Osmanlı'ya gelme aşamalarına açıklık getirmesi bakımından önemli bir belge niteliğindedir³³¹:

İcâzetnamelerin bazılarında muasır olmaları mümkün olmayan kişilerin irtibatlı gösterilmesi önemli bir husustur. Örneğin Râzî ile Kâtibî arasında Kutbeddin el-Mısırî ve Ebherî'nin bulunması gerekirdi. Ayrıca Râzî ile Gazzâlî arasında da Yahyâ el-Cendî ve Kemâleddin es-Simnânî'nin bulunması lazımken bu bilgilerin yer almaması icâzetnâmelerde bir çeşit inşa faaliyetinin gerçekleştiği izlenimini vermektedir. Arıcı'ya

³³⁰ Çapak, a.g.m., s.114.

³³¹ Mustakim Arıcı, "VII./XIII. Yüzyıl İslâm Düşüncesinde Fahreddin Râzî Ekolü", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2011, 26, s.17-18.

göre zikredilen adların ortak bir ilim geleneği silsilesi olarak kabul görmesi özellikle Osmanlı âlimlerinin fikrî ekoller arasında bir oluşumu takip ettikleri şeklinde yorumlanabilir³³².

Yukarıdaki silsilede Nasîruddîn-i Tûsî, Kâtibî'nin talebesi gibi gösterilmiştir. Arıcı'ya göre Kâtibî ile Tûsî arasındaki münasebet hoca-talebeden daha çok çağdaş olan, fikrî ilişkilerde bulunan, yazışan kişiler arasındaki münasebeti andırmaktadır. Pek çok Osmanlı ulemasının icâzetnâmelerinde zikredilenin haricinde sadece Nasîruddîn-i Tûsî yer almamıştır. Bunlarda ise Kâtibî ile Kutbeddin-i Şîrâzî'nin hoca-talebe olduğu gösterilmektedir ki bu daha makul olan bir görüştür. Bekir Karlığa Arşivi'nde yer alan Ahmed Şükri el-Harputî'nin 1317/1899 tarihli icâzetnâmenin İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'den Cürcânî'ye kadar olan kısmı şöyledir³³³:

Zikredilenler başta olmak üzere Osmanlı'da verilen icâzetnâmeler incelendiği zaman medreselerdeki eğitim-öğretim silsilesi Nizâmiye medreselerine ulaşmaktadır. Bu meyanda Osmanlı âlimlerinin aklî ilimler alanındaki silsilesi İbn Mübârekşah, Kutbeddin er-Râzî, Kutbeddin-i Şîrâzî, Necmeddin el-Kâtibî'den Fahredden-i Râzî'ye, oradan da Gazzâlî ve Cüveynî'ye ulaşmıştır. Bunun sonucunda başta ilk dönem Osmanlı medreselerinde, farklı coğrafyalardan gelen bilim adamları ve eğitim-öğretim geleneklerinin etkisi büyüktür³³⁴.

³³² Arıcı, a.g.m., s.18.

³³³ Arıcı, a.g.m., s.18-19.

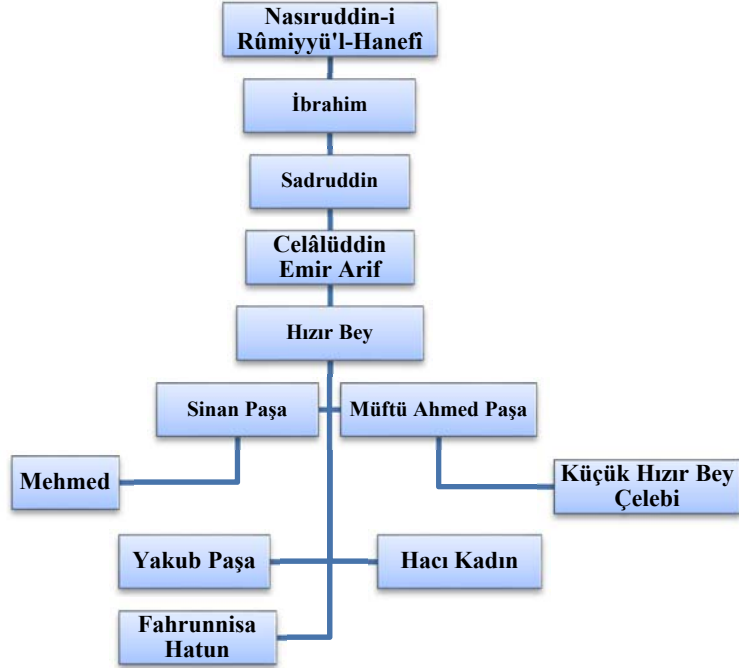
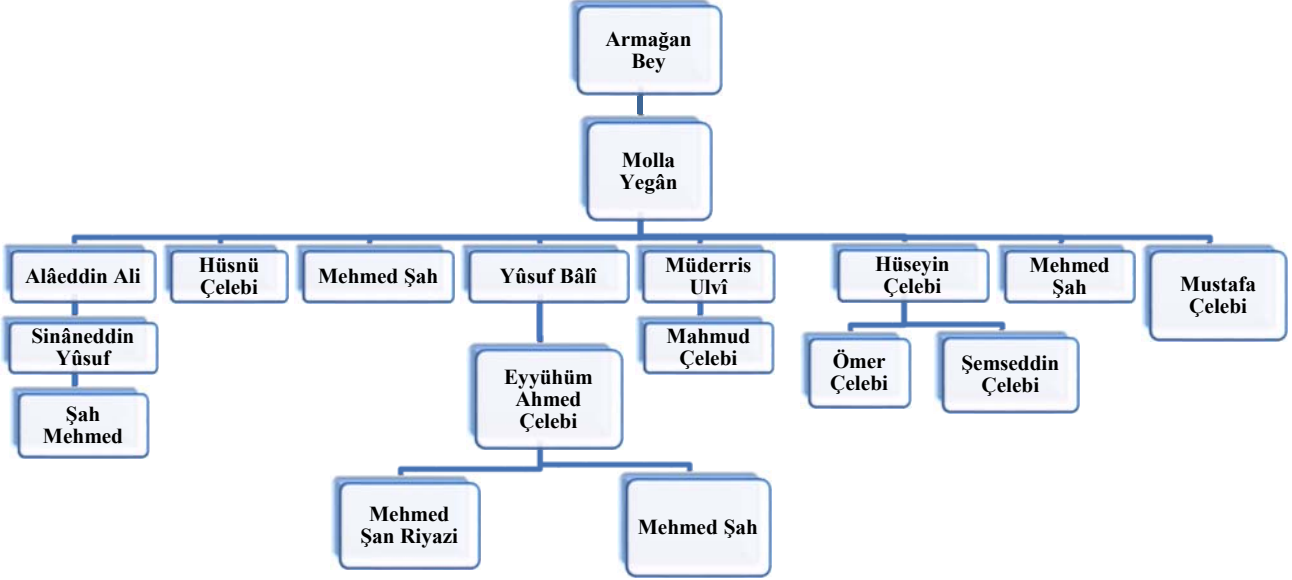
³³⁴ Arıcı, a.g.m., s.19.

Söz konusu bilgiler ışığında Fahreddin-i Râzî'nin Osmanlı medreseleri başta olmak üzere ilim alanında büyük bir söze sahip olduğu söylenebilir. Arıcı'nın da belirttiği gibi, Gazzalî ve Râzî'nin önemini eserlerinin okutulmayışı bakımından analiz etmek pek sağlıklı olmaz. Zira eserleri incelendiği zaman düzenli bir üslupla kaleme alınmakla birlikte uzun analizleri içermesi bakımından medreselerde okutulması mümkün olmamıştır³³⁵.

³³⁵ Arıcı, a.g.m., s.19-20.

İKİNCİ BÖLÜM
YEGÂNZÂDELER

A. YEGÂNZÂDELER VE AİLENİN SOY AĞACI

1. Babası Armağan Bey

Armağan Halil³³⁶, Molla Yegân ismiyle meşhur olan Aydın ulemasından Mehmed'in babasıdır. Kaynaklarda zikredildiğine göre bu aileden Yegânzâdeler unvanıyla pek çok ulema yetişmiştir³³⁷.

2. Çocukları

a. Alâeddin Ali

Molla Yegân'ın oğlu olan Alâeddin Ali, zamanında yaşayan pek çok âlimden ilim tahsilinde bulunmuştur³³⁸.

İsmail Belîğ, Alâeddin Ali hakkında “âlim, fâzıl”, “halkın tâbî olduğu meşhûr âlimlerden”, “gece gündüz ders tekrarlarıyla ömrünü geçiren”, “güçlü zekâli”, “ilim hazinesinin bekçisi”³³⁹ vasıflandırmalarında bulunmuştur. Kâmil Kepecioğlu ise “ayaklı kütüphane gibi” ve “asrında bir tane”³⁴⁰ olduğunu söylemiştir.

Taşköprülüzâde, Alâeddin Ali için “devrin ilmiyle amel eden erdem sahibi âlimlerinden biri, hoş karakterli, firâset sahibi, temiz yetenekli ve keskin zekâli bir insandı.”³⁴¹ ifadelerini kullanmıştır.

Alâeddin Ali, Sultaniye Medresesi'nde müderrislik vazifesini ifa etmiştir³⁴². İsmail Belîğ'in belirttiğine göre daha sonra Sinan yerine Semaniye Medresesi'nde müderris olmuştur. 900/1495 senesinde Hüsâmzâde yerine yevmi 30 akçe mukabilinde Bursa'da müftülük makamına geçirilmiştir³⁴³.

Hayatı boyunca daima ders ile hemhal olup pek çok kişi ondan ilim öğrenmesine rağmen telifle meşgul olmayan Alâeddin Ali³⁴⁴, 909/1503'te vefat etmiştir. Mezarı, Yıldırım Bayezid türbesi yakınında inşa edilen mektebine, babasının kabrinin yanına defnedilmiştir³⁴⁵. Mahlulü Müftü Ahmed Paşa'ya verilmiştir³⁴⁶.

³³⁶ Topkapı Sarayı Milli Saraylar Arşivi (TS.MA.): TS. MA., Dosya No: 672, Gömlek No: 17; Mecdi Mehmed Efendi, a.g.e., s.99.

³³⁷ Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.139.

³³⁸ Mecdi Mehmed Efendi, a.g.e., s.295; İsmail Belîğ, a.g.e., s.253; Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.104.

³³⁹ İsmail Belîğ, a.g.e., s.253.

³⁴⁰ Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.104.

³⁴¹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.448.

³⁴² Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.448; Mecdi Mehmed Efendi, a.g.e., s.295; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.547; İsmail Belîğ, a.g.e., s.253; Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.104; Ayverdi, a.g.e., c.2, s.95.

³⁴³ İsmail Belîğ, a.g.e., s.253; Mecdi Mehmed Efendi (s.295'de) ve Hoca Sadeddin de (s.547'de) 80 akçe olarak belirtmiştir.

³⁴⁴ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.448; Mecdi Mehmed Efendi, a.g.e., s.295

³⁴⁵ Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.104.

³⁴⁶ İsmail Belîğ, a.g.e., s.253.

Âlimlerin ileri gelenlerinden bazıları onun ölüm tarihini şu mısrayla yazmıştır: “*vahîdün mâte merhûmen sa’îden / biricik, rahmet ve mutluluk içinde öldü.*”³⁴⁷

b. Hüsnü Çelebi

Molla Yegân’ın oğlu olan Hüsnü Çelebi, 895/1490 yılında Demirtaş vakıfları mütevellisi olmuştur³⁴⁸.

c. Mehmed Şah Efendi

Molla Yegân’ın oğludur. Âlim ve ârif bir zat³⁴⁹ olan Mehmed Şah büyük âlimlerin ileri gelenlerinden ilim ve irfan tahsil etmiştir³⁵⁰. 842/1438 senesinde Yûsuf Bâlî bin Molla Fenârî yerine Bursa Sultaniye Medresesi’ne müderris olmuştur. 846/1442’de Bursa kadısı olmuştur³⁵¹.

Bursa kadılığı vazifesini yürütürken³⁵² 857/1453 senesinde vefat eden Şah Mehmed’in kabri, Molla Yegân’ın Yıldırım semtinde inşa ettirdiği medrese kurbündeki muallimhaneye defnedilmiştir. Ancak yapılan araştırmalarda muallimhane ve kabir bulunamamıştır³⁵³. Mahlulüne Şemseddin Ahmed el-Gürânî geçmiştir³⁵⁴.

d. Mehmed Şah

Molla Yegân’ın oğlu olan Mehmed Şah, devrindeki ulema arasında yer almaktadır. Oğlu Mevlana Ali Çelebi ile torunu Sinaneddin Çelebi de ulema sınıfı arasındadır. Kepecioğlu’nun belirttiğine göre Mehmed Şah, 895/1490 senesinde Bursa’daki en iyi kelâm âlimleri arasında zikredilmiştir³⁵⁵.

e. Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân

Molla Yegân’ın oğlu olan Yûsuf Bâlî, babası Molla Yegân³⁵⁶ ve Hafızuddîn Bezzâzî’den ders almıştır³⁵⁷. Bursa’da ilmin yayılmasıyla meşgul olmuştur³⁵⁸. 886/1481 yılında Muslihuddîn Efendi’nin ikinci kere görev yaptığı Manastır Medresesi’nde müderrislik vazifesini yürütmüştür. 893/1488’de Hocasâde Mustafa Efendi

³⁴⁷Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.448; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.295.

³⁴⁸Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.203.

³⁴⁹Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.140.

³⁵⁰İsmail Belig, a.g.e., s.254.

³⁵¹İsmail Belig, a.g.e., s.254; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1078.

³⁵²Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.144; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.100; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.439.

³⁵³Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.140.

³⁵⁴İsmail Belig, a.g.e., s.254.

³⁵⁵Kepecioğlu, a.g.e., c.3, s.177.

³⁵⁶Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.144; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.100; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.439; İsmail Belig, a.g.e., s.254; Baldirzâde, a.g.e., s.272; Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.269.

³⁵⁷İsmail Belig, a.g.e., s.254; Baldirzâde, a.g.e., s.272; Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.269.

³⁵⁸Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.2, s.53.

mahlulünden Sultaniye Medresesi müderrisliğine terfi edilmiştir. Daha sonra Muhyiddin Tılbâzî yerine Sahn medreselerinden birine layık görülmüştür³⁵⁹.

Bursalı Mehmed Tahir'in verdiği bilgiye göre Yûsuf Bâlî, Sahn medreselerindeki vazifesini ifa ederken³⁶⁰ 895/1490 senesinde vefat etmiştir. Kabri babasının medfun bulunduğu Yıldırım Bayezid Camii yakınındaki imaret yanında bulunan muallimhanenin haziresine defnedilmiştir³⁶¹.

Âlim ve fâzıl biri olan Yûsuf Bâlî hayatı boyunca birkaç eser telif etmiştir³⁶². Bunlar arasında *Hidâye*'ye yazdığı şerh, *Telvîh*'in baş kısımlarına yazdığı hâşiye ile *Şerh-i Mevâkıf*'in münakaşa mevzularına yaptığı itirazına hâşiye kaleme almıştır. Ayrıca *Kitâbü't-Tahâret* adıyla bir temizlik risalesi vardır³⁶³. Yûsuf Bâlî'nin *Havâşî alâ Evâili't-Telvîh* adlı bir eseri daha vardır. Ancak zikredilen eserler gayr-ı matbudur³⁶⁴.

Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân'ın Yazma Eser Kütüphanesi'nden tespit edilen kitapları şunlardır: *Şerhu Dîbâceti'l-Mukaddime*³⁶⁵, *Hâşiye alâ Şerhi Metâli'i'l-Enzâr*³⁶⁶, *Hâşiye alâ Şerhi Muhtasari'l-Müntehâ*³⁶⁷, *Hâşiye alâ Şerhi Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye*³⁶⁸, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*³⁶⁹, *Haşiyetü alâ Şerhi'l-Vikâye li-Sadri's-Şerî'a*³⁷⁰ dır.

f. Müderris Ulvî

Molla Yegân'ın oğludur. Şiirle uğraşan Müderris Ulvî, I. Selim'in şairleri arasında yer almıştır. Divanı basılmamıştır. Ömrünün son zamanlarında müderrislik vazifesinden ayrılıp Nakşibendî tarikatına girip geri kalan günlerini bir köşeye çekilerek geçirmiştir. 925/1519'da vefat etmiştir³⁷¹.

³⁵⁹ İsmail Belîğ, a.g.e., s.254.

³⁶⁰ İsmail Belîğ, a.g.e., s.254.

³⁶¹ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.2, s.53.

³⁶² Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.2, s.53; İsmail Belîğ, a.g.e., s.254; Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.269.

³⁶³ Baldırzâde, a.g.e., s.272; İsmail Belîğ, a.g.e., s.254.

³⁶⁴ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.2, s.53.

³⁶⁵ Balî Paşa b. Mevlânâ Yegân, *Şerhu Dîbâceti'l-Mukaddime*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No. 37 Hk 2473/2, vr.48b-57b.

³⁶⁶ Balî Paşa b. Mevlânâ Mollâ Yegân, *Hâşiye alâ Şerhi Metâli'i'l-Enzâr*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No. 37 Hk 2473/1, vr.1b-46a.

³⁶⁷ Balî Paşa b. Mevlânâ Yegân, *Hâşiye alâ Şerhi Muhtasari'l-Müntehâ*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi, No. 15 Hk 168/6, vr.116b-125b.

³⁶⁸ Mevlânâ Yegân Bâlî Paşa b. Mehmed, *Hâşiye alâ Şerhi Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâ'ili'l-Hidâye*, Milli Kütüphane-Ankara, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, No. 18 Hk 532, vr.96.

³⁶⁹ Mevlânâ Yegân Bâlî Paşa b. Mehmed, *Hâşiye alâ'l-Keşşâf*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi, No. 15 Hk 168/5, vr.76b-112a.

³⁷⁰ Mevlana Yegân, Balî Paşa b. Muhammed, *Haşiyetü ala şerhi'l-Vikaye li-Sadrişşeria*, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 34 Nk 1471, vr.465.

³⁷¹ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.192.

g. Hüseyin Çelebi

Molla Yegân'ın oğludur. Mevâli/mevleviyet derecesine ulaşmış âlimlerden ve müderrislerdendir³⁷². 907/1501'de Anadolu defterdarı olmuştur. Ancak defterdarlara verilen timarlardan daha aşağı bir timar kendisine verilmesi nedeniyle kendisine karşı şefkat ve merhamet ricasında bulunmuştur³⁷³. 908/1502'de bu görevinden ayrılmıştır. Sonrasında vefat etmiş³⁷⁴ ve Molla Yegân Mescidi'nde yaptırdığı zaviyede defnedilmiştir³⁷⁵.

h. Mustafa Çelebi

Muallim Yegân'ın oğlu olup âlimler arasında kabul edilmiştir. 1512'de İkizce ağnamından günlük sekiz akçe almıştır³⁷⁶. Muallim Yegân'dan kastedilenin Molla Yegân olması ihtimali üzerine burada zikretmeyi uygun gördük.

3. Oğulları Tarafından Torunları

a. Sinaneddin Yûsuf bin Ali Yegânî

Molla Yegân'ın torunu olan Sinaneddin Yûsuf, halk arasında “Yegânî Sinan Çelebi” olarak meşhur olmuştur. Babası Alâeddin Ali Yegânî'den ve Ahmed Paşa'dan ilim tahsil etmiştir³⁷⁷.

Taşköprülüzâde, eserinde onun “*devrin ilmiyle amel eden, faziletli âlimlerinden biri*” olduğunu nakletmiş, ayrıca devamlı kitaplarla hemhal olup ilimle meşgul, çok cömert ve halka ikramda bulunan, tasavvuf şeyhlerine muhabbet besleyen bir kişi olduğunu belirtmiştir. Bunlarla birlikte Sinaneddin Yûsuf'un Ramazan ayının son on gününü şeyhlerin arasında itikâfla geçirdiği bilgisini de aktarmıştır³⁷⁸.

Asrında yaşayan ulemâdan ve babasından ilim tahsilinde bulunduktan sonra Bursa İnebey Medresesi'nde müderris olmuştur³⁷⁹. 925/1519'da büyük dedesinin medresesinden Mirim Çelebi yerine Bursa Manastır Medresesi'ne terfi etmiştir. Daha sonra İnegöl'de İshak Paşa'da görev yaparken Yıldırım Han Medresesi'nde vazifelendirilmeye lâyık görülmüştür. Ecezâde Muhyiddin yerine İznik Orhaniye Medresesi'ne geçmiştir³⁸⁰. Bu görevlerinin ardından Amasya'ya kadı olmuştur. Ayrıca

³⁷² Topkapı Sarayı Milli Saraylar Arşivi (TS.MA.): TS. MA., Dosya No: 970, Gömlek No: 29.

³⁷³ Topkapı Sarayı Milli Saraylar Arşivi (TS.MA.): TS. MA., Dosya No: 970, Gömlek No: 29; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2. s.199.

³⁷⁴ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.2. s.199.

³⁷⁵ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.241.

³⁷⁶ Kepecioğlu, a.g.e., c.3, s.238.

³⁷⁷ Baldırzâde, a.g.e., s.273; İsmail Belig, a.g.e., s.254.

³⁷⁸ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.638-640; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.405.

³⁷⁹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.638.

³⁸⁰ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.405; İsmail Belig, a.g.e., s.255.

Yavuz Sultan Selim devrinde Divan-ı Âli'de hazine defterdârlığı vazifesine getirilmiştir³⁸¹.

926/1520'de İbn Fagfur'un ikinci kere görev yaptığı Şam kadılığına, Yegânî Sinan Çelebi tayin edilmiştir. 935/1529 yılında Ahmed Efendi yerine Sahn medreselerinden birinde müderris iken emekli olmuştur³⁸². İnebey ve Setbaşı vakıflarına da mütevellilik yapan Yegânî Sinan Çelebi'nin birkaç eseri mevcuttur³⁸³. Bunlar *Şerh-i Mevâkıf* ile *Telvîh*'e yazdığı haşiyelerden ibarettir. Ayrıca tasnif edilmiş risaleleri mevcuttur³⁸⁴.

945/1538'de vefat eden Yegânî Sinan Çelebi, dedesinin medfun bulunduğu Yıldırım'daki medresenin haziresine defnedilmiştir³⁸⁵. İsmail Belîğ'in eserinde belirttiğine göre mezar taşında “*Nişângâh-ı Sinan du'â-yı müslimîndir.*”³⁸⁶ ibaresi yazılıdır.

b. Şah Mehmed b. Sinan el-Yegânî

Molla Yegânî'nin torunudur. Babası Yegânî Sinan Çelebi'dir. Asrındaki âlimler arasında yer alan Aşçızâde Hasan Çelebi'den ve Kara Dâvud Efendi'den okumuştur. Ebussuûd Efendi'ye hizmet eden Şah Mehmed, Sultaniye Müderrisi Hayreddin Efendi'den icazet almıştır³⁸⁷.

Şah Mehmed ilk başta 25 akçe karşılığında Bursa Molla Yegân Medresesi'nde müderris olmuştur. Daha sonra 30 akçe vazifeyle İznik'de Süleyman Paşa Medresesi ve 40 akçe mukabilinde ise İstanbul'da İbrahim Paşa Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. 962/1555 senesinde Bagdâdîzâde Hasan Çelebi yerine İznik Orhaniyesi Medresesi'nde müderris olmuştur³⁸⁸.

969/1561 senesi Safer ayında vefat eden Şah Mehmed'in kabri Yegânzâdelerin yanındadır³⁸⁹. İsmail Belîğ, Şah Mehmed Yegânzâde'nin bazı hastalıkları sebebiyle ilimle gerektiği kadar meşgul olamamasına rağmen onun hakkında “*ilim deryâsına âşinâ, aşırı zeki, dikkatli bir stajyer, her ilimde bir pay sahibi, akıllı, olgun ve edepli biri*” ifadelerini kullanmıştır³⁹⁰.

³⁸¹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.640; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.405; Baldırzâde, a.g.e., s.273; İsmail Belîğ, a.g.e., s.255; Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.109.

³⁸² İsmail Belîğ, a.g.e., s.255.

³⁸³ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.109.

³⁸⁴ İsmail Belîğ, a.g.e., s.255; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.2, s.53.

³⁸⁵ İsmail Belîğ, a.g.e., s.255; Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.109.

³⁸⁶ İsmail Belîğ, a.g.e., s.255.

³⁸⁷ İsmail Belîğ, a.g.e., s.256; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.23.

³⁸⁸ İsmail Belîğ, a.g.e., s.256; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.23.

³⁸⁹ İsmail Belîğ, a.g.e., s.257.

³⁹⁰ İsmail Belîğ, a.g.e., s.257.

c. Eyyühüm Ahmed Çelebi ibn Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri olan Eyyühüm Şemseddin Ahmed Çelebi, Molla Yegân'ın torunu olup babası Yûsuf Bâlî'dir³⁹¹. Eyyühüm Ahmed Çelebi, dergâhında "Ahmed", ulema arasında ise "Eyyühüm Çelebi" adıyla meşhur olmuştur³⁹².

Taşköprülüzâde'nin eserinde tavsif ettiğine göre Eyyühüm Çelebi, ilmî yetkinliği biraz az olmakla birlikte heybetli bir yapıya sahip güzel konuşan, açık sözlü bir insandır³⁹³. Hitabeti kuvvetli, vakarlı, heybetli bir kişidir³⁹⁴. Hayır yapmayı çok seven Eyyühüm Çelebi'nin kendi adına yaptırdığı bir cami ve medresesi vardır. Ayakları felç olunca vefatına kadar yatalak olarak kalmıştır³⁹⁵.

Asrındaki âlimlerden ilim tahsil eden Eyyühüm Çelebi daha sonra Amasya'ya kadı olmuştur. 886/1481'de Sultan Bâyezid Han tarafından Molla Vildan'ın iki kere görev yaptığı Bursa'ya, onun yerine kadı olarak vazifelendirilmiştir. Ancak bir müddet sonra Sultan, Eyyühüm Çelebi'yi 890/1485 yılında azledip tekrar Amasya kadılığına getirtmiş ve yerine Yakub Paşa geçmiştir³⁹⁶. 911/1505'de Mahmud Efendi yerine ikinci kere Bursa'da kadı olmuştur. 912/1506'da Kirez Seydî mesnedine geçmeyi kabul etmiştir. 918/1512 senesinde Kara Bâlî yerine üçüncü kez Bursa kadılığına getirilmiştir. 919/1513'te azledilip yerine Şah Mehmed Fenârî geçirilmiştir³⁹⁷.

Sultan Selim döneminde Gelibolu'da kadılık yapmıştır. Daha sonra buradaki vazifesinden istifa edip resmî işlerden uzak durmayı tercih etmiştir. Yevmi 50 akçe karşılığında emekli olduktan sonra bir müddet daha Bursa'da yaşamıştır³⁹⁸.

941/1534³⁹⁹ yılında vefat eden Eyyühüm Çelebi, Bursa Emir Sultan haziresine defnedilmiştir⁴⁰⁰. Pîr Emir için bir türbe yaptıran⁴⁰¹ Eyyühüm Çelebi'nin Galata'da cami ve medresesi mevcuttur⁴⁰². Baltacı'nın verdiği bilgilere göre ise İstanbul Kasımpaşa'da cami, medrese ve hamamı vardır. Bugün sadece yaptırdığı cami ayakta kalmıştır⁴⁰³.

d. Hasan Çelebi

Defterdar Hasan Çelebi, Molla Yegân'ın torunudur. Babası Mehmed Şah'tır⁴⁰⁴.

³⁹¹ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.332; Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.514; İsmail Belig, a.g.e., s.255; Bursa Şerhiye Sicilleri (BŞS), 20091214140506MKB_SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03501_00029.

³⁹² İsmail Belig, a.g.e., s.255.

³⁹³ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.514.

³⁹⁴ İsmail Belig, a.g.e., s.256; Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.79.

³⁹⁵ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.514.

³⁹⁶ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.332; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.569; İsmail Belig, a.g.e., s.255-256.

³⁹⁷ İsmail Belig, a.g.e., s.256.

³⁹⁸ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.332; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.569; İsmail Belig, a.g.e., s.256.

³⁹⁹ Baltacı, a.g.e., s.564.

⁴⁰⁰ İsmail Belig, a.g.e., s.256; Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.79.

⁴⁰¹ Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.79.

⁴⁰² İsmail Belig, a.g.e., s.256; Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.79.

⁴⁰³ Baltacı, a.g.e., s.564.

⁴⁰⁴ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.957-958.

e. Mevlana Şeyh Mahmud Çelebi

Seydi Ahmed Çelebi'nin evladıdır. Kaynaklarda geçen bilgiye göre Mahmud Çelebi'nin babası, 1507 yılında Ulvi Yegânî adıyla tanınmıştır⁴⁰⁵. Ulvî Yegânî'den kastın Molla Yegân'ın oğlu Müderris Ulvî olabileceği ihtimaline binaen burada zikredilmiştir.

f. Ömer Çelebi

Müderris olan Ömer Çelebi, Hüseyin Paşa'nın oğlu ve vakıflarının mütevellisidir. 1513'te bu görevinden çekilmiş ve yerine kardeşi Şemseddin Çelebi tayin edilmiştir⁴⁰⁶.

g. Şemseddin Çelebi

Hüseyin Çelebi'nin oğlu, Ömer Çelebi'nin kardeşidir⁴⁰⁷. Hakkında yeterli malumata ulaşamamıştır.

h. Mehmed Şah Riyâzî bin Şemseddin Ahmed el-Yegânî

Eyyühümzâde Mehmed Çelebi olarak da bilinen Mehmed Şah Riyâzî, devrin fazilet sahibi âlimleri arasında yer almıştır⁴⁰⁸. Babası Molla Yegân'ın torunu olan Şemseddin Ahmed bin Yûsuf Bâlî'dir⁴⁰⁹.

Taşköprülüzâde eserinde Mehmed Şah için, “*yüce gönüllü, araştırmacı, inceleyen ve kendi nefsiyle meşgul olan biriydi. Hiç kimse hakkında kötü söz söylemezdi. İlimlerin hepsinden nasibini almıştı. Allah ruhunu şâd, kabrini aydınlık etsin.*”⁴¹⁰ ifadelerini kullanmıştır. Mecdî Efendi ise “*edîb, halîm ü selîm, ilimlerin hepsinden nasipli, gece gündüz ilim tahsiliyle meşgul, kimse hakkında su-i zannda bulunmazdı.*”⁴¹¹ biçiminde nitelendirmiştir.

Asrındaki ulemadan ilim tahsil ettikten sonra Müftü Cemalî Alâeddin Efendi'nin muîdi olmuştur. İstanbul Murad Paşa Medresesi'nde müderrislik vazifesini yerine getirmiştir. Ayrıca İstanbul Vezir Dâvud Paşa Medresesi, Kalenderhâne Medresesi, Vezir Ali Paşa Medresesi, Edirne Çifte medreselerin birinde⁴¹² ve Semân medreselerinin birinde müderrislik yapmıştır⁴¹³. Bu vazifesini ifa ederken 941/1534 yılında vefat etmiştir⁴¹⁴. Şairdir⁴¹⁵.

⁴⁰⁵ Kepecioğlu, a.g.e., c.3, s.95

⁴⁰⁶ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.29.

⁴⁰⁷ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.29.

⁴⁰⁸ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.752.

⁴⁰⁹ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.958.

⁴¹⁰ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.752.

⁴¹¹ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.478.

⁴¹² Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.752; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.478.

⁴¹³ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.478.

⁴¹⁴ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.752; Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1079.

i. Mehmed Şah bin Şemseddin Ahmed el-Yegânî

Şemseddin Ahmed bin Yûsuf Bâli'nin Mehmed Şah ismindeki diğerk oğludur. Müderris olup 965/1557'de vefat etmiştir⁴¹⁶.

j. Paşa Çelebi el-Yegânî

Asrın ilmiyle âmil, faziletli uleması arasında yer alanlardan biri de Paşa Çelebi el-Yegânî'dir⁴¹⁷. Asıl ismi Mustafa'dır⁴¹⁸. Mehmed Süreyyâ, Paşa Çelebi'nin Şemseddin Ahmed'in Mehmed Şah isimli iki oğlundan birinin çocuğı olduğunu söylemiştir⁴¹⁹.

Kaynaklarda belirtildiğine göre Paşa Çelebi hakkında, “*yumuşak huylu, cömert, içten ve vefalı biriydi. İlimle çok fazla meşgul olurdu. İlimlerin hemen hepsinden haberdardı.*” demiştir. Paşa Çelebi'nin sıhhati uzun süre kötü olması nedeniyle eseri azdır. Kaynaklarda Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh* isimli eserinin bir bölümüne haşiyeye kaleme aldığı veşair olup Türkçe şiirler yazdığı bilgisi mevcuttur⁴²⁰.

Zamanında yaşayan âlimlerden ilim tahsil eden Paşa Çelebi, daha sonra Müeyyedzâde'nin hizmetine girmiştir. Bursa Kaplıca Medresesi'nde müderrisliğe getirildikten sonra azledilmiştir. Bir müddet sonra aynı yerde yeniden göreve başlamıştır. Daha sonra Edirne Halebiyye Medresesi'nde müderris olduktan sonra tekrar Edirne Dârulhadis Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Buradaki vazifesi esnasında 938/1531 veya 939/1532 yılında İstanbul'da vefat etmiştir⁴²¹.

k. Alâeddin Ali Yegânî

Mehmed Süreyyâ, Alâeddin Ali'nin Şemseddin Ahmed'in Mehmed Şah isimli iki oğlundan birinin çocuğı olduğunu söylemiştir⁴²².

l. Sinaneddin Yûsuf bin Alaeddin Ali

Defterdar olan Sinaneddin Yûsuf'un babası Alaeddin Ali bin Mehmed Şah'tır⁴²³.

4. Kızı Tarafından Torunları

Molla Yegân'ın ismi tespit edilemeyen kızı Hızır Bey'le evlidir. Bu evlilikten Sinaneddin Yûsuf Paşa, Yakub Paşa ve Müftü Ahmed Paşa adlı üç erkek evladı

⁴¹⁵ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1079.

⁴¹⁶ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.4, s.1079.

⁴¹⁷ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.642.

⁴¹⁸ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.406.

⁴¹⁹ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.958.

⁴²⁰ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.642; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.406.

⁴²¹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.642; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.406.

⁴²² Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.958.

⁴²³ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.958.

olmuştur⁴²⁴. Ayrıca Hacı Kadın ve Fahrunnisa Hatun adlı hayırseverlikleriyle nam salmış iki kızı da dünyaya gelmiştir⁴²⁵. İlimde derin bir bilgiye sahip olan bu ailenin ünleri yarım asır kadar sürmüştür⁴²⁶.

a. Sinaneddin Yûsuf Paşa

844/1440⁴²⁷ senesinde doğan Sinaneddin Yûsuf Paşa, Hızır Bey bin Celâleddin'in oğludur⁴²⁸.

Taşköprülüzâde eserine Sinaneddin Yûsuf / Sinan Paşa için, “*aklî ve şer’î ilimlerin tamamına vâkıf, kıymetli bir âlim, zekâ ve hikmet parıltıları yüzünde okunan, hafızasının gücü ve zekâsının keskinliği yüzünden şüpheli bir kişiliğe sahip, meselelerin iç yüzünü az irdeleyen ve bu yüzden babasından çokça eleştiri alan biri*”⁴²⁹ ifadelerini kullanmıştır. 16. yüzyılda yetişen ulemanın çoğu Sinan Paşa'nın talebeleri arasındadır⁴³⁰.

Fatih Sultan Mehmed 871/1466'da Semân medreselerinden birine Sinan Paşa'yı görevlendirmiştir. Daha sonra kendisine hoca tayin ettiği Sinan Paşa'nın sohbetinden zevk aldığı için yanından ayırmaz olmuştu⁴³¹. Sinan Paşa, Fatih'in emriyle Kadızâde-i Rûmî'nin şerhine, *Havâşî 'alâ Şerhi'l-Çağmînî* adlı eseri kaleme almıştır. 875/1470 senesinde Sultan, Sinan Paşa'yı vezir tayin ederek kendisine daha yakın hale getirmiştir. Hatta fikirlerine o kadar çok önem veriyordu ki onun teklifi üzerine Lütfi Efendi'yi kütüphanesine hâfız-ı kütüb yapmıştır⁴³².

881/1476 yılında Sinan Paşa'yı, günlük altmış dirhem karşılığında Edirne Dârulhadis Medresesi'ne müderris olarak vazifelendirmiştir. Bir müddet sonra maaşını seksen dirheme çıkarmıştır. Sonrasında ise Edirne Çifte medreselerin birinde günlük elli dirhem mukabilinde müderris olarak tayin etmiştir. Buradaki vazifesine ek olarak Edirne Sultan Murad Han imaretinin mütevellîğini de vermiştir. 887/1482'de emekli maaşı günlük yüz dirhem olan Sinan Paşa, 888/1483 yılında Gelibolu livâlîğine getirilmiştir⁴³³. Torunlarının aktardığı bilgiye göre Sinan Paşa, 879/1474 yılında Fatih Sultan Mehmed'in veziri, 897/1478'de de veziriazamı olmuştur⁴³⁴.

⁴²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, s.76, 2.dipnot.

⁴²⁵ Yazıcıoğlu, a.g.e., s.414.

⁴²⁶ Mehmed Süreyya, a.g.e., c.2, s.669.

⁴²⁷ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.196.

⁴²⁸ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.290.

⁴²⁹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.290.

⁴³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, s.231.

⁴³¹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.292.

⁴³² Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.292; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.194.

⁴³³ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.292-294.

⁴³⁴ Ünver, a.g.e., s.106.

İlerleyen zamanlarda Fatih Sultan ile arasında vuku bulan bir hadise nedeniyle Sinan Paşa azledilmiştir. Bu mevzudan haberdar olan ulema, Yüce Divan'da toplanıp şayet Sinan Paşa hapisten çıkarılmazsa kendi kitaplarını yakıp memleketi terk edeceklerini dile getirmişler. Bunun üzerine Sultan, Paşa'yı hapisten çıkarıp âlimlere vermiştir. Ortalık sakinleşince Sinan Paşa'ya medresesine ilaveten Sivrihisar kadılığı vazifesini verip İstanbul'dan göndermiştir. İznik'e ulaştıktan sonra arkasından bir hekim gönderip Sinan Paşa'yı akıl sağlığı bozulduğu için tedavi etmesini istemiştir. Hekimin, Paşa'ya her gün bir şerbet içirip elli sopa vurduğu duyulunca Hüsâmeddinzâde Sultan'a mektup yazıp bu zulme bir son vermesini, aksi takdirde şehri terkedeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Sultan bunu yaptırmaktan vazgeçip Sinan Paşa'yı Sivrihisar'a göndermiştir⁴³⁵.

Sultan Bayezid tahta geçince Sinan Paşa'yı Edirne Dârulhadis Medresesi'ne günlük yüz dirhem maaşla getirmiştir. Burada Seyyid Şerif'e pek çok sual yönelttiği *Havâşî alâ Mebâhisi'l-Cevâhir min Şerhi'l-Mevâkıf* isimli eseri yazmıştır. Bu eseri dışında Türkçe kaleme aldığı iki kitabı daha vardır. Bunlar; Allah'a kurbiyeti hususundaki derin arzusunu içeren *Münâcât* ile evliya menkıbelerini konu edinen *Menâkıb-ı Evliyâ'sıdır*⁴³⁶. Tazarruât isimli eseriyle edebiyatta nesr-i mürsel tarzında yazarların başında gelenlerdendir⁴³⁷. Vakıflarına 3. bölümde yer verilmiştir.

Sinan Paşa'nın Yazma Eser Kütüphanesi'nden tespit edilen kitapları şunlardır: *Hâşiyetü'l-Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Mulâhâs fi'l-Hey'e*⁴³⁸, *Hâşiyeye alâ Risâle fi Kavsi Kuzah*⁴³⁹, *Tazarru-nâme*⁴⁴⁰, *Hâşiyetü'l-Hâşiyeye alâ Muhtasari'l-Müntehâ*⁴⁴¹, *Hâşiyeye ale'l-Bahsi Şairat*⁴⁴², *Risâle fi'l-Cevâb ale'r-Risâleti'l-Velâiye*⁴⁴³, *Ahlâk-nâme*⁴⁴⁴,

⁴³⁵ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.294; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.194-195.

⁴³⁶ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.294; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.195.

⁴³⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s.231.

⁴³⁸ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Hâşiyetü'l-Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Mulâhâs fi'l-Hey'e*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, No. 19 Hk 3019, vr.62.

⁴³⁹ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Hâşiyeye alâ Risâle fi Kavsi Kuzah*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, No. 19 Hk 1118/5.

⁴⁴⁰ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Tazarru-nâme*, Milli Kütüphane-Ankara, Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi, No. 60 Zile 128, vr.204+II.

⁴⁴¹ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Hâşiyetü'l-Hâşiyeye alâ Muhtasari'l-Müntehâ*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi, Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Koleksiyonu, No. 67 Saf 263/4, vr.99b-129a.

⁴⁴² Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Hâşiyeye alâ'l-Bahsi Şairat*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No. 37 Hk 348/3, vr.100b-101b.

⁴⁴³ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Risâle fi'l-Cevâb ale'r-Risâleti'l-Velâiye*, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, No. 05 Ba 1849/18, vr.157a-163b.

⁴⁴⁴ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Ahlâk-nâme*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No. 37 Hk 151, vr.218.

*Hâşiye alâ Şerhi'l-Mulahhas fi'l-Hey'e*⁴⁴⁵, *Tazarruat*⁴⁴⁶, *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*⁴⁴⁷, *Menâsik-nâme*⁴⁴⁸, *Haşiyet alâ Cevahir Şerh el-Mevakıf*⁴⁴⁹, *Tezkiretü'l-Evliyâ*⁴⁵⁰, *Fetih-nâme-i Akl ve Edî-i Sırr-ı Henkî*⁴⁵¹, *Teshîl*⁴⁵², *Târîh-i Yemen*⁴⁵³, *Nasihat-nâme*⁴⁵⁴, *Akâ'id*⁴⁵⁵, *Tarikatların İnkârına Reddiye*⁴⁵⁶, *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*⁴⁵⁷, *Tefsîr-i Sure-i Yasin*⁴⁵⁸, *Ecvibe*⁴⁵⁹, *Risaletü fi ecvibet İtirazati'l-kastali ale's-Seyyid-i Şerif*⁴⁶⁰, *Haşiyetü Envari't-Tenzil ve Esrari't-Te'vil*⁴⁶¹, *Risaletü fi istihraci zaviye hadde iza furida hareketu ahadi*⁴⁶², *Mesâil-i Fıkhiyye Mecmuası*⁴⁶³, *Hâşiye Şerhi'l-Çağmîni li-Kâdizâde*⁴⁶⁴, *Ma'ârifnâme*⁴⁶⁵ dir.

⁴⁴⁵ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Hâşiye alâ Şerhi'l-Mulahhas fi'l-Hey'e*, Konya bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Antalya Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk Kütüphanesi, No. 07 Ak 302/4, vr.107b-194b.

⁴⁴⁶ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Tazarruat*, Milli Kütüphane-ankara, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 3429, vr.64.

⁴⁴⁷ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi, No. 07 El 2563, vr.266.

⁴⁴⁸ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Menâsik-nâme*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No. 37 Hk 1421/1, vr.1b-10b.

⁴⁴⁹ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Haşiyet alâ Cevahir Şerh el-Mevakıf*, Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesi, Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesi, No. 42 Yu 6895.

⁴⁵⁰ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Milli Kütüphane-Ankara, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 1648, vr.131.

⁴⁵¹ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Fetih-nâme-i Akl ve Edî-i Sırr-ı Henkî*, Fransa, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No. Gaulmin, vr.47.

⁴⁵² Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Teshîl*, Fransa, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No. Vansleb/Regius, 1332, vr.66.

⁴⁵³ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Târîh-i Yemen*, Fransa, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No. Ducaurroy, 7., vr.166.

⁴⁵⁴ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Nasihat-nâme*, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, No. K 1022, vr.202.

⁴⁵⁵ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Akâ'id*, Kayseri, Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, No. Râşid Efendi Eki 1425/2, vr.35b-99a.

⁴⁵⁶ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Tarikatların İnkârına Reddiye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, No. 1170/3, vr.45-48.

⁴⁵⁷ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*, Kayseri, Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, No. Râşid Efendi 30, vr.387.

⁴⁵⁸ Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey (844-891/1440-1486), *Tefsîr-i Sure-i Yasin*, Milli Kütüphane-Ankara, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz A 8921/1, vr.1b-52b.

⁴⁵⁹ Sinan Paşa, *Ecvibe*, Kütahya Vahitpaşa İl Halk Kütüphanesi, Kütahya Vahitpaşa İl Halk Kütüphanesi, No. 43 Va 53, vr.2.

⁴⁶⁰ Sinan Paşa, *Risaletü fi ecvibet İtirazati'l-kastali ale's-Seyyid-i Şerif*, Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonu, No. 34 Atf 1570/9, vr.189-192.

⁴⁶¹ Sinan Paşa, Sinaneddin Yusuf b. Hızır (ö. 891/1486), *Haşiyetü Envari't-tenzil ve Esrari't-tevil*, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 34 Nk 497, vr.459.

⁴⁶² Sinan Paşa, Yusuf b. Hızır, 891/1486, *Risaletü fi istihraci zaviye hadde iza furida hareketu ahadi*, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu, No. 34 Ma 721/4, vr.69-70.

⁴⁶³ Sinan Paşa b. Hızır Bey 844-891 H., *Mesâ'il-i Fıkhiyye Mecmu'ası*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, No. 34 Fe 955, vr.262.

⁴⁶⁴ Sinan Paşa b. Hızır Bey b. Celâl, ö.891 H. [şrh], *Hâşiye Şerhi'l-Çağmîni li-Kâdizâde*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, No.34 Fe 1334/1, vr.73.

⁴⁶⁵ Sinan Paşa b. Hızır Bey 844-891 H., *Ma'ârifnâme*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, No. 34 Ae Şeriyeye 1113/1, vr.1-215.

891/1486 yılında Edirne’de vefat eden Sinan Paşa’yı, israf derecesine varan cömertliği nedeniyle naaşını yıkamak için evinde odun bile bulunamamıştır⁴⁶⁶. Bazı kaynaklarda Sinan Paşa’nın İstanbul’da vefat ettiği ve Ebu Eyyüb el-Ensârî civarında defnedildiği yazılmıştır⁴⁶⁷.

b. Mehmed bin Sinan Paşa

Sinan Paşa’nın ulemadan olan oğludur⁴⁶⁸. Hakkında başka bir bilgi bulunamamıştır.

c. Yakub Paşa

Yakub Paşa, Hızır Bey bin Celâleddin’in oğludur⁴⁶⁹. Taşköprülüzâde, eserinde Yakub Paşa için, “*devrin fazilet ve üstün derece sahibi, ilmiyle amel eden kıymetli âlimlerinden biri, erdemli, hakkı arayan, dindar ve yüksek ahlâk sahibi*”⁴⁷⁰ vasıflandırmalarında bulunmuştur.

Bursa Sultaniye Medresesi’nde göreve başlayan Yakub Paşa, daha sonra Semân medreselerinin birinde müderrislik vazifesini ifa etmiştir. 891/1486 yılında Bursa’da kadılık görevini yürütürken vefat etmiştir⁴⁷¹. Molla Fenârî Camii yakınlarında medfundur. Mahlulüne Fenârî Ali tayin olunmuştur⁴⁷². Vakıflarına 3. bölümde yer verilmiştir.

Taşköprülüzâde’nin belirttiğine göre Yakub Paşa, Sadrüş-Şerî’a’nın şerhine *Havâşî ‘alâ Şerhi’l-Vikâye* isimli bir eser kalemtir. Yakub Paşa’nın veciz bir üslupla detaylı malumat ve konulara yer verdiği eseri ulema arasında kabul görmüştür. Eserin bir nüshasını gördüğünü dile getiren Taşköprülüzâde, Yakub Paşa’nın kitabın kenarlarına pek çok açıklama ve güzel sorular yazdığını, Hasan Çelebi’nin kendi eserindeki kenar notlarının çoğunu ondan aldığını söylemiştir⁴⁷³. Yakub Paşa’nın Yazma Eser Kütüphanesi’nden tespit edilen kitapları şunlardır: *Haşiyet-i Şerh-i Vikâye*⁴⁷⁴, *Haşiyet (vikayetü’r-Rivaye fî Mesailü’l-Hidaye)*⁴⁷⁵, *Haşiyetu Vikâyeti’r-*

⁴⁶⁶ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.296; Ünver, a.g.e., s.106.

⁴⁶⁷ Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.196; Ayverdi, a.g.e., C.4, s.764.

⁴⁶⁸ Ünver, a.g.e., s.106.

⁴⁶⁹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.296; İsmail Belig, a.g.e., s.278; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.500.

⁴⁷⁰ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.296.

⁴⁷¹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.296; Mecdî Mehmed Efendi, a.g.e., s.196; İsmail Belig, a.g.e., s.279; Ünver, a.g.e., s.106. Hoca Sadeddin (sf.500’de) Yâkub Paşa’nın Sahn müderrisi olduğunu söylemiştir.

⁴⁷² İsmail Belig, a.g.e., s.279.

⁴⁷³ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.296.

⁴⁷⁴ Yakub Paşa b. Hızır bey, *Haşiyet-i Şerh-i Vikâye*, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, No. 43 Va 1759, vr.219.

⁴⁷⁵ Yakub Paşa b. Hızır Bey (ö.891 H.), *Haşiyet (Vikayetü’r-Rivaye fî Mesailü’l-Hidaye)*, Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Koleksiyonu, No. 43 Ze 134, vr.4+205.

*Rivâye fi Mesâili'l-Hidâye*⁴⁷⁶, *Haşiyeye alâ şerhi'l-vikâye li-sadri'ş-şerîa*⁴⁷⁷, *Hâşiyeye 'alâ hâşiyeti's-Seyyîd 'alâ şerhi muhtasari ibni'l-Hâcib*⁴⁷⁸' dir.

d. Müftü Ahmed Paşa

Ahmed Paşa, Hızır Bey bin Celâleddin'in oğludur⁴⁷⁹. Taşkoprülüzâde eserinde Ahmed Paşa için “*devrin fazilet sahibi âlimlerinden biri, edepli, düzgün karakterli, alçak gönüllü, fakirleri ve muhtaçları seven bir âlim*”⁴⁸⁰ nitelemelerinde bulunmuştur.

Fatih Sultan Mehmed, Semân medreselerini inşa ettirdiği zaman, henüz o sıralarda yirmi yaşına bile varmamış olan Ahmed Paşa'yı günlük kırk dirhem maaş karşılığında vazifelendirmiştir. Ancak biraderi Sinan Paşa ifa ettiği vezirlik görevinden alınca Ahmed Paşa'da vazifesinden alınıp Üsküp müderrisliği ve kadılık görevine getirilmiştir. Sultan Bayezid Han ise tahta geçtiği zaman Edirne Çifte medreselerin birini, daha sonra da Semân⁴⁸¹ medreselerinin birini Ahmed Paşa'ya vermiştir. Bursa'da müftülük vazifesine getirilince de kendisine günde yüz dirhem bağlanmıştır. Söz konusu maaşa ilaveten Bursa yakınlarındaki bir köyü arpalık olarak tahsis etmiştir. Uzun bir müddet burada ikâmet eden Ahmed Paşa, yaklaşık 90 yaşlarında 927/1520 yılında vefat etmiştir⁴⁸². Kabri Zeyniyye zaviyesinde medfundur⁴⁸³. Vakıflarına 3. bölümde yer verilmiştir.

e. Küçük Hızır Bey Çelebi

Müftü Ahmed Paşa'nın âlim ve şair olan çocuğudur. Şiirlerinde Hıdrî mahlasını kullanmıştır⁴⁸⁴.

f. Hacı Kadın

Asıl ismi Sultan Hatun'dur. Tefsir ilmiyle ilgilenecek düzeyde ilim sahibidir. Me'âlimü't-Tenzîl'in karışık halde bulunan 8 cüzünü bağışlamış⁴⁸⁵ ve vakfiyesinde şunların kaydedilmesini istemiştir:

⁴⁷⁶ Yakub Paşa b. Hızır Bey (ö.891 H.), *Haşiyetu Vikayetü'r-Rivaye fi Mesaili'l-Hidaye*, Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Koleksiyonu, No. 43 Ze 883, vr.7+220+1.

⁴⁷⁷ Yakub Paşa b.Hızır Bey, *Haşiyeye ala şerh al vikaye li-Sadr al şeria*, Konya Karatay Yusufaga Kütüphanesi, Konya Karatay Yusufaga Kütüphanesi, No. 42 Yu 9832.

⁴⁷⁸ Yakub Paşa, ö.891 H.[mhş], *Hâşiyeye 'alâ Şerhi Muhtasari İbni'l-Hâcib*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, No. 34 Fe 597/4, vr.124-165.

⁴⁷⁹ Taşkoprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.298; İsmail Belig, a.g.e., s.277; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.500.

⁴⁸⁰ Taşkoprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.298.

⁴⁸¹ Taşkoprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.298; Mecdi Mehmed Efendi, a.g.e., s.197; Hoca Sadeddin, (a.g.e., s.501'de) Ahmet Paşa'nın, Sahn müderrisi olduğunu söylemiştir.

⁴⁸² Taşkoprülüzâde Ahmed Efendi, a.g.e., s.298; Mecdi Mehmed Efendi, a.g.e., s.197; Hoca Sadeddin, a.g.e., s.500-501.

⁴⁸³ İsmail Belig, a.g.e., s.278; Baykal, a.g.e., s.98.

⁴⁸⁴ Ünver, a.g.e., s.107.

⁴⁸⁵ Ünver, a.g.e., s.108.

“Kur’an’ın tefsirine ait sekiz ciltten ibaret olan Me‘âlimü’t-Tenzîl adlı şu kitabı Sadruddin’in oğlu Celâlüddin lakablı merhum Emir Arif’in oğlu merhum Hızır Bey - Allah kabirlerin tayyib etsin- kızı Sultan Hatun, zayi etmemek ve sefere götürmemek şartıyla zevcine, sonra talib-i ilim ve okumaya ehil olan evladına, sonra evlâdının evlâdına, sonra da ehl-i ilim fakirlerine vakfetmiştir.”⁴⁸⁶

Vakıflarına 3. bölümde yer verilmiştir.

g. Fahrunnisa Hatun

A. Süheyl Ünver, 906/1500 tarihli vakfiyede Hızır Bey’in kızları olan Hacı Hatun binti Hızır Bey ve Fahrunnisa binti Hızır Bey’in isimlerine rastlamıştır⁴⁸⁷. Hakkında başka bir bilgi bulunamamıştır.

5. Molla Yegân’a İntisab İddiasında Bulunanlar

a. Celâl Efendi Yegânzâde

Bursa âlimleri arasında zikredilen Celâl Efendi aslen Karamanlı’dır⁴⁸⁸. Molla Yegân’ın vakfedilmiş bir kitabını elinde bulundurması nedeniyle ona yakınlık iddiasında bulunmuştur. Celâl Yegânî ismiyle meşhurdur⁴⁸⁹.

Kaynaklarda belirtildiğine göre, “Merhum ilim ve fen sahibi ve Arap atasözleri ve deyimlerine yeteneği olup⁴⁹⁰ Arap edebiyatına da hakkıyla vâkıftı. Oğlu Mehmed Efendi âlim ve fazıl bir zattı.”⁴⁹¹

Celâl Yegânî, 1011/1602’de Bâlî Efendi yerine Beşiktaş’ta bulunan Sinan Paşa Medresesi’ne vazifelendirilmiştir. Daha sonra Hızır Efendi yerine Seyyid Gazi müftülüğüne getirilmiştir, ancak kabul etmeyip makamında kalmıştır. 1015/1606’da medresesi Halepli Ebu Bekirzâde Mehmed Çelebi’ye verilmiş ve Celâl Yegânî, Mısır kazalarından birine gönderilmiştir. 1016/1607’de Ömer Efendi yerine Selanik müftülüğü verilmiş, ancak kabul etmemiştir. Daha sonra Zaifizâde yerine Mustafa Paşayı Atık Medresesi’nde üç kere azledilmesinden sonra Taceddin Efendi yerine Bursa Gazi Hudavendigâr Medresesinde görevliyken 1020/1611 yılında vefat etmiştir⁴⁹². Celâlî Efendi’nin kabri Bursa Pınarbaşı Kalenderhane yakınlarındadır⁴⁹³.

⁴⁸⁶ Ünver, a.g.e., s.109.

⁴⁸⁷ Ünver, a.g.e., s.111.

⁴⁸⁸ İsmail Belig, a.g.e., s.257; Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.229.

⁴⁸⁹ İsmail Belig, a.g.e., s.257.

⁴⁹⁰ İsmail Belig, a.g.e., s.257; Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.229.

⁴⁹¹ Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.229.

⁴⁹² İsmail Belig, a.g.e., s.257.

⁴⁹³ İsmail Belig, a.g.e., s.257.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOLLA YEGÂN VE YEGÂNZÂDELERE AİT YAPILAR

A. YEGÂNZÂDELERE AİT YAPILAR

1. Camiler

a. Eyyühüm Ahmed Efendi Camii

Kaynaklarda Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân'ın oğlu olan Eyyühüm Ahmed Efendi'nin İstanbul'da bir cami yaptırdığı bilgisi yer almaktadır.⁴⁹⁴ Ancak tüm aramalara rağmen vakfiyesine ulaşamamıştır.

b. Hacı Ahmed bin Hızır Yegân Camii

Hızır Bey'in oğlu Müftü Ahmed Paşa adıyla da bilinen Hacı Ahmed'in yaptırdığı camidir. Kaynaklarda geçen bilgiye göre yanmış olan caminin kitabesi, Etnografya Müzesi'ne giderken yokuşun ortasındaki ağaçların arasındadır. Ayverdi kitabenin fotoğrafını net olarak çekemediğini belirtmekle birlikte kitabe hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Bu bilgilere göre kitabe 56x75 cm. ebatında olup orta dereceli bir sülüsle yazılmıştır.

Kitabede şunlar yazılıdır: *Bu mübarek camiye -Allah onun günlerini iyilik ve ihsan içinde geçirtsin- Yegân diye meşhur umera vü ekâbirin övüncü Hacı Ahmed bin Hızır, -Allah onun gölgesini âlemlere uzatsın- sultan oğlu sultan olan Sultan Murad bin Mehmed Han -Allah mülkünü ve devletini sonsuz kılsın- döneminde Mennan olan Rabbinin rızasını isteyerek sene 842'de imar etti⁴⁹⁵.*

2. Mescidler

a. Molla Yegân Mescidi

Molla Yegân, medresesinin avlusunda bir mescid inşa ettirmiş ve hakkında vakıf düzenlemiştir. Buranın ihtiyaçlarının giderilmesi için Karaman Köyü civarında Nilüfer üstündeki bir bina içerisinde yer alan dört gözlük değirmeni vakfetmiştir⁴⁹⁶. Ayrıca başka araziler, Bursa eteği civarında yer alan üç bölüm yoncalık ile Çamlıca Ayazma mevkiinde bir menzil, Bursa Kirişçiler yakınında eski bayram yerine bitişik bahçe bağışlamıştır. Bunlara ilave olarak Keşşaf tefsirinin arkasına yazıldığı söylenen ve değişik ilimleri ihtiva eden 2900 adet kitabı mescide vakfetmiştir. Dönemin kitap çoğaltma imkanları göz önünde bulundurulduğu zaman bu eserlerin hazine değerinde

⁴⁹⁴ Baltacı, a.g.e., s.564.

⁴⁹⁵ Ayverdi, a.g.e., c.2, s.232.

⁴⁹⁶ Ayverdi, a.g.e., c.3, s.102.

bir bağış olduğu anlaşılır⁴⁹⁷. A. Süheyl Ünver, Molla Yegân'ın kütüphanesine ait olan iki kitabı bulmuştur. Bunlardan biri Bayezid'deki Veliyüddin Efendi Kütüphanesi'nde bulunan ve 833/1429 yılında çoğaltılmış olan fıkıh ilmiyle alakalı Arapça kaleme alınan *Kınyetü'l-münye fi'l-fikh* adlı kitaptır. Eserin başına yapıştırılmış olan iki uzun sayfada Molla Yegân'ın talik kırmasıyla el yazısını bulmuştur. İlk satırında “*ma fi haze'l-varak hattü'l-allâme Mevlânâ Yegân*” ibareleri yer almaktadır. Diğer bir kitap ise Fatih Kütüphanesi'ndeki *Keşfi Pezdevî*'nin ilk cildinde Molla Yegân adıyla meşhur olan Mehmed bin Armağan'ın “*min kütübi Mehmed bin Armağan*” şeklinde el yazısıyla yazılmış temellük kitabesidir⁴⁹⁸.

Mütevelliğini kendisinden sonra Mehmed Şah Paşa ve evladına daha sonra ise Yûsuf Bâlî evladına bırakılması istenen mescid vakfiyesinde mütevelli ile nazıra ikişer, vergi tahsildarına bir, imama iki, cüz okuyan beş kişiye birer, evladından En'am sûresi okuyan kişilere bir dirhem verilmesini kayda geçirilmiştir. 12 şahidin imzası olan bu vakfiye Cemaziyelahir 919/Ağustos 1513 tarihinde Ahmed bin Yûsuf Bâlî'nin mütevelliği zamanında tertip edilmiştir⁴⁹⁹.

Mescidi, Hüseyin Paşa Yegânî onarmış ve zaviye eklemiştir. Ancak Celâlî vakasında mescid ve zaviye büyük zarar görmüş ve 1613'te tamir edilip yenilenmiştir⁵⁰⁰.

b. Hacı Kadın-Hızır Bey Mescidi

Mescid Hacı Kadın ismiyle nam salmıştır. Ancak Hızır Bey'in kızı olan Hacı Kadın mı yoksa İskender Paşa'nın kızı olan Hacı Kadın mı olduğu konusunda kaynaklarda belirsizlik hakimdir. Rivayetlerden birine göre mescid, Hızır Bey'in kızı Hacı Kadın adıyla bilinen Sultan Hatun'dan adını almıştır. Diğer bir habere göre ise mescidin yanındaki çifte hamamı yaptıran İskender Paşa'nın kızı Hacı Kadın nedeniyle mescid bu adı almıştır⁵⁰¹.

Hacı Kadın Mescidi olarak bilinmesine rağmen tahrir defterlerinde Hızır Bey adlı bir mescid bilgisi vardır. Hızır Bey, 2160 iradlı bir başhane vakfedip imam için ayda 110, müezzin için ise 70 akçe verilmesini istemiştir. Kanuni Sultan Süleyman ise başhane yerine kervansaray inşa ettirmiş ve imam için 130 ve Kırk Çeşme'de bir

⁴⁹⁷ Ayverdi, a.g.e., c.3, s.103.

⁴⁹⁸ Ünver, age, s.78'deki 1. dipnot.

⁴⁹⁹ Ayverdi, a.g.e., c.3, s.103.

⁵⁰⁰ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.241.

⁵⁰¹ Ayverdi, a.g.e., c.3, s.415.

başhane hissesinden müezzin için senelik 720 akçe ayırmıştır. Mahalleli Hızır Bey'e olan saygıları gereği 10 kadar vakfi, hatim okumaları mukabilinde imam ile müezzine tahsis etmişlerdir. Sinan Paşa ise bu mescid için Filori Köyü'nün çeltiği ile bir değirmen vakfetmiştir⁵⁰².

Mescid, duvarları 90 cm. ve 8.28 m genişliğinde olup 9.47 m. derinliğinde fevkanî bir yapıdır. 3.25 m. derinliğinde son cemaat mahalli olan mescidin altında kemerli, içi boş bir bodrum bulunmaktaydı⁵⁰³. Bugün mescidden herhangi bir ize rastlanmamaktadır.

3. Medreseler

a. Molla Yegân Medresesi

Evliya Çelebi'nin de eserinde bahsettiği Molla Yegân Medresesi⁵⁰⁴, Bursa şehrinin Yıldırım semtinde I. Bayezid Türbesi yakınında Yegânzâdelerin mekteb ve mescidi yanındadır.⁵⁰⁵

Medrese Kara Eyne Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Ancak Kara Eyne Bey'in mütevellileri medreseye sahip çıkmayınca Molla Yegân ve ailesi himaye altına almış, medreseye bazı eklemeler ile mescid inşa etmişlerdir⁵⁰⁶. Molla Yegân bu medresede yapımından yaklaşık olarak 50 yıl sonra görev alarak buradaki eğitim-öğretim faaliyetlerini kaldığı yerden devam ettirmiştir⁵⁰⁷. Bu sebeplerden dolayı ilerleyen zamanlarda medrese, Kara Eyne Bey adıyla anılmaktan ziyade Molla Yegân Medresesi adıyla meşhur olmuştur. Bu konu hakkında Bursa mahkeme sicillerinde “...*mahrûse-i Bursa'da Yıldırım Bayezid Han -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran- Mahallesinde Molla Yegân Medresesi demekle şehîr Kara Eyne Bey binâ eylediği medreseye varub ... fi'l-hakîka medrese-i mezbûre Molla Yegân Medresesi demekle şöhret-yâb olur, lâkin bânîsi Kara Eyne Bey'dir...*”⁵⁰⁸ ifadeleri yer almaktadır.

Medrese, 20. asrın başlarına kadar öğrenci yetiştirme faaliyetlerini aktif bir şekilde devam ettirmiştir.⁵⁰⁹ Fakat yapıyla ilgili vakfiye halâ bulunamamıştır.⁵¹⁰

⁵⁰² Ayverdi, a.g.e., c.3, s.415.

⁵⁰³ Ayverdi, a.g.e., c.3, s.415.

⁵⁰⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., s.17.

⁵⁰⁵ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.241.

⁵⁰⁶ Ayverdi, a.g.e., c.3, s.120.

⁵⁰⁷ Mefail Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1999, s.97; Gül, a.g.e., s.40.

⁵⁰⁸ Mefail Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, s.40.

⁵⁰⁹ Baltacı, a.g.e., s.315-316.

Günümüzde sadece iki odası sağlam kalan medresenin arkasındaki mezarlıkta Molla Yegân'ın oğullarından birine ait mezarın olduğu bilgisi mevcuttur⁵¹¹. Ancak bölgede yapılan araştırmalarda mezarlara ulaşılamamıştır.

Medrese, 12 oda ve bir dershaneden müteşekkil kagir bir yapıdan oluşur. Müderrislere 1542'den önceleri 25 akçe verilmiştir. 1559 yılından önce 30 akçe, 1563 senesinden önce 50 akçe verilirken 1564'de 40 akçe, 1594 senesinde yine 50 akçe gündelik verilmiştir. 1639'da 60 akçe ve 1645 yılındaysa “*mûsıla-i sahn*” yevmiyesi ödenmiştir⁵¹².

Molla Yegân medrese ve mescid için bir su değirmeni ile civarındaki arsalar, Bursa etrafında bulunup yoncalık ve çayırılık olarak bilinen üç parça yer vakfetmiştir. Bunlara ilave olarak Çamlıca'da bulunan Ayazma mevkiinde bir ev, Atıcılar'ın altında mevcut olan bir bahçe⁵¹³, Kirişhane yakınlarında “Serhoş Bahçesi” olarak bilinen Aişe Hatun bahçesi⁵¹⁴ ve 865 senesinde 2900 kitap bağışladığı belirtilmektedir⁵¹⁵. Ayrıca 1625 senesinde yok olan evkaftaki bilgilere göre medresenin vakıfları arasında İnebey Hamamı ve Çağrısan Köyü de bulunuyordu⁵¹⁶. Mütevelli görevlendirilmeyip 300 yıldan itibaren müderrisler “hasbî” olarak yerine getirmişlerdir⁵¹⁷.

16. yüzyılda medrese de görev yapan müderrislerin isimleri şöyledir:

1. Abdülfettah Efendi (1518'den önce)
2. Kasım Halife (1518)
3. Çerçin Alâaddin Ali (1523'den önce)
4. Bostan Efendi (1528)
5. Şemseddin Ahmed (1542'den önce)
6. Sa'di Efendi (1549)

⁵¹⁰ Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, s.41.

⁵¹¹ Baykal, a.g.e., s.156.

⁵¹² İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1988, s.23.

⁵¹³ Erünsal, a.g.e., s.23.

⁵¹⁴ Bursa Şerhiye Sicilleri (BŞS),
20091214145538MKB_SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03526_00036.

⁵¹⁵ Erünsal, a.g.e., s.23.

⁵¹⁶ Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, s.41.

⁵¹⁷ Bursa Şerhiye Sicilleri (BŞS), 20091211161926MKB-
SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03571_00006.

7. Seydî Efendi (1552)
8. Molla Çelebi (1552)
9. Seydi Halife (1553)
10. Mehmed Çelebi b. Abdi (1553)
11. Sinan Yegânizâde Şah Mehmed (1555'den önce)
12. Abdüllatif Efendi (1558'den önce)
13. Hayreddin b. Nusreddin (1558)
14. Sinaneddin Yûsuf b. Pir Ahmed (1559'dan önce)
15. Alâaddin Efendi (1560)
16. Ali Çelebi b. Kasım (1560)
17. Kasapzâde Abdülkerim Efendi (1560)
18. A'rac Şeyhî Çelebi (1563)
19. Ahmed b. Mahmud Efendi (1563)
20. Abdullah Çelebi b. Muhyiddin (1564)
21. Abdülkadir Efendi b. Mehmed (1569)
22. Pir Mehmed b. Abdülkadir (1574)
23. Mahmud Çelebi (1575)
24. Mehmed Çelebi b. Piri Çelebi (1576)
25. Muslihiddin Efendi b. Mehmed (1577)
26. Mustafa Çelebi (1579)
27. Mahmud b. Pirî (1581'den önce)
28. İmamzâde Ahmed Efendi (1584'den önce)
29. Şemseddin Efendi (1585'den önce)
30. Mehmed Efendi b. Halil (1586)
31. Mehmed Çelebi b. Ali (1592)
32. Bakkalzâde Muhyiddin Efendi (1594'den önce)

33. Pir Ahmed Efendi (1595)
34. Abdullah Efendi (1603)
35. Ahmed Efendi b. Veli (1604)⁵¹⁸
36. Yörükzâde Kebirî Mehmed Efendi (1765)⁵¹⁹
37. Mehmed Efendi b. Mehmed⁵²⁰

b. Eyyühüm Ahmed Efendi Medresesi

Kaynaklarda Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân'ın oğlu olan Eyyühüm Ahmed Efendi'nin İstanbul'da bir medrese inşa ettirildiği bilgisi yer almaktadır.⁵²¹ Ancak günümüzde ayakta değildir. Yapılan araştırmalar sonucunda ise vakfiyesine ulaşılamamıştır.

c. Müftü Medresesi/İnebey Medresesi

Müftü Ahmed Paşa'nın Bursa Ulu Cami civarında kendisine ait kitaplarını da vakfettiği Müftü Medresesi adıyla meşhur bir medresesi vardır⁵²². Bazı kaynaklarda medresenin adı Küçük İnebey Medresesi, Aşağı İnebey Medresesi olarak da geçmektedir⁵²³. Söz konusu medrese İnebey Medresesi'nin karşısında bulunan sütçü dükkanının arkasında dokuma fabrikası ile evlerin olduğu yerde inşa edilmiştir. Günümüzde bu medreseden geriye sadece bir duvar sağlam kalmıştır⁵²⁴. Ancak medresenin vakfiyesine ulaşılamamıştır.

d. Hacı Kadın Medresesi

Kaynaklarda Hacı Kadın'ın bir medrese yaptırdığı bilgisine oraya vakfettiği kitaplardan ulaşılmıştır. Ancak medrese günümüzde mevcut değildir. Ayverdi, bu medresenin mescidin bodrum katı olma ihtimalini değerlendirmektedir⁵²⁵.

⁵¹⁸ Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, s.42.

⁵¹⁹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya No. 100, Gömlek No. 4961.

⁵²⁰ Bursa Şerhiye Sicilleri (BŞS),
20091214145538MKB_SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03526_00059.

⁵²¹ Baltacı, a.g.e., s.564; Ünver, a.g.e., s.107.

⁵²² Mecdî Efendi, a.g.e., s.197.

⁵²³ Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.236, Baykal, a.g.e., s.97.

⁵²⁴ Baykal, a.g.e., s.97-98.

⁵²⁵ Ayverdi, a.g.e., c.3, s.415.

4. Mektepler

a. Yegân Mektebi (Molla)

“Molla Yegânzâde Sinan Çelebi” ismiyle de bilinen mektep⁵²⁶, Yıldırım semtinde Ali Çelebi Yegânoğlu Mevlana Sinaneddin tarafından inşa edilmiş ve vakfedilmiştir. İki oda ve bir sofadan ibaret olan mektep büyük kişilerin eğitim gördükleri bir yerdir. Buranın giderlerini karşılamak için Tahtakale civarında bir kasap dükkanı ve mektebe bitişik dükkan ile bir de hücreyi vakfetmiştir. Hocalık yapan kişiye ise günlük iki dirhem verilmesini şart koşmuştur⁵²⁷.

b. Ahmed Çelebi Mektebi

Bursa Bezciöğlü Mahallesi’nde yer alan mektebi, Yegânîler ailesinden Ahmed Çelebi inşa ettirmiştir. Müderrise günlük 3 akçe verilen bu mektebin, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaptırıldığı tahmin edilmektedir⁵²⁸.

c. Armağan Mektebi

Molla Yegân’ın babası Armağan Halil’e isnad edilen bu mektep, daha ziyade Molla Yegân ismiyle meşhur olmuştur. Yıldırım semtinde cami yakınlarında yer alan mektepten günümüze herhangi bir iz kalmamıştır⁵²⁹.

5. Hamamlar

a. Eyyühüm Ahmed Efendi Hamamı

Kaynaklarda Yûsuf Bâli bin Molla Yegân’ın oğlu olan Eyyühüm Ahmed Efendi’nin İstanbul’da bir hamam inşa ettirildiği bilgisi yer almaktadır.⁵³⁰ Ancak hamam günümüzde ayakta değildir. Yapılan araştırmalar sonucunda ise vakfiyesine ulaşılamamıştır.

b. Sinan Paşa Hamamı

Hoca Paşa adıyla da şöhret bulan Sinan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Hoca Paşa Hamamı olarak bilinmekle birlikte vakfiyesinde Sinan Paşa Hamamı adı

⁵²⁶ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, s.166.

⁵²⁷ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, s.166, Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.241.

⁵²⁸ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, s.93.

⁵²⁹ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, s.96-97.

⁵³⁰ Baltacı, a.g.e., s.564.

geçmektedir⁵³¹. İstanbul'un büyük hamamları arasında kabul edilmektedir. Kadınlar kısmı sonradan lokanta olarak değiştirilip tamir edilmiştir⁵³². Ancak Sinan Paşa bu hamamı vakfetmemiştir. Hamam, Fatih Camii vakıfları arasında kayıtlıdır⁵³³.

6. Sular

a. Yeni Su

Molla Yegân yaylasından çıkan suyun ayağı olup Bursa şehrinde bulunan İbrahim Paşa, Hacılar, Sarı Abdullah, Kayganzâde mahalleleri ile camilerin önlerine ve Davud Paşa Hamamı önündeki çeşmelere akmaktaydı⁵³⁴.

b. Kara Pınar Suyu

Beyce Mehmed'in oğlu Mustafa Çelebi, 1505'te Molla Yegân yaylasından getirdiği suyu Gökdere yakınlarında bulunan Seyyidler mahallesine akıtmıştır⁵³⁵.

7. Mahalle

a. Hızır Bey Mahallesi

İstanbul Zeyrek'in altında ve Hızır Bey'in defnedildiği mescidin yakınlarındaki mahalleye verilen isimdir. Ancak sonradan buradaki bir sokağın adı Hızır Bey olmuştur⁵³⁶.

8. Molla Yegan Vakfiyesindeki Şahitler

a. Ahmed Dede

Ahmed bin Mehmed ulemadan bir zattır. 864/1460 tarihli Molla Yegân vakfiyesinde şahit olarak bulunmuştur⁵³⁷.

b. Mevlânâ Taceddin

Mevlana Taceddin bin Yûsuf 864/1460 tarihli Molla Yegân vakfiyesinde şahit olmuştur⁵³⁸.

⁵³¹ Ayverdi, a.g.e., c.4, s.606.

⁵³² Ayverdi, a.g.e., c.4, s.608.

⁵³³ Ayverdi, a.g.e., C.4, s.608.

⁵³⁴ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.243.

⁵³⁵ Kepecioğlu, a.g.e., c.3, s.12.

⁵³⁶ Ünver, a.g.e., s.113.

⁵³⁷ Kepecioğlu, a.g.e., c.1, s.81.

⁵³⁸ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.163.

c. Mevlânâ Hayreddin

Hayreddin bin Mehmed, Molla Yegân'ın dostlarından biridir. 864/1460 tarihli Molla Yegân vakfiyesinde şahitlik yapmıştır⁵³⁹.

d. Mevlânâ İlyas

İlyas bin Mehmed 864/1460 tarihli Molla Yegân vakfiyesinde şahitler arasındadır⁵⁴⁰.

e. Mevlana Yûsuf

Bursa ulemasından olan Yûsuf bin Ahmed 864/1460 tarihli Molla Yegân vakfiyesinde şahittir.⁵⁴¹

f. Şeyh Sadeddin Efendi

Aslen Bursalı olan Şeyh Sadeddin bin Ahmed 864/1460 tarihli Molla Yegân vakfiyesinde şahitler arasında yer almıştır⁵⁴².

⁵³⁹ Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.174.

⁵⁴⁰ Kepecioğlu, a.g.e., c.2, s.231.

⁵⁴¹ Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.268.

⁵⁴² Kepecioğlu, a.g.e., c.4, s.63.

SONUÇ

Osmanlı Kuruluş ve Yükselme Dönemi sultanları, âlimleri ve halkı nezdinde önemli bir yere sahip olan Molla Yegân ve onun soyundan geldiği için Yegânîler/Yegânzâdeler adıyla meşhur olan ailesi çalışmanın ana muhtevasını oluşturmuştur.

Kaynaklarda Yeğen/Yegen ve Yegân olarak geçen ve Molla Yegân adıyla bilinen Mehmed bin Armağan kendinden sonra Yegânîler/Yegânzâdeler adıyla meşhur olan seçkin bir ulemâ ailesine ismini vermiştir.

Eserlerde *âlemin yegânesi* olarak bahsedilen Molla Yegân, hocası Molla Fenârî'den sonra asrındaki ilim adamlarının en büyüğü kabul edilmiştir. Padişahlar nezdinde fikirlerine değer verilmiş ve sözüne itimat edilmiştir. Ülkeye âlim getirmekle vazifelendirilen Molla Yegân'ın, bazı önemli medreselerde görevlendirilecek müderrislerin tespitinde kendisine danışılacak derecede padişahlar ve ulema ricali arasında önemli bir konuma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Vazifesini ifa ettiği süreçte rahle-i tedrisinden geçerek sonraki dönemde şeyhülislâmlık görevini de yürütmüş olan Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Efdalzâde Hamidüddin Efendi gibi pek çok meşhur ilim talibinin yetişmesine katkı sağlamıştır. Bu kadar ilimle hemhal olmasına rağmen Molla Yegân'ın tespit edilebilen herhangi bir telifi mevcut değildir. Ancak onun ilim halkasında bulunarak ileri seviyede ilmî donanıma sahip ve hepsi birbirinden kıymetli öğrencileri vasıtasıyla pek çok kitabın ortaya çıkmasına ve vefatından sonra da ilmin yayılmasına katkı sağlamıştır.

Yaşadığı dönemde bu denli hürmet görüp meşhur olmasına rağmen kaynaklarda kendisiyle ilgili az bilgi olması ve var olan malumatlarda da ihtilafın varlığı dikkatleri celbeden bir husustur. Şeyhülislâmlık vazifesine getirilip getirilmediği hususundaki belirsizlik buna örnek olarak gösterilebilir. Zira klasik kaynaklarda Molla Yegân'ın, müderrisliğinin yanı sıra müftülük ve kadılık görevini yürüttüğü bilgisi mevcuttur. Fakat günümüz araştırmacılarına bakıldığında Molla Yegân'ın bu görevlerine ilave olarak hocası Molla Fenârî'den sonra 834-840/1431-1436 yılları arasında 6 yıl boyunca ikinci Osmanlı şeyhülislâmı makamında bulunduğu kaydedilmektedir.

Molla Yegân'ın yaşadığı dönemde Osmanlı ilmî zenginliğinin zirvede olduğuna rast gelmektedir. Zira muasırlarına baktığımız zaman Molla Fenârî, Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Efdalzâde Hamidüddin Efendi gibi ilmî birikimleriyle ön plana çıkan

şeyhülislâmlarıyla; pek çok eserinin yanı sıra el-Kasîdetü'n-Nûniyye kitabıyla tanınan ve tarih düşürmeyi şiirde hayata geçirerek yeni bir çığır açan ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'le; Molla Câmî, Molla Zeyrek, İbn Hâcer el-Askalânî gibi ilimde pay sahibi olan bilginlerle; Hacı Bayram-ı Velî, Abdurrahman Bistâmî, Abdülkâdir-i Merâgî, Abdülkerîm el-Cîlî, Emir Sultan gibi mutasavvıflarla ve Sabuncuoğlu Şerefeddin, Uluğ Bey, Ali Kuşçu gibi önemli bilim adamları ile aynı dönemde yaşamış olduğu tespit edilmiştir.

Molla Yegân'ın, Osmanlı ulemasının yetişmesine olan katkısına ek olarak 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelen ve medrese sistemine tesiri büyük olan Fahreddin er-Râzî ekolünün yayılmasında da pay sahibi olduğu görülmüştür. Bu ekolü, hocası Molla Fenârî başta olmak üzere Molla Yegân ve hem talebesi hem de damadı olan Hızır Bey ile sonraki dönemde yer alan birtakım âlimler aracılığıyla Osmanlı topraklarında devam ettirdiği anlaşılmıştır. Ayrıca medreselerden mezun olan öğrencilere verilen icazetnamelerle, Osmanlı medreselerindeki eğitim-öğretim silsilesinin Nizâmiye medreselerine ulaştığı görülmüştür. Bu sayede ilk dönem Osmanlı medreselerinde, farklı coğrafyalardan gelen bilim adamları ve eğitim-öğretim geleneklerinin etkisiyle ilmî zenginliğin mevcudiyetinin hakimiyeti anlaşılmıştır. Ayrıca icazetnamelerdeki hoca-talebe münasebeti kayıt altına alınarak mezunların hangi âlimden istifade ettiği ortaya konulmuş ve eğitim sürecine yeni bir kimlik kazandırılmaya çalışıldığı fark edilmiştir.

Tıpkı Molla Yegân gibi Yegâniler ailesi de yaşadıkları dönemde itibar sahibi, herkesin iltifat edip hürmet gösterdiği kişiler olmuşlardır. Bu seçkin aile mensuplarının yaşadıkları dönemin en önemli medreseleri olan Sultaniye Medresesi, Semaniye Medresesi, Sahn Medreseleri, Yıldırım Han Medresesi, Manastır Medresesi vs. kurumlarda müderrislik ve çeşitli illerde kadılık vazifesini ifa ettikleri tespit edilmiştir. Söz konusu aileye örnek sadedinde pek çok esere haşiye ve şerh yazan Yûsuf Bâlî bin Molla Yegân, *ilim hazinesinin bekçisi* olarak nitelendirilen Alâeddin Ali, Amasya, Bursa, Gelibolu kadılığı yapan Eyyühüm Ahmed Çelebi ibn Yûsuf Bâlî, ilimlerin hepsinden nasipli olduğu belirtilen Mehmed Şah bin Şemseddin el-Yegânî, daima ilimle hemhal olan ve *Şerh-i Mevâkif* ile *Telvîh*'e yazdığı haşiyelerin sahibi Sinaneddin Yûsuf bin Ali Yegânî, *Tazarruât* eseriyle ilim camiasında seçkin bir yere sahip olan Sinan Paşa bin Hızır Bey, kardeşleri Yakub Paşa ve Müftü Ahmed Paşa verilebilir.

Yegânîler ailesinin vakıfları da incelenmeye tabi tutulmuş olup medrese, cami, mescid, mekteb, hamam ve çeşitli yerlerde arazi bağışlarının olduğu tespit edilmiştir. Ancak araştırmalarımızda bazı vakıfların vakfiyesine rastlanamamıştır.

Hem ilmî katkıları hem de vakıfları vasıtasıyla Molla Yegân'ın ve ailesinin Bursa merkezli olmak üzere diğer şehirlerin kültürlerine yaptıkları katkılar göz ardı edilemez. Çünkü aslen Aydınli olmakla birlikte ömrünün uzun bir bölümünü Bursa'da geçirerek burayı kendilerine ikinci memleket olarak benimsemiş ve çok önemli yapılar inşa edip bunların yıllarca hizmet etmesini sağlamışlardır. Kara Eyne Bey tarafından inşa edildiği halde tahrip olan medreseyi tamir ettirerek eğitim faaliyetinin kaldığı yerden devam etmesine büyük katkısı olan ve Molla Yegân'ın adıyla meşhur olan bu medrese kendisinin ve mütevellîğini üstlenen Yegânîler ailesinin şehrin kültürüne verdikleri değeri açıkça gözler önüne sermiştir. Bu medreseyi onarmakla kalmayıp içerisine mescid inşa ettirmesi ve dönemin kitap çoğaltma şartları da göz önünde bulundurulduğunda hepsi birbirinden değerli 2900 yazma eseri vakfetmesi Molla Yegân'ın ilme verdiği değeri ve muhabbetini ortaya koymuştur.

Öte yandan şimdiye kadar Molla Yegân ve ailesi hakkında yapılan çalışmalarda gerek dipnot bölümünde gerekse asıl metin kısmında birtakım yanlış ve muhtelif bilgilerin varlığı tespit edilmiştir. Bu çalışmamızla söz konusu araştırmalardaki tereddüt içeren ifadelerin mümkün olduğu kadar ortadan kaldırılması amaçlanmış, Yegânîler hakkında daha ziyade klasik kaynaklar ile arşiv belgeleri referans gösterilerek sıhhat açısından sağlam bilgilerin gün yüzüne çıkarılmasına gayret gösterilmiştir. Aile silsilesinin daha iyi ortaya konulması ve isim benzerliği nedeniyle yanlış anlaşılmanın önüne geçilmek için soy şeceresi oluşturulmuştur. Son olarak Osmanlı ilim ve kültür havzasına çok önemli katkılarda bulunan bu seçkin ulema ailesinin yüzyıllardır hakettikleri değeri görmesine ufak bir katkıda bulunmuş olabilmeyi ümid ediyoruz.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: Bursa Şer'iyye Sicilleri (BŞS)*:

20091214145538MKB_SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03526_00036.

20091211161926MKB-SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03571_00006.

20091214140506MKB_SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03501_00029.

20091214145538MKB_SERIYYE_SICILLERI_BURSA_03526_00059.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA): Dosya No. 100, Gömlek No. 4961.

Topkapı Sarayı Milli Saraylar Arşivi (TS.MA.):

TS. MA., Dosya No: 672, Gömlek No: 17.

TS. MA., Dosya No: 970, Gömlek No: 29.

TS. MA.E, Dosya No: 983, Gömlek No: 77.

TSMA. E. 4094-1=672-17.

Kitap ve Makaleler

AĞIRAKÇA Ahmet, “İbn Hatîb en-Nâsiriyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.20, İstanbul: TDV Yayınları, 1999, s. 30.

AHMED RIFAT b. İsmail, *Devhatü'l-Meşâyih*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No. 04580.

AKSOY Hasan, “Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.21, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, s.485-486.

ALGÜL Hüseyin, AZAMAT Nihat, “Emîr Sultan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.11, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, s.146-148.

* Bursa Şer'iyye Sicilleri'nden yararlandığımız belgeler, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır. Belgeler bu kurumdan temin edildiği için orada yer alan kataloglama bilgileri, bir karışıklığa meydan vermemek için aynen aktarılmıştır.

- ALİ EMİRÎ EFENDİ, “Meşihat-i İslâmiyye Tarihçesi”, *İlmiyye Salnamesi*, Daru’l-Hilafeti’l-Aliyye: Matba’a-i Amire, 1334, 304-641.
- ALTUNTAŞ, Zeynep, “İlmiye ve Ulemâ Üzerine Literatür Değerlendirmesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.10, S.19-20, 2012, s.483-517.
- ANAY Harun, “Celâleddin ed-Devvanî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, s.257-262.
- ARICI Mustakim, “VII./XIII. Yüzyıl İslâm Düşüncesinde Fahreddin Râzî Ekolü”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2011, 26, s.1-37.
- ÂŞIKPAŞAZÂDE, *Tevarih-i Âl-i Osman Âşıkpaşazâde Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332.
- AYDIN Cengiz, “Ali Kuşçu”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, s.408-410.
- AYDIN İbrahim Hakkı, “Molla Fenârî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, s.245-247.
- AYDIN Osman, “Anadolu Coğrafyasında Hadis Usûlü Çalışmaları: Molla Yegân ve Risâletü Usûli’l-Hadîs”, *OMÛİF Dergisi*, sy.44, Samsun, Haziran 2018, s. 143-165.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mi’mârisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)*, c.2, İstanbul: Baha Matbaası, 1972.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri 855-886 (1451-1481)*, c.3, İstanbul: Baha Matbaası, 1973.
- AZAMAT Nihat, “Hacı Bayrâm-ı Velî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.14, İstanbul: TDV Yayınları, 1996, s.442-447.
- BALDIRZÂDE Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yay., 2000.
- BALÎ PAŞA B. MEVLÂNÂ YEGÂN, *Şerhü Dibâceti’l-Mukaddime*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No. 37 Hk 2473/2, vr.48b-57b.
- BALÎ PAŞA B. MEVLÂNÂ MOLLÂ YEGÂN, *Hâşiye alâ Şerhi Metâli’i’l-Enzâr*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No. 37 Hk 2473/1, vr.1b-46a.
- BALÎ PAŞA B. MEVLÂNÂ YEGÂN, *Hâşiye alâ Şerhi Muhtasari’l-Müntehâ*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi, No. 15 Hk 168/6, vr.116b-125b.

- BALTACI Cahit, “Hamîdüddin Efendi, Efdalzâde”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.15, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, s.476-477.
- BALTACI Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilât Tarih*, İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- BAYKAL Kâzım, *Bursa ve Anıtları*, 3.b, y.y: T.A.Ç Vakfi, 1993.
- BAYRAM Sebahattin, BAYIR Önder, *Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislâm Fetvaları*, İstanbul: Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015.
- BEDİR Murteza, “Züfer b. Huzeyl”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.44, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2014, s.527-530.
- BİLGE Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1984.
- BURSALI MEHMET Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri 1299-1915*, c.1, haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul: Meral Yay., 1915.
- CİCİ Recep, “Molla Fenârî'nin Osmanlı Hukuk Düşüncesindeki Yeri”, *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 2009 Bursa) Bildiriler*, Ed. T. Yücedoğru, O. Ş. Koloğlu, U. M. Kılavuz, K. Gömbeyaz, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010, s.239-258.
- ÇAĞRICI Mustafa, “Abdurrahman Bistâmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.6, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, s.218-219.
- ÇAKAN İsmail Lütfi, “Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.6, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, s.468.
- ÇAPAK İbrahim, “Fahreddin Râzî'nin İslam Mantık Tarihindeki Önemi ve Bazı Mantık Konuları Hakkındaki Görüşleri”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, c.8, sy.23, s.111-126.
- ÇIPAN Mustafa, “İsmâil Belîğ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, s.415-416.
- ÇORUH Hakkı Şinasi, “Türk Anadolu'da İlim Tarihinin İlk Büyük Siması, İlk Osmanlı Şeyh-ül-islâmı Molla Fenârî (1350-1430/1431)”, *Türk Kültürü*, c.5, sy.120, 1972,s.1265-1276.
- DELİÇAY Tahsin, “Mehmed Şah Fenârî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.28, Ankara: TDV Yayınları, 2003, s.529-530.
- DEMİRTAŞ Mehmet, “Molla Hüsrev'in Hayatı ve İlmi Kişiliğinin Sadakat Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 25-26 Eylül 2014 Tokat Bildiriler*, haz. Ali Açık, 2014, s.1-10.

- Samettin Başol, Murat Hanilçe, Emel Hisarcıklılar, c.3, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2015, s.149-157.
- DİNDAR Bilal, “Bedreddin Simâvî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, s.331-334.
- ERKAN Arif, “Ünlü Türk Fıkıh Âlimi Molla Hüsrev Hayatı ve Eserleri”, *Diyanet Dergisi*, c.17, ay:5, Ankara, Eylül-Ekim 1978, s.313-316.
- ERTAN Veli, “Osmanlı Devleti’nin İlk Şeyhülislâmı Molla Şemseddin Fenârî”, *Diyanet İlmi Dergi*, c.22, sy.3, Ankara, 1986, s.52-58.
- EVLİYA ÇELEBİ Mehmed Zilli İbn Derviş, *Evlîya Çelebi Seyehatnamesi*, c.2, Dersaadet: Akdam Matbaası, 1314.
- FAZLIOĞLU İhsan, “Kadızâde-i Rûmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.21, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, s.98-100.
- GÖKBULUT Hasan, “Kâfiyecî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.24, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, s.154-155.
- GÖKBULUT Hasan, “Niksârî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.33, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, s.112.
- GÜL Ahmet, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru’l-Hadislerin Yeri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997.
- GÜLLE Sıtkı, “İlk Osmanlı Şeyhülislâm’ı Şemseddîn Muhammed b. Hamza Fenârî (751-834 /1350-1431) ve Onun Aynu’l-A’yân Tefsiri”, *İÜİFD 1*, 1999, s.237-246.
- GÜRER Betül, “Molla Fenârî’nin Osmanlı Medrese Geleneği ve Osmanlı Düşüncesi Üzerindeki Tesirleri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.39, sy.39, Konya, 2015, s.121-142.
- HATİPOĞLU İbrahim, “Sıbt İbnü’l-Acemî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.37, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, s.85-87.
- HAYKIRAN Kemal Ramazan, *Fâtih’in İlk Hocası Molla Yegân Güzelhisâr’dan Pây-ı Taht’a*, 1. bs., İstanbul: Kriter Yay., 2018.
- HIZLI Mefail, “Molla Hüsrev Medresesi”, *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu (18-20 Kasım 2011 Bursa) –Bildiriler–*, ed. Tefik Yücedoğru, Orhan Şener Koloğlu, Ulvi Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013, s.65-76.

- HIZLI Mefail, “Yıldırım Semtini Aydınlatan Bir Sima Molla Yegân”, *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi*, S.8, Bursa: Bursa Araştırmaları Vakfı, 2005, s.52-54.
- HIZLI Mefail, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul: İz Yay., 1998.
- HIZLI Mefail, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sibyan Mektepleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1999.
- HOCA SADEDDİN, *Tâcü't-tevârih*, Edirne Selimiye Kütüphanesi, İstanbul: Matbaa-i Amire Basımevi, No. 2084-2.
- İNALCIK Halil, “Mehmed II”, *İslâm Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995, s.506-535.
- İNALCIK Halil, “Murad II”, *İslâm Ansiklopedisi*, c.8, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s.598-615.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Hacıhasanzâde Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.14, İstanbul: TDV Yayınları, 1996, s.503-504.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Hacıhasanzâde Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.14, İstanbul: TDV Yayınları, 1996, s.503-504.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Medrese”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.28, Ankara: TDV Yayınları, 2003, s.327-333.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Molla Zeyrek”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, s.266-267.
- İSMAİL BELİĞ, *Tarih-i Bursa: Güldeste-i Riyaz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan*, Bursa: Hudâvendigâr Matbaası, 1286-1287.
- İSMAİL PAŞA el-Bağdadî, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, c.2, Beyrut: Mektebetü'l-Müsna, 1955.
- KANDEMİR M. Yaşar, “İbn Hâcer el-Askalânî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.19, İstanbul: TDV Yayınları, 1999, s.514-531.
- KANDEMİR M. Yaşar, “İbn Nâsırüddin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.20, İstanbul: TDV Yayınları, 1999, s.226-229.
- KARAMAN Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1989.
- KÂTİP ÇELEBİ, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, c.1, haz. Şerefettin Yaltkaya, Rifat Bilge, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- KÂTİP ÇELEBİ, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, c.2, terc. Rüştü Balcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2007.

- KEPECİOĞLU Kâmil, *Bursa Kütüğü*, c.4, 2. bs., haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara, Mehmet Asım Yediyıldız, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010.
- KINALI-ZADE Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 2.b., Ankara: TTK Basımevi, 1989.
- KİLCİ Yûsuf Mesut, “Hızır Bey (Hızır Bin Kazı Calal al-din)”, *Diyanet İlmî Dergi*, c.32, sy.4, Ankara, Ekim-Kasım-Aralık 1996, s.113-122.
- KOCA Ferhat, “Molla Hüsrev’in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği”, *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu (18-20 Kasım 2011 Bursa) –Bildiriler–*, ed. Tevfik Yücedoğru, Orhan Şener Koloğlu, Ulvi Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013, s.21-52.
- KOCA Ferhat, “Molla Hüsrev”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, s.252-254.
- KOÇKUZU Ali Osman, “Bedreddin Aynî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.4, İstanbul: TDV Yayınları, 1991, s.271-272.
- KOYUNLUOĞLU A. Memduh Turgut, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa: Vilayet Matbaası, 1935.
- KUMAŞ M. Salih, *İlimden Fethe Fâtih'in Hocası Molla Gürânî*, 1. bs., Bursa: Emin Yay., 2017.
- MAYDAER Saadet, “Molla Fenârî'nin Bursa'daki Vakıfları”, *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 2009 Bursa) Bildiriler*, ed. Tevfik Yücedoğru, Orhan Şener Koloğlu, Ulvi Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010, s.95-110.
- MECDÎ MEHMED EFENDÎ, *Şakâik-i Numaniyye ve Zeylleri: Hadaiku'ş-Şakâik*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay., 1989.
- MEHMED SÜREYYÂ, *Sicill-i Osmanî*, c.2-5, haz. Nuri Akbayar, sad. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.
- MEVLÂNÂ YEGÂN BÂLÎ PAŞA B. MEHMED, *Hâşiye alâ Şerhi Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâ'ili'l-Hidâye*, Milli Kütüphane-Ankara, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, No. 18 Hk 532, vr.96.
- MEVLÂNÂ YEGÂN BÂLÎ PAŞA B. MEHMED, *Hâşiye alâ'l-Keşşâf*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi, No. 15 Hk 168/5, vr.76b-112a.

- MEVLANA YEGÂN, BALI PAŞA B. MUHAMMED, *Haşiyetü ala şerhi'l-vikaye li-Sadrişşeria*, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 34 Nk 1471, vr.465.
- MOLLA YEGÂN Ahaveyn Ömer Çelebi, *Risâle fî Usûli'l-Hadîs*, Millî Kütüphane-Ankara, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz A 4181/9, vr.82b-84b.
- OKUMUŞ Ömer, “Molla Câmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, s.94-99.
- ÖZ Mustafa, “Alâeddin et-Tûsî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.41, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, s.432-433.
- ÖZCAN Abdülkadir, “eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, s.485-486.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Molla Yegân”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, s.265-266.
- ÖZCAN Nuri, “Abdülkâdir-i Merâgî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul: TDV Yayınları, 1988, s.242-244.
- ÖZEL Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1990.
- SARAÇOĞLU Tuba Nur, “Meşihat Makamının İlk Temsilcisi Molla Fenârî (ö.834/1431) midir?”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, sy.34, Ankara, 2018, s.27-31.
- ŞAHİNER Yakup, “Molla Gürani'den Şeyh Akşemseddin'e Fethin Hocaları: 1432-1453”, *Anasay*, sy.8, 2019, s.107-146.
- ŞAHİNOĞLU M. Nazif, “Abdülkerîm el-Cîlî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul: TDV Yayınları, 1988, s.250.
- ŞEMSEDDİN MUHAMMED b. Abdurrahman es-Sehâvî, *ed-Davu'l-Lâmî Li-ehli'l-Karni't-Tâsi'*, c.1, Beyrut: Daru'l-Mektebi'l-Hayat.
- ŞENEL Abdülkadir, “Ahmed b. Muhammed Kastallânî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.24, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, s.583-584.
- ŞIK İsmail, “İki Osmanlı Âliminin Teolojik Yaklaşımlarının Kıyaslanması Candaroğlu İsmail Bey ve Hızır Bey Örnekleme”, *III. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu “Kastamonu'da İlmi Hayat ve Kastamonu Âlimleri”*, ed. Ali Rafet Özkan, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, 06-08 Mayıs 2016, s.483-493.

- TAŞKÖPRÜLÜZÂDE Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku 'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi 'd-Devleti 'l-Osmâniyye Osmanlı Âlimleri*, 1.baskı, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2019.
- TEK Abdurrezzak, “Molla Fenârî'nin Tasavvufî Kimliği”, *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 2009 Bursa) Bildiriler*, ed. Tevfik Yücedoğru, Orhan Şenel Koloğlu, Ulvi Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2010, s.441-458.
- TUNÇ Cihat, “Molla Hüsrev'in İlmi Hayatı”, *Gevher Nesibe Sultan Adına Düzenlenen “Molla Hüsrev Mehmet Efendi” Kongresi Tebliğleri*, ed. Ahmet Hulûsi Köker, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 14 Mart 1985, s.5-12.
- ULUDAĞ Süleyman, *Fahrettin Râzî Hayatı/Fikirleri/Eserleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991.
- UNAT Yavuz, “Uluğ Bey”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.42, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, s.127-129.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, 4.bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.
- ÜNVERA. Süheyl, *Risale 5: Kadıköyü'ne Ünvanı Verilen Hızır Bey Çelebi Hayatı ve Eserleri*, c.1, İstanbul: Nümune Matbaası, 1944.
- ÜZÜM İlyas, “Hatipzâde Muhyiddîn Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.16, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, s.463-464.
- YAŞAROĞLU M. Kâmil, “Molla Gürânî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, s.248-250.
- YAVUZ Yûsuf Şevki, “Fahreddin er-Râzî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.12, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, s.89-95.
- YAZICIOĞLU Mustafa Said, “Hızır Bey ve ‘Kasîde-i Nûniye’si””, *AÜİFD*, c.26, s.549-588.
- YAZICIOĞLU Mustafa Said, “Hızır Bey”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s.413-415.
- YAZICIOĞLU Mustafa Said, “Hızır Bey”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s.413-415.
- YILDIRIM Aydın, YILMAZ Edip, “İlk Osmanlı Şeyhülislâmı Molla Fenârî”, *Diyanet İlmi Dergi*, c.31, sy.3, 1995, s.71-81.

YILDIRIM İlyas, “Molla Fenârî: İlmî Kişiliği, Fıkıhla İlgili Eserleri ve Osmanlı Fıkıh Tarihindeki Yeri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.11, sy.22, İstanbul,2013, s.255-284.

YILDIRIM Nuran, “Sabuncuoğlu Şerefeddin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.35, İstanbul: TDV Yayınları, 2008, s.358-359.

YILDIZ Sakıp, *Fatih'in Hocası Molla Gürânî ve Tefsiri*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 1988.

YILMAZ Hasan Kâmil, “Akbiyık Sultan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, s.223.

Tezler

BADIR Seyit, *Molla Hüsrev Ve Mirkâtü'l-Vusûl Adlı Eserindeki Yöntemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

BOZKURT Mustafa, *Fahreddin Râzî'de Bilgi Teorisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

ÇİÇEK Mehmet, *Molla Fenari Ve Fazlur Rahman'ın Kur'an'a Yaklaşımları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ÖZKET Hasan, *Molla Husrev ve Mir'atü'l-Usul Adlı Eserinin Kaynakları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

İnternet Kaynakları

ALTAŞ Eşref, “Fahreddin er-Râzî”, *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlası.org>, (erişim tarihi: 01.11.19).

BOYALIK Taha, “Molla Fenârî”, *İslam Düşünce Atlası*, <https://www.islamdusunceatlası.org>, (erişim tarihi: 11.11.19).

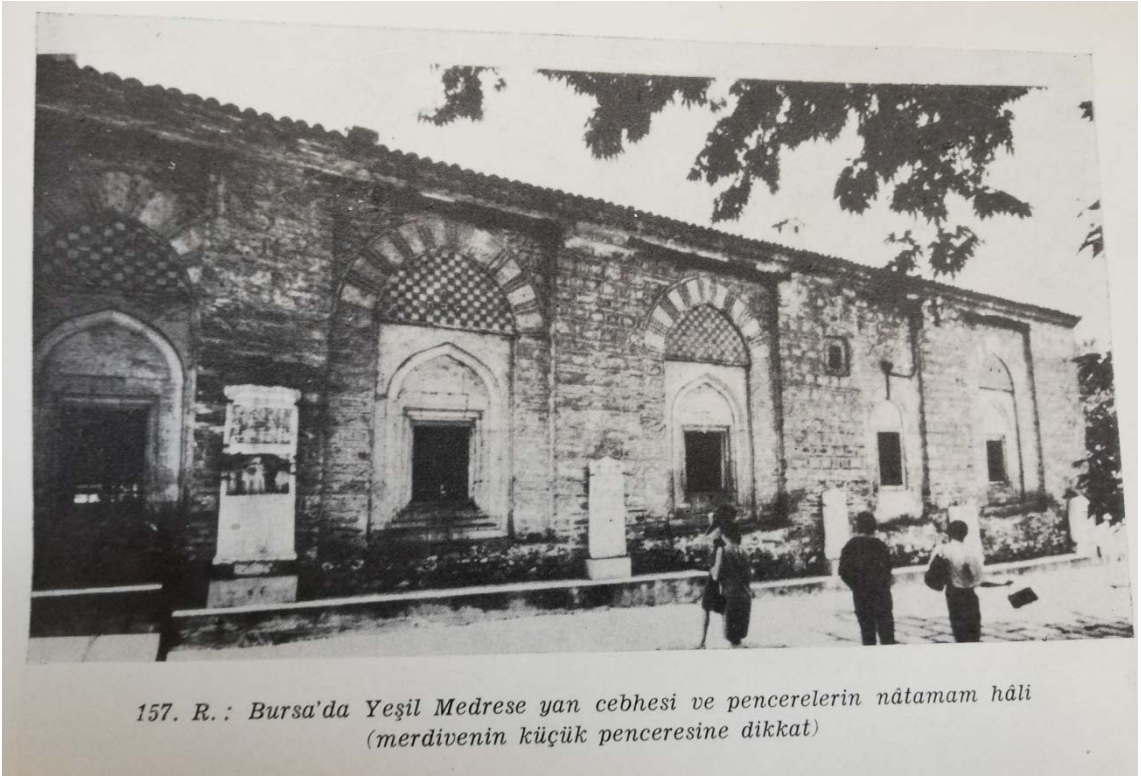
EKLER

Ek 1: Bursa Muradiye Medresesi

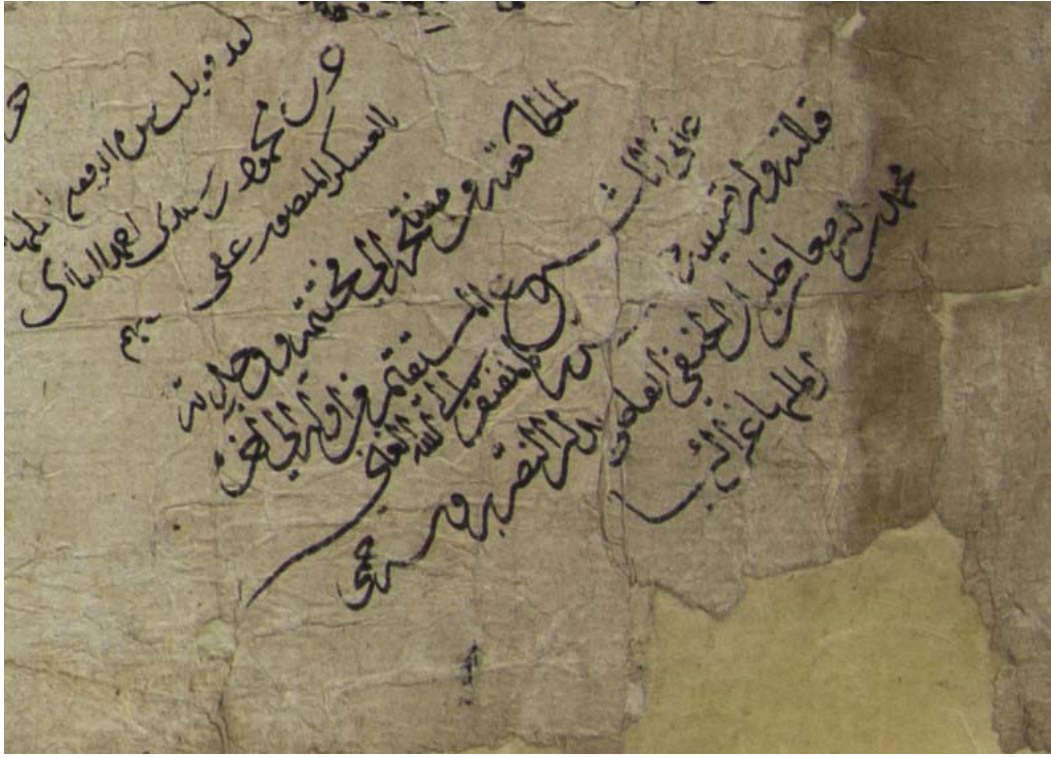
(Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451), c.2, s.319'dan)

Ek 2: Bursa Yeşil/Sultaniye Medresesi

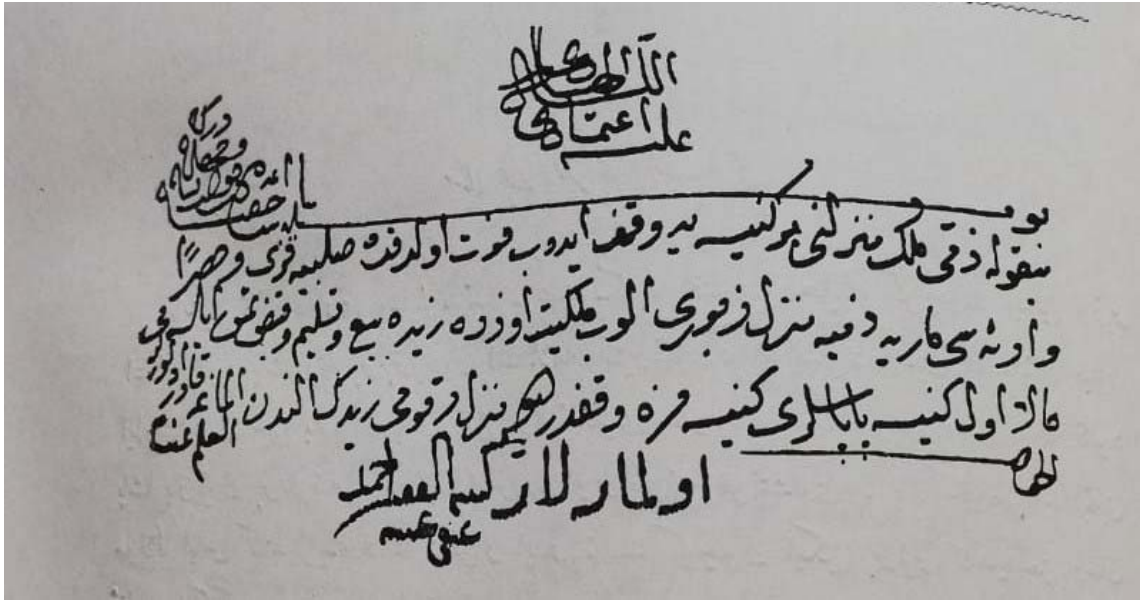
(Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451), c.2, s.116'dan)

Ek 3: Molla Yegân'ın künyesi

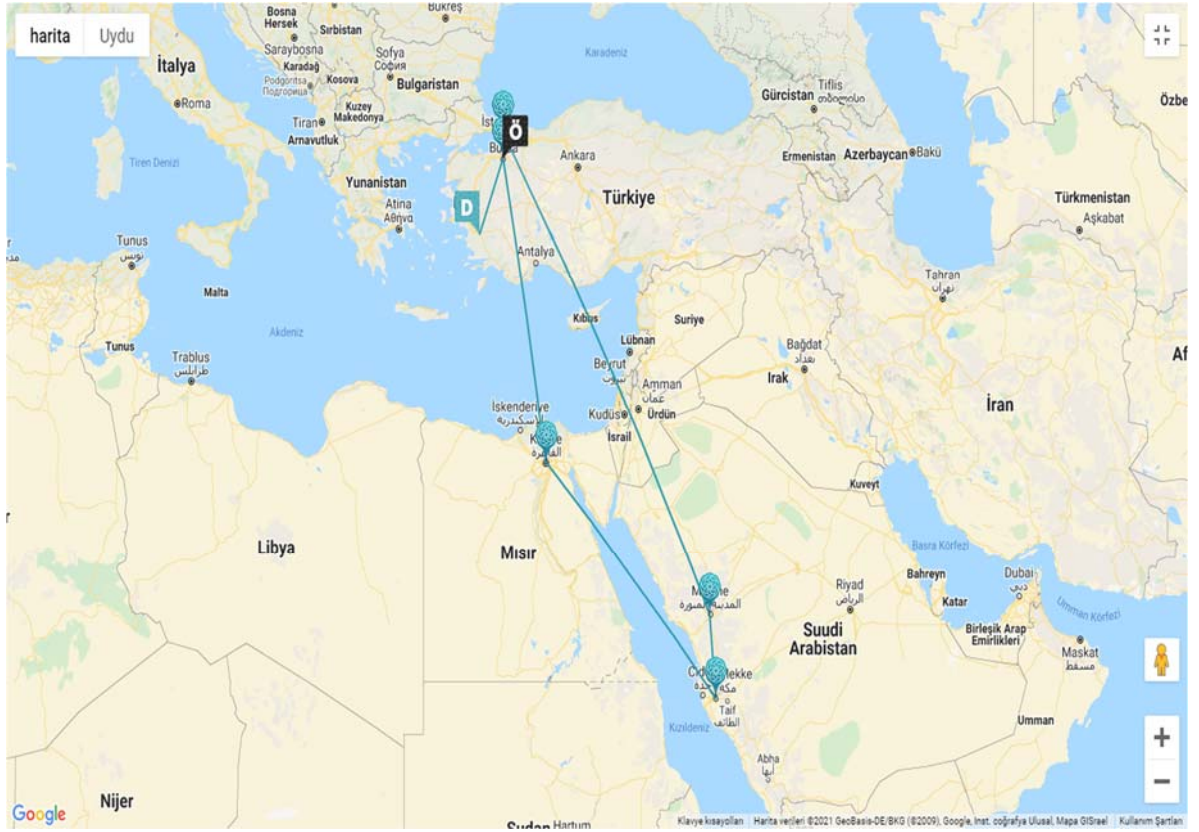
(Topkapı Sarayı Milli Saraylar Arşivi (TS.MA.E): TSMA. E. 4094-1=672-17)

Ek 4: Molla Gürânî'nin el yazısı

(Ali Emîrî Efendi, “Meşîhat-i İslâmiyye Tarihçesi”, *İlmiyye Salnamesi*, Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye: Matba'a-i Amire, 1334, s.335'ten)

Ek 5: Molla Yegân'ın gezdiği yerler

(İslam Düşünce Atlası sitesindeki zaman haritası bölümünden alınmıştır.

<https://www.islamdusunceatlası.org/timemaps/1# 13.07.2021, 20:00>)

Ek 6: Molla Yegân'ın hoca ve öğrencileri

MOLLA YEGÂN	
HOCASI	Molla Fenârî
ÖĞRENCİLERİ	Yûsuf Bâlî b. Molla Yegân Ayaslug Çelebisi Mehmed Şeyhüislâm Efdalzâde Molla Hamîdüddin Kazasker Hızır Bey (Damadı) Şeyhüislâm Molla Hüsrev Kazasker Hacı Hasanzâde Molla Mehmed Hatibzâde Molla Taceddin İbrahim Molla Hayreddin Halil Molla Mecidüddin Muhyiddin Muhammed Niksarî Şeyhüislâm Molla Gürânî

